

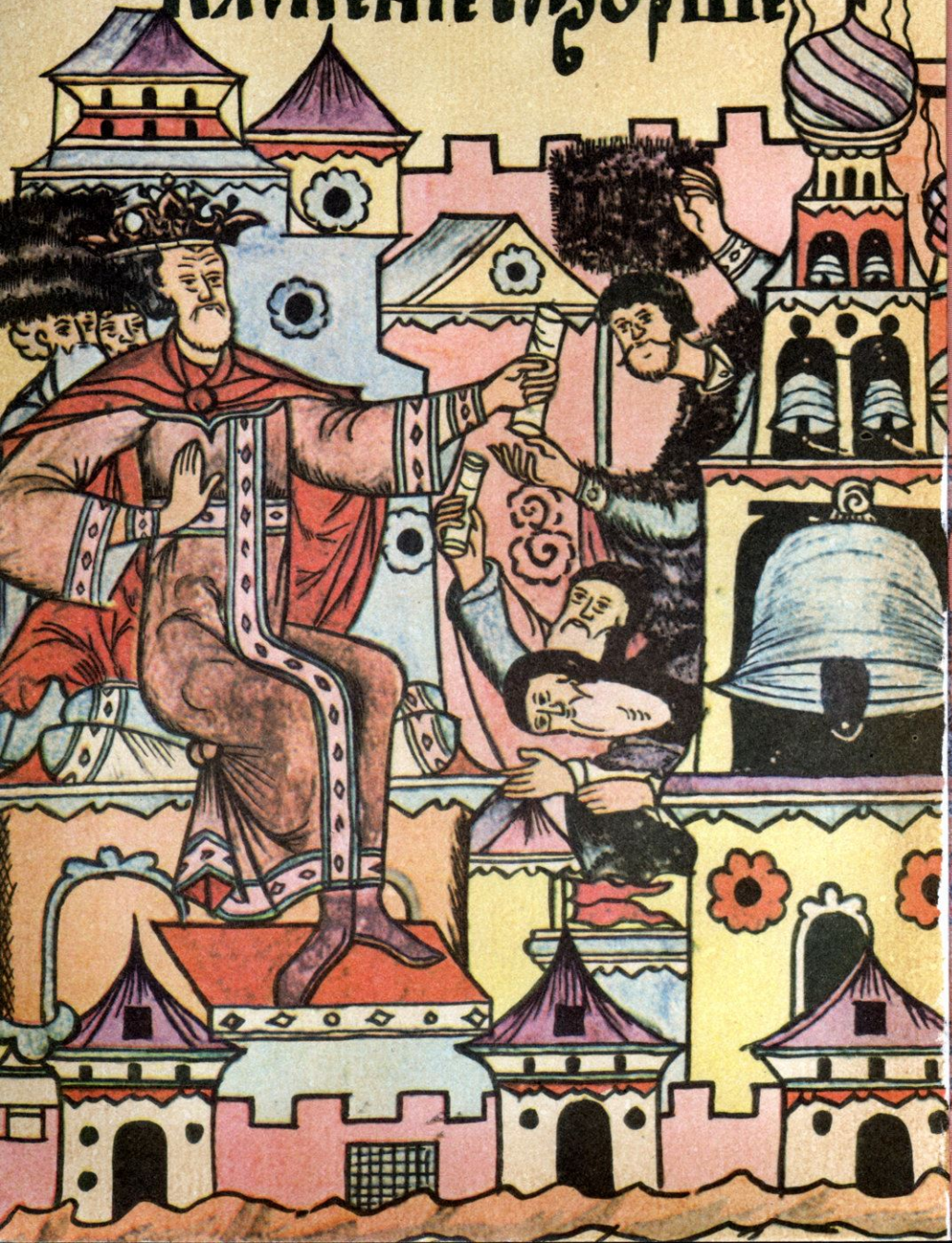
magazin istoric

ANUL XVI Nr. 3 (180)

MARTIE 1982

мѣсѣцѣ стрѣлѣтѣ
кланеніе свѣторше

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XVI

Nr. 3 (180)

martie 1982

Redactor șef

CRISTIAN POPIȘTEANU

Redactor șef adjunct

NICOLAE MIÎNEI

Colegiul redacției

DUMITRU ALMAȘ

CONSTANTIN ANTIP

VIRGIL CÂNDEA

NICOLAE COPOIU

LUDOVIC DEMENY

TITU GEORGESCU

DINU C. GIURESCU

ȘTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DIMBOVIȚA

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

①

④

②

③

SUMAR

Tineretul sub flamura de luptă a P.C.R.: <i>Ion Ardeleanu</i>	2
Titulescu în contemporaneitate: <i>Ștefan A. Andrei</i>	8
Vocația de pace a românilor (IV)	9
Tărâtimea și istoria: <i>Ion Popescu-Pufuri</i>	12
Din istoria nescrisă a unei lucrări: <i>I. Ilincioiu</i>	16
În dialog cu John Sanness: <i>Cristian Popișteanu</i>	18
Congresul VI al P.S.D.M.R. — 1899	20
Piața Roșie în vremurile lui Ivan cel Groaznic și Petru I: <i>A. M. Vasneșov</i>	22
Românii și renașterea statului național bulgar: <i>Constantin N. Velichi</i>	25
Un căpitan român în America războiului civil: <i>Adrian Silvan Ionescu</i>	28
Băile — patru milenii vechime: <i>Ioan Dragomirescu</i>	30
Prof. Jukka Nevakivi la Magazin istorie	33
Luftwaffe înainte și în timpul lui Hitler	34
München 1938. „Adevăruri” lipsite de adevăr: <i>Ioan Talpeș, Marian Ștefan</i>	39
Nicolae Iorga așa cum l-am cunoscut: <i>G. T. Kirileanu</i>	44
Hernán Cortés se prezintă: <i>Arturo Solomayor</i>	49
Figaro și Lumea Nouă: <i>Ana Maria Șerbănescu</i>	53
Un genocid de trei secole: <i>Serena Foglia</i>	57
• Cîștigătorul concursului Magazin istoric, ediția a II-a 1982...	38
• Cărți sosite la redacție... 48 • Poșta Magazin istoric...	62

COPERTELE NOASTRE

① ④ Geniul creator al țărânului român se exprimă și într-o creație artistică populară de autentică valoare universală: interior de casă din județul Suceava și un brâu de încins din județul Bacău; scoarță țărănească (*Tărâtimea și istoria*, p. 12)

② Audiență la Kremlin, în sec. XV (*Piața Roșie în vremurile lui Ivan cel Groaznic și Petru I*, p. 22)

③ Conchistadorii, pictură de Diego Rivera (*Hernán Cortés se prezintă*, p. 49)

Cu elanul revoluționar ce o caracterizează, tînăra noastră generație a adus și aduce a contribuție inestimabilă, fiind tot timpul prezentă pe marile șantiere, în marile cetăți industriale, în munca pentru transformarea orașelor și satelor patriei noastre, învățînd și însușindu-și cele mai noi cuceriri ale științei și culturii în școli și universități, în toate sectoarele de activitate, dînd dovadă de spirit revoluționar și abnegație, îndeplinindu-și cu cinste misiunile încredințate de partid și popor.

NICOLAE CEAUȘESCU

TINERETUL

SUB FLAMURA DE LUPTĂ

A PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

Conf. univ. dr. ION ARDELEANU

În urmă cu șase decenii, în martie 1922, a avut loc Conferința generală a tineretului socialist care a pus bazele Uniei Tineretului Comunist. Acest moment a încununat lupta de aproape un secol¹ a mișcării revoluționare de tineret pentru constituirea unei organizații proprii care să reunească într-un tot energiile tinerei generații, dornică să așeze la temelia dezvoltării patriei principiile dreptății, egalității, libertății și progresului social.

Crearea organizației revoluționare a tineretului comunist a fost precedată de o intensă activitate ideologică și organizatorică. În anii 1918-1922, numeroși tineri, înregimentați în mișcarea socialistă, au participat la marile evenimente revoluționare, militînd pentru transformarea partidului socialist în Partidul Comunist Român. În 1920, Alexandru Dobrogeanu-Gherea publica articolul semnificativ intitulat Noua generație socialistă, în care sublinia, între altele: „Noua generație socialistă e datoare față de sine însăși, ca și față de mișcarea întreagă, să lucreze la ridicarea sa pe toate tărîmurile vieții morale și intelectuale pentru a putea face față marilor greutăți, în chip firesc legate de imensa operă de transformare socialistă care o așteaptă”.

În numărul său din aprilie 1921, în articolul editorial Spre o viață nouă, ziarul Tineretul socialist, din al cărui colegiu de redacție făceau parte Lucrețiu Pătrășcanu, N. Popescu-Doreanu, Petre Constantinescu-Iași ș.a., exprima și el orientarea revoluționară fermă a mișcării de tineret din țara noastră.

Din tot teritoriul României

Constituită în contextul marilor evenimente ce au marcat istoria modernă a României — desăvîrșirea statului unitar național

în 1918 și făurirea Partidului Comunist Român la 8 mai 1921 — organizația revoluționară de tineret a beneficiat de toate valențele marilor înfăptuiri ale poporului, ale clasei muncitoare. Prin hotărîrile adoptate privind orientarea comunistă fermă a activității organizațiilor de tineret din întreaga țară, prin larga sa reprezentare, dar mai ales prin

¹ Magazin istoric, nr. 2/1982.

însemnătatea sa istorică, Conferința generală a tineretului socialist din martie 1922 a îndeplinit, în fapt, rolul unui adevărat congres. „Conferința din martie — se arăta într-un document de epocă — reprezintă un punct de cotitură în istoria mișcării tineretului din întreaga Românie, întrucât înainte de toate este prima conferință a tineretului la care au fost de față reprezentanți din absolut toate provinciile României, deci se poate spune că înseamnă începutul unificării definitive a mișcării de tineret din România”. La rîndul său, ziarul *Tineretul socialist* observa că „rezultatele conferinței sînt imense: unificarea care le dă organizațiilor noastre forța și viața, unificarea reală a început... Dar nu numai aceasta a fost opera conferinței noastre. Bazele și directivele noi, organizatorice au fost date mișcării tineretului”.

Creată de partid și acționînd permanent sub conducerea lui, Uniunea Tineretului Comunist (U.T.C.) s-a constituit într-o adevărată școală pentru formarea și educarea tineretului în spiritul dragostei pentru patrie,

pentru dreptate socială și libertate națională. „Uniunea Tineretului Comunist — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — s-a aflat în primele rînduri ale luptei tineretului pentru progres social. Membrii U.T.C., înfruntînd prigoana, teroarea și închisorile regimului burghezo-moșieresc, au fost organizatorii luptei maselor largi ale tineretului împotriva asupririi, pentru cucerirea drepturilor economice și politice, pentru apărarea libertăților democratice, împotriva fascismului și a războiului”.

Perioada de timp imediat următoare Conferinței din martie 1922 s-a caracterizat printr-o susținută activitate organizatorică, politică și ideologică desfășurată în rîndurile tineretului de pe întreg cuprinsul țării. Dacă în momentul desfășurării conferinței existau doar 15 organizații cu aproximativ 4 800 tineri, în septembrie 1922 ea a ajuns la 46 organizații cu peste 7 500 membri. În anii 1922-1923 organizația revoluționară de tineret și-a întărit treptat rîndurile, forța de cuprindere și influență în rîndurile tineretului, fapt ce a permis, la începutul anului 1924, să fie convocat primul congres, iar în

În imaginea de sus: tapiserie de Cornelia Ionescu Drăgușin.

octombrie același an să se țină al doilea congres al mișcării revoluționare de tineret care a hotărât și adoptarea denumirii de Uniunea Tineretului Comunist. În pofida terorii și prigoanei (Începând din primăvara anului 1924, mișcarea revoluționară a tineretului comunist a fost nevoită să activeze ilegal), U.T.C. a reușit să inițieze și să conducă ample acțiuni de luptă ale tineretului. Prin intermediul U.T.C. și a numeroase alte organizații de masă, P.C.R. a desfășurat o intensă activitate pentru atragerea tuturor categoriilor de tineri la puternicele acțiuni revoluționare pentru apărarea intereselor maselor largi, pentru garantarea drepturilor și libertăților democratice.

În acei ani, marcați de multiple greutăți pentru desfășurarea luptei revoluționare, U.T.C., acționând sub directă conducere a partidului comunist, s-a angajat în luptele greviste, acțiunile pentru amnistie, pentru obținerea unor condiții mai bune de muncă și viață. Tinerii au participat, alături de virșnici, la luptele muncitorilor forestieri de pe Valea Mureșului, din anii 1923-1925, la grevele metalurgiștilor de la Reșița, din anul 1926, la luptele minerilor de la Anina din anul 1928 și la marea bătălie a minerilor de la Lupeni din august 1929.

În deceniul patru, Uniunea Tineretului Comunist a desfășurat o bogată activitate, dovadă largi posibilități de a uni toate categoriile tinerei generații preocupate de afirmarea principiilor de dreptate socială, de apărare a democrației și culturii înaintate, a intereselor fundamentale ale patriei. În această perioadă, organizația revoluționară de tineret și-a adus o contribuție dintre cele mai importante la lupta forțelor progresiste pentru democrație, libertate socială și națională. Memorabile sînt acțiunile revoluționare la care au participat tinerii în anii 1929-1933: grevele și demonstrațiile metalurgiștilor de la Lemaitre din 1930 și 1931, luptele împotriva curbelor de sacrificiu din 31 ianuarie 1931 și 8 februarie 1932, bătăliile de clasă ale petroliştilor și ceferiștilor din 1932-1933¹.

Către toți tinerii muncitori și intelectuali

Partidul Comunist Român a acordat o atenție deosebită îndrumării și mobilizării tineretului revoluționar în frontul general de rezistență împotriva ascensiunii fascismului, împotriva războiului și revizionismului, pentru libertatea și independența țării. Subliniindu-se necesitatea intensificării activității în rîndurile tineretului, în *Rezoluția Plenarei C.C. al P.C.R. din iulie 1933* se arăta: „Ra-

dicalizarea și creșterea activității revoluționare a tineretului muncitor, în cadrul luptei generale a proletariatului, ce s-a evidențiat în mod deosebit în luptele din februarie, duce la intensificarea extraordinară a luptei claselor dominante pentru păstrarea și cucerirea de partea lor a tineretului”.

Creșterea pericolului fascismului intern, ca urmare a activității Gărzii de fier, sporirea primejdiei ce o reprezentau fascismul și revizionismul pe plan internațional, după instaurarea hitlerismului la putere în Germania, au pus în fața tuturor forțelor democratice, patriotice românești sarcini majore pe linia apărării democrației, a drepturilor și libertăților cetățenești, a independenței naționale și integrității teritoriale a patriei. În rîndurile tineretului s-a format și dezvoltat un larg curent de atitudine activă pentru apărarea intereselor oamenilor muncii, pentru înfăptuirea unității democratice și antifasciste a tuturor forțelor patriotice ale țării, s-a intensificat lupta antirevizionistă și antirăzboinică², s-a manifestat cu putere solidaritatea cu lupta tineretului de pretutindeni pentru pace și democrație. În articolul intitulat *Tineretul își stringe rîndurile*, publicat de ziarul *Arena*, se consemna: „Există numeroase fapte ce dovedesc cu prisosință că lupta pentru pace și libertate își recrutează tot mai multe adepziuni printre organizațiile tinerești și printre masele tineretului muncitor și studios în genere... Ascutirea primejdiei de război, plămădit de țările fasciste, n-a putut să nu provoace o reacțiune în sînul tineretului”.

În concepția P.C.R., un rol însemnat în realizarea Frontului Popular Antifascist revine organizațiilor revoluționare și democratice de masă, create de partidul comunist sau aflate sub influența sa. În iunie 1933, a fost creat Comitetul Național Antifascist³, la activitatea căruia o importantă contribuție și-a adus Uniunea Tineretului Comunist. Alături de remarcabili savanți, publiciști, oameni de artă, la propunerea conducerii P.C.R. și reprezentînd tineretul democrat din București, în conducerea Comitetului Național Antifascist s-a aflat Nicolae Ceaușescu, militantul revoluționar călît la școala aspră a luptelor revoluționare din anii 1929-1933. În apelul *Către toți tinerii muncitori și intelectuali*, printre semnatarii căruia se aflau și tinerii membri din această organizație, se arăta: „Numai prin luptă hotărîtă în mișcarea antifascistă, pentru revendicările zilnice: scurtarea zilei de lucru, mărirea salariilor, contra concenziilor, pentru ajutorul de boală și șomaj, contra închiderii școlilor și universităților, contra impozitelor grele și a scumpetei progresive a vieții, unind lupta pentru interesele noastre cu lupta contra fascismului și militarizării tineretului, vom putea nimici fascismul”.

Un rol important în orientarea activității generale desfășurate de U.T.C. și în precizarea sarcinilor majore ce-i reveneau în mobilizarea tineretului la lupta revoluționară,

¹⁻³ Magazin istoric, nr. 2/1973; 3/1969, 2/1972, 6/1979; 7/1973.

democratică și antifascistă, l-a avut Plenara C.C. al U.T.C. din iunie 1934. Circulara dată cu acest prilej a pus un accent deosebit pe intensificarea acțiunilor de masă contra fascismului, pe demascarea ideologiei fasciste și stabilirea sarcinilor concrete ale celulelor U.T.C. din fabrici și școli „de a organiza comitete de front unii antifascisti ale tineretului proletar și școlăresc, desfășurând o muncă largă de educație și de luptă prin mișcarea antifascistă”.

În activitatea generală desfășurată de U.T.C. în rândurile tineretului, pentru mobilizarea acestuia la lupta revoluționară, democratică, antifascistă o contribuție importantă a înscris presa de tineret editată în această perioadă: *Tinărul leninist*, *Drumul tineretului*, *Tinărul ceferist*, *Tindra gardă*, *Bândii Komunista*, *Ijümunkás*, *Tindra generație* ș.a.

În împrejurările creșterii pericolului fascismului, a acțiunilor teroriste ale Gărzii de fier, în 1935, P.C.R. a creat Frontul Studențesc Democrat (F.S.D.)¹, organizație ce reunea studenți uteciști, social-democrați, membri ai organizațiilor de tineret ale partidelor burgheze care se opuneau fascismului, studenți români și aparținând naționalităților conlocuitoare, care aveau interese comune în apărarea democrației și culturii. Explicând semnificația denumirii și precizând direcțiile de acțiune, programul F.S.D. arăta: „Front democratic — pentru că apărarea conștiință a intereselor profesionale nu poate fi dusă decât de studenții democrați, ale căror concepții nu permit folosirea studenților la acțiuni politice reacționare”. Prin toate acțiunile inițiate, F.S.D. și-a adus o contribuție însemnată la realizarea unui front larg antifascist al tineretului.

O expresie a constanței preocupări a mișcării revoluționare de tineret pe linia făuririi frontului unic al tineretului progresist antifascist o constituie participarea la mișcările greviste și demonstrațiile din acei ani. În lumina rezultatelor concrete, C.C. al U.T.C. într-un document din primăvara anului 1935, aprecia că „orice luptă dusă pe baza frontului unic s-a terminat cu o victorie a muncitorilor” și, cu forța de convingere a faptelor, chema pe toți tinerii să pornească „lupta imediată pentru crearea frontului unic antifascist și antirăzboinic”.

Ani de puternică școală revoluționară

În focol marilor acțiuni revoluționare ale tineretului pentru apărarea intereselor sale, a drepturilor și libertăților democratice, a independenței și suveranității naționale a patriei s-au afirmat și s-au manifestat strălucit capacitățile organizatorice, talentul, spi-

ritul de inițiativă, curajul și maturitatea militanților revoluționari Nicolae Ceaușescu, căruia — datorită înșușirilor, spiritului său revoluționar — Partidul Comunist Român i-a încredințat importante răspunderi în mișcarea tineretului. În deceniul patru, tinărul militant comunist Nicolae Ceaușescu s-a aflat în fruntea conducerii regionalelor Uniunii Tineretului Comunist din Prahova și Dimbovița. Numele tovarășului Nicolae Ceaușescu, tinărul din Scornicești, care în 1929 a ajuns în București și de atunci s-a încadrat în lupta revoluționară, era cunoscut din timpul procesului de la Craiova al conducătorilor luptelor din ianuarie-februarie 1933. Prin activitatea sa neobosită, prin abnegație, dăruire și curaj, tinărul revoluționar se bucura de mare prestigiu în rândul organizațiilor U.T.C. din București, Ploiești, Băicoi, Tîrgoviște și din alte mari centre muncitorești.

Calitățile sale de conducător și luptător revoluționar au fost puse în evidență și subliniate cu deosebită putere în cursul evenimentelor legate de procesul pe care autoritățile burgheze l-au întentat grupului de comuniști, uteciști și antifasciști și care s-a judecat la Brașov, între 27 mai și 5 iunie 1936². Marea majoritate a așa-ziselor „delicte politice” cuprinse în ordonanța de dare în judecată, printre care „apartenența la organizații politice comuniste interzise prin lege”, „crearea unor filiale locale ale acestor organizații” în județele Prahova și Dimbovița, „deținerea și difuzarea materialelor conspirative”, „arborarea de steaguri roșii”, „participarea la întruniri ilegale”, „rostitirea de discursuri potrivnice regimului” îl vizau, în primul rând, pe militanții comunisti Nicolae Ceaușescu, în calitate de inițiator și conducător al acțiunilor revoluționare.

Un martor la proces — așa cum scria unul din ziarele vremii — a declarat că „îl cunoaște pe Nicolae Ceaușescu ca antifascist și că acesta i-a vorbit despre Frontul Popular, Comitetul contra scumpetei și Blocul Democratic”. În rechizitoriul procurorului regal se făcea următoarea caracterizare a activității politice revoluționare desfășurate de tinărul luptător comunist: „Nicolae Ceaușescu, în vîrstă de optsprezece ani, domiciliat în București, strada Vasile Lascăr, este un membru activ, agitator și bun propagandist comunist și antifascist, cunoscut de multă vreme ca atare de autoritățile siguranței și justiției”.

Condamnînd aspra sentință pe care Tribunalul militar din Brașov a pronunțat-o împotriva tinărului revoluționar Nicolae Ceaușescu, ziarul democrat *Arena* arăta că activitatea revoluționară va fi continuată și în spatele zidurilor închisorilor. „Au urmat — așa cum își amintea tovarășul Nicolae Ceaușescu — ani de închisoare, la Brașov și Doftana, reîntîlnirea cu unii militanți din activitatea trecută, cunoașterea a noi militanți

^{1,2} Magazin istoric, nr. 5/1969, 9/1974, 12/1980; 4/1981.

ai partidului. Acești ani au constituit anii de puternică școală revoluționară, atât pentru mine, cât și pentru alții militanți comuniști, revoluționari și democrați”.

În anii luptei împotriva pericolului fascist, tocmai într-un moment de importante succese, când pentru P.C.R. era deosebit de necesară organizația comunistă de tineret, când asupra țării se abăteau vremuri grele, activitatea U.T.C. a încetat. Fără a cunoaște temeinic situația organizației comuniste de tineret din țara noastră, unele cadre din conducerea de atunci a P.C.R. au aplicat mecanic o rezoluție a Congresului VI al Internaționalei Comuniste a Tineretului din ianuarie 1936, care, de fapt, a dus la desființarea organizațiilor comuniste de tineret. Cadrele de bază ale U.T.C. și-au continuat însă activitatea revoluționară sub directa conducere a partidului comunist, participând la acțiunile muncitorești din anii 1937-1939 și acționând pentru apărarea libertăților și drepturilor democratice.

În rînd cu marile coloane de la 1 Mai 1939

În împrejurările instaurării dictaturii regale, tineretul muncitor, avînd în frunte pe comuniști, a activat în cadrul breslelor, pentru apărarea intereselor muncitorești, pentru obținerea unor revendicări economice și politice, pentru dreptul de organizare și întrunire antifascistă și antirăzboinică. La începutul anului 1939, P.C.R. a inițiat constituirea cercurilor culturale ale tineretului de pe lângă breslele de muncitori, ca importante forme organizatorice prin intermediul cărora se putea desfășura activitatea legală a comunistilor în rîndurile tinerilor muncitori și ucenici din unitățile industriale și comerciale. Scopul acestor cercuri — cum sesiza chiar un raport al organelor de stat burgheze — era „de a pregăti educarea morală a maselor muncitorești, ca în viitoarele lupte lucrătorii să fie conștienți de acțiunile lor; tineretul din fabrici va căpăta o educație muncitorească care va duce la apariția unor adevărați conducători ai maselor muncitorești”.

Constituite în spiritul frontului unic, al unității de acțiune a tineretului muncitor, cercurile reuneau tineri comuniști, socialiști, social-democrați. În cadrul lor, fruntașii tineretului revoluționar, între care s-au remarcat militanții Nicolae Ceaușescu și Elena Petrescu (Ceaușescu), au discutat modalitățile de organizare a tinerilor muncitori, de participare a lor la mișcarea politică generală antifascistă și antirăzboinică a clasei muncitoare, a întregului popor. O prețioasă contribuție a adus tineretul muncitor din cercurile culturale la organizarea marilor manifestații antifasciste și antirăzboinice de la 1 Mai 1939¹, care au reprezentat, sub raport

organizatoric și al desfășurării expresia realizării în practică a frontului unic muncitoresc. Prezența tovarășului Nicolae Ceaușescu în fruntea organizației marii demonstrații antifasciste și antirăzboinice de la 1 Mai 1939 a sporit dirzenia și intransigența revoluționară a zecilor de mii de participanți, a permis realizarea integrală a obiectivelor pe care partidul comunist le urmărea în această etapă istorică: înfăptuirea unității de acțiune a clasei muncitoare și reorganizarea Uniunii Tineretului Comunist în vederea salvărilor independente, suveranității naționale și a integrității teritoriale a țării.

Activitatea tineretului muncitor în timpul manifestațiilor de la 1 Mai 1939 a fost analizată în mai multe ședințe ale cercurilor culturale. Prezent la adunarea comună a cercurilor culturale din bresle, Nicolae Ceaușescu a protestat împotriva unor încercări de limitare a activității politice a cercurilor, subliniind că „tineretul nu poate fi îngrădit și controlat în activitatea din afara breslei, fie ea chiar politică”. Strigarea lozincilor, cu ocazia zilei de 1 Mai denotă durerea maselor asuprite”. La începutul anului 1939, P.C.R., analizînd activitatea desfășurată în rîndurile tineretului, a apreciat că dizolvarea Uniunii Tineretului Comunist a fost o greșală și a adoptat o serie de măsuri în vederea refacerii organizației de tineret. Sarcina reorganizării Uniunii Tineretului Comunist a fost încredințată unei Comisii centrale, în fruntea căreia a fost desemnat de conducerea partidului militantul comunist Nicolae Ceaușescu. Concluziile și învățămintele desprinse din analiza campaniei politice pentru pregătirea și desfășurarea marii demonstrații antifasciste și antirăzboinice de la 1 Mai 1939 din București prezentate de tovarășul Nicolae Ceaușescu în cadrul Comisiei de refacere a organizației tineretului comunist au stat la baza activității întreprinse ulterior în această direcție.

Ca o recunoaștere a maturității politice și a devotamentului față de cauza clasei muncitoare, prin care s-a afirmat în mișcarea revoluționară, antifascistă, a contribuției esențiale la reorganizarea U.T.C., tovarășul Nicolae Ceaușescu a fost ales în conducerea Uniunii Tineretului Comunist.

Împotriva războiului lui Hitler

Primul document semnat de C.C. al U.T.C. ales la Conferința de reorganizare a fost un apel adresat tineretului muncitor, în care se arăta: „Tineri muncitori, pe voi vă cheamă Uniunea Tineretului Comunist în primele rînduri ale luptei, în fruntea tineretului din România... La luptă pentru drepturile și libertățile profesionale, culturale și politice ale tineretului exploatat”.

În contextul politic intern și internațional din anii 1940-1944, tineretul muncitor, sătesc, studențesc, școlar, premilitar a parti-

¹ Magazin istoric, nr. 4/1974 și 4/1979.

cipat cu eroism la mișcarea de rezistență antifascistă și antihitleristă¹, organizată și condusă de Partidul Comunist Român. Principalele documente programatice elaborate de U.T.C. în acești ani, pe baza indicațiilor și sarcinilor fixate de Partidul Comunist Român, oglindesc orientările tactice și strategice care au călăuzit activitatea uteciștilor de mobilizare a întregului tineret la lupta împotriva dictaturii militar-fasciste, pentru eliberarea țării de sub dominația fascismului. În *Platforma-program din 6 septembrie 1941*², C.C. al P.C.R. definea ca una din sarcinile principale ale partidului întărirea rîndurilor U.T.C. și îndrumarea activității sale „pentru organizarea maselor tineretului la luptă, pentru zdrobirea călăilor fasciști ai tineretului, pentru cucerirea dreptului la muncă, cultură, libertate națională și o viață fericită”. În lumina prevederilor *Platformei din 6 septembrie 1941* și a *Rezoluției C.C. al P.C.R. din ianuarie 1942*, C.C. al U.T.C. a elaborat circulara din februarie 1942, intitulată *Situația actuală și sarcinile tineretului din România*, în care se arăta: „U.T.C.-ul are ca misiune să activeze în masele întregului tineret spre a-l atrage în lupta activă pentru eliberarea patriei și împotriva războiului lui Hitler... În vederea realizării acestei sarcini, C.C. al U.T.C. pune ca îndatorire principală crearea Frontului Patriotic al Tineretului din România. În această mișcare patriotică trebuie să atragem toate straturile sociale, fără deosebire de sex, stare materială, vedere politică, religie și concepție de viață. În acest scop, U.T.C.-ul se adresează cu propuneri de colaborare tuturor personalităților tineretului, organizațiilor politice, tuturor organizațiilor sportive, culturale etc., întregului tineret din România”.

Formele prin care tinerii au participat la mișcarea de rezistență au fost variate: intrări ilegale ale celulelor U.T.C. din fabrici, școli și facultăți, răspîndirea de manifeste, fluturări și ziare ilegale, organizarea sabotării producției de război. Rapoarte informative ale Siguranței semnalau activitatea celulelor U.T.C. de la Universitatea din București, de la Politehnică, Facultatea de medicină și de la Facultatea de drept din București, de la Liceul „Matei Basarab” din Capitală; de asemenea a tinerilor uteciști din Iași, Tg. Jiu, Lugoj, Caransebeș, din numeroase localități ale țării.

În anii 1943-1944, uteciștii, tinerii patrioți au intensificat acțiunile de sabotaj. Ziarul *Buletinul Capitalei* relatează actele de sabotaj de la „Malaxa”, Atelierele C.F.R. și „Lemaitre” din București, acțiunile similare de la „Concordia” din Ploiești. În lupta eroică împotriva dictaturii militar-fasciste, a dominației hitleriste s-au jertfit Filimon Sîrbu, Justin Georgescu, Cornel Elias, Dan Lazarovici, Elisabeta Nagy, Nicolae Mohănescu, Pompiliu Ștefu. În același timp, în lupta

de rezistență din Franța au căzut la datorie Iosif Clisci, Ion Călin și mulți alți tineri educați de mișcarea revoluționară din România.

Sub semnul lui August '44

Momentul de răscruce din istoria României — 23 August 1944³ —, începutul revoluției de eliberare socială și națională a poporului român, a înscris în paginile istoriei glorioase a poporului nostru și contribuția eroică a tinerii generații. În timpul luptelor insurrecționale desfășurate în august 1944 la București au căzut la datorie elev-caporal Decabal Popescu, Haralambie Stoiculescu, Steliana Enescu, Mircea Mihăescu, Dumitru Barbu și mulți alții. După victoria insurrecției din august 1944, Uniunea Tineretului Comunist și-a concentrat eforturile pentru încadrarea tuturor tinerilor în amplul proces de dezvoltare democratică a țării, de profunde transformări revoluționare în viața poporului român. „Tineretul muncitoresc — se arăta într-un articol publicat de ziarul *Schmeia* în septembrie 1944, sub semnătura tovarășului Nicolae Ceaușescu, atunci secretar general al U.T.C. — trebuie să fie forța motrice care să mobilizeze întreg tineretul din România în lupta alături de clasa muncitoare și de poporul român”.

Concomitent cu lupta pentru democratizarea țării, o contribuție de seamă au adus tinerii uteciști înrolați voluntari în războiul antihitlerist⁴ la luptele pentru înfrîngerea Germaniei naziste. Pe cîmpurile de luptă ale frontului antihitlerist au căzut eroici la datorie Constantin Godeanu — membru al C.C. al U.T.C., Alexandru Rusu — secretarul celuiui U.T.C. de la I.A.R.-Brașov, Elena Chiriță, Ilie Cotoră, Virgil Iovăneș s.a. Prezent în toate marile acțiuni revoluționare din toamna anului 1944 și iarna lui 1945, tineretul și-a exprimat totala adeziune la programul guvernului muncitoresc-fărănesc instaurat la 6 martie 1945. Hotărîrea C.C. al U.T.C. din 14 martie 1945 adresa chemarea ca „întregul tineret care-și iubește țara și care vrea o Românie frumoasă, liberă și puternică, să facă zid în jurul guvernului Groza”.

Tineretul, în frunte cu comuniștii, a participat la munca pentru refacerea și reconstrucția țării; șantierele naționale ale muncii voluntare din anii 1947-1948 au cuprins aproape 100 000 tineri muncitori, țărani, elevi și studenți democrați. Au intrat în istoria glorioasă a tineretului faptele de muncă de la Bumbești-Livezeni, Agnita-Botorca, Salva-Vișeu. În condițiile trecerii la construirea socialismului, partidul a pus ca sarcină imediată înfăptuirea unei organizații unice revoluționare a întregului tineret din România. În rezoluția plenarei C.C. al partidului din 22-24 decembrie 1948, publicată în ziarul *Tîndrul muncitor* din 10 ianuarie

¹⁻⁴ Magazin istoric, nr. 2-3/1972, 1/1974, 6/1975; 9/1981; 7-8/1969, 8/1974, 8/1979; 5/1972.

TITULESCU

ÎN CONTEMPORANEITATE

ȘTEFAN A. ANDREI

Centenarul nașterii lui Nicolae Titulescu prilejuiește, înainte de toate, confruntarea vastei sale opere și a personalității sale remarcabile cu idealurile și valorile permanente, de vocație națională, dar și internațională, cărora poporul român le este profund atașat și care jalonează îndelungata istorie a luptei sale pentru libertate națională și socială, pentru conviețuire pașnică și concurență cu celelalte națiuni.

Noi, cei de astăzi, cetățeni ai României socialiste, o țară liberă, independentă și suverană, omagiem cu căldură și respect patriotismul, dăruirea și talentul cu care Titulescu — diplomatul și juristul de renume internațional — și-a consacrat activitatea și viața, în condițiile vitrege și înduguit de limitele cunoscute ale timpului său, cauzei independenței și integrității teritoriale a României, bunei vecinătăți, păcii, dezarmării și securității europene, colaborării cu toate statele, pe baza egalității în drepturi și avantajului reciproc.

Exponent, înainte de toate, al intereselor și aspirațiilor țărilor mici și mijlocii, Titulescu va rămâne în memoria popoarelor, în filele istoriei diplomației, ca un militant temerar împotriva agresiunii și războiului, ca un dușman statornic și de neclintit al fascismului și șovinismului, al politicii de cotoșire și dominație.

Titulescu, „soldatul păcii” — cum îi plăcea să se numească — a personificat conștiința forțelor înaintate ale României din zbuciumata perioadă dintre cele două războaie mondiale, dar și exponent al conștiinței unei Europe clarvăzătoare, al acțiunii împotriva războiului. El a chemat la luciditate și vigilență, la speranță și răspundere într-o vreme cînd mulți politicieni nu s-au arătat la înălțimea momentului și răspunderii pentru a opri declanșarea conflagrației devastatoare, al cărei preț incalculabil l-au plătit din greu poporul român, popoarele Europei.

Astăzi, îmbogățiți cu experiența tragică a trecutului, dar și cu speranțele pe care ni le însușă creșterea conștiinței popoarelor Europei, năzuința lor comună spre unitate, pace, securitate și progres, privim cu încredere viitorul, în ciuda condițiilor internaționale dificile, ale accentuării atmosferei de tensiune în Europa și în lume.

Exprimînd interesele și aspirațiile vitale ale întregului popor, model de consecvență și principialitate revoluționară, politica externă

a Partidului Comunist Român, a Republicii Socialiste România, inițiativele românești încorporează principiile și telurile înaintate ale gândirii și faptei lui Nicolae Titulescu, dobîndind un justificat prestigiu și o autoritate de marcă în întreaga lume, țara noastră fiind larg prețuită pentru poziția sa fermă în slujba unei păci și colaborări întemeiate pe relații bazate pe egalitate, pe respect al independenței și suveranității naționale, neamsecului în treburile interne, renunțării la forță și dominație, respectarea dreptului fiecărui popor de a-și hotărî în mod liber destinele, fără nici o intervenție ori presiune din afară.

In acest cadru, președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu, făuritor și promotor al întregii politici a țării noastre, personalitate politică cu un remarcabil prestigiu și înaltă prețuire în conștiința popoarelor, a imprimat relațiilor externe și activității țării noastre pe plan internațional un rol dinamic și un caracter militant, a asigurat prezența și acțiunea statului nostru peste tot acolo unde se clădește edificul păcii și securității internaționale, unde o cer interesele soluționării stărilor de încordare și război, reglementării problemelor cardinale ale contemporaneității, oprirea cursei înarmărilor și trecerea la măsuri de dezarmare, și, în primul rînd, de dezarmare nucleară, lichidarea subdezvoltării și instaurarea unei noi ordini economice internaționale.

În anul sărbătoririi centenarului nașterii lui Nicolae Titulescu, cuvintele pronunțate cu ocazia Anului nou de președintele României se înscriu ca o puternică chemare de speranță și încredere a României către statele și popoarele lumii, reprezintă un apel vibrant și un îndemn la acțiune lucidă și energică cerută imperios de realitățile vremii în care trăim. La întrebarea crucială a zilelor noastre — ce fel de politică trebuie să urmeze un stat sau altul?, tovarășul Nicolae Ceaușescu a dat un răspuns limpede și categoric: „Doresc să afirm acum, la începutul noului an, că România socialistă va contribui activ la soluționarea problemelor complexe din viața mondială, la lupta pentru dezarmare și pace, pentru apărarea dreptului la viață al popoarelor, pentru realizarea unei lumi mai drepte și mai bune pe planeta noastră”.

REPERE ISTORICE

VOCAȚIA DE PACE

A ROMÂNILOR (IV)

Deceniul patru este perioada unor aprige confruntări între forțele păcii și cele ale războiului, confruntări care dau naștere unei puternice mișcări antifasciste, antirăzboinice internaționale în fruntea căreia se situează partidele comuniste și care reunește forțele de stînga democratice, progresiste, curentele politice pacifiste, umanitare.

Partidul Comunist Român — reprezentantul cel mai fidel al intereselor fundamentale ale poporului — mobilizează în jurul programului său de luptă împotriva fascismului și revizionismului, pentru apărarea independenței și integrității patriei, pentru apărarea drepturilor și libertăților democratice cele mai largi forțe sociale: clasa muncitoare, țărănimia, intelectualitatea progresistă, importante cercuri politice burgheze, interesate în menținerea independenței și integrității statului național unitar român, reușind, o bună perioadă de timp, să stăvilească ascensiunea organizațiilor fasciste în viața politică a țării. Activitatea desfășurată de numeroasele organizații antifasciste de mase, presa editată de comuniști în această perioadă exprimă profundul antifascism și antirevizionism ale poporului român, atașamentul său față de politica de pace — spre care se orientau constant guvernele României în această perioadă. Pacea, dealtfel, este o constantă de secole a istoriei poporului român. De-a lungul întregii lor existențe, românii depun eforturi eroice pentru stabilirea unui climat de pace și colaborare între popoare, în primul rînd între vecini. Elocvente în această privință sînt înseși relațiile stabilite de țările române cu Poarta Otomană — concretizate în capitulații — care vizau, în primul rînd, menținerea păcii.

În întreaga perioadă interbelică, românii nu-și precupețesc eforturile pentru menținerea păcii, pentru apărarea independenței naționale a popoarelor. Amplele acțiuni de solidaritate ale opiniei publice din România deceniului patru al secolului nostru cu lupta popoarelor primejduite de fascism, înfierarea brutalelor agresiuni comise împotriva Chinei, Abisiniei, Spaniei, Austriei, Cehoslovaciei, sprijinul direct — material și moral — pe care poporul român îl acordă victimelor agresiunii forțelor războiului sînt încă o dovadă grăitoare a faptului că românii sînt, în aceste zile de grea cumpănă, ostași credincioși ai păcii, prieteniei și colaborării între popoare.

Forțele revoluționare, democratice, progresiste din România deceniului patru se situează în avanpostul mișcării progresiste antirăzboinice și antifasciste internaționale, contribuind activ la întărirea prestigiului și poziției țării pe plan extern. Nu trebuie uitat, totodată, că guvernul român refuză categoric să ia parte la orice fel de tranzacții pe seama altor țări și popoare pe care fascismul și revizionismul le aduc în momente tragice ale existenței lor, pierzîndu-și integritatea teritorială, suveranitatea și independența. Chiar și în clipele declanșării războiului, în ciuda gravelor complicații internaționale, România acordă un sprijin călduros poporului polonez, lovit de agresiunea hitleristă.

Eroica activitate desfășurată de Partidul Comunist Român în deceniul patru își are corolarul în marea demonstrație antifascistă și antirăzboinică organizată sub directa conducere a tovarășului Nicolae Ceaușescu — înflăcărat patriot și dîrz revoluționar — cu prilejul zilei de 1 Mai 1939. Miile de demonstranți, care își fac simțită prezența pe străzile Capitalei și ale altor mari orașe ale țării, dau glas dorinței de pace a întregului popor, hotărîrii lui ferme de a-și apăra independența, suveranitatea și integritatea patriei.

Ultima parte a microcronicii noastre relevă doar cîteva semnificative inițiative și preocupări românești în deceniul patru, consacrate păcii. Pentru România, în această perioadă, pacea se confundă cu însăși rațiunea existenței ei ca stat unitar, suveran și independent. Ne oprim la 1 Mai 1939, moment culminant al luptei poporului nostru pentru pace, independență și suveranitate națională, evenimentele ce se derulează în perioada următoare, semnificative în privința atitudinii poporului român față de fascism și revizionism, fiind adesea evocate în paginile revistei.

● La 9 februarie 1934, Grecia, Iugoslavia, România și Turcia semnează, la Atena, Pactul Înțelegerii Balcanice, alianță defensivă, deschisă, de pace, securitate și cooperare regională.

● C. I. Parhon: „Războiul însuși este pentru mine o monstruoasă zădărniciune careia orice om vrednic de acest nume trebuie să se ridice... Indivizii trebuie să trăiască în pace... Popoarele trebuie să trăiască în pace și colaborare”. (1 decembrie 1934)

● Reprezentanții ai tineretului român participă la congresul internațional antifascist desfășurat la Bruxelles în zilele de 29-31 decembrie 1934, exprimând sentimentele antirăzboinice și voința de pace a milioanele de tineri din patria noastră. Solii de pace ale tineretului român sînt prezente și la reuniunile de la Geneva (august-septembrie 1936), Praga (februarie 1938) și New York (august 1938).

● În aprilie 1935, România aderă la Pactul de neagresiune și conciliațiune semnat la Rio de Janeiro (10 octombrie 1933) de un grup de state sud-americane, pact la care au aderat, pînă în 1936, 30 state; părțile contractante declară solemn că ele condamnă războiul de agresiune în relațiile lor mutuale sau cu alte state și că diferențele și conflictele de orice fel ce se pot ivi între ele urmează a fi rezolvate numai prin mijloacele pașnice consacrate de dreptul internațional.

● **Lucrețiu Pătrășcanu:** „Poporul român și toate naționalitățile conlocuitoare sînt împotriva politicii războinice a blocurilor dictatrilor fasciști și revizionisti... Interesele naționale cer nu război, ci pace. Nu ieșirea României din frontul potrivit războiului, ci întărirea legăturilor existente prin noi și puternice alianțe cu statele dușmane fascismului și revizionismului”. (30 noiembrie 1935)

● **Ilie Cristea:** „Mizeria de acum a Germaniei este în cea mai mare parte o consecință a politicii nebune de reînarmare... Cheltuielile acestea se ridică anual la 10 miliarde de mărci, deci o cincime din venitul național”. (11 ianuarie 1936)

● **Dr. Petru Groza:** „Lumea este împărțită azi în două tabere: aceea care vrea războiul, și aceea care vrea pacea, democrația. Ce este fascismul? Fascismul înseamnă război. Fascismul înseamnă mizerie și întuneric... Noi sîntem dușmanii cei mai înverșunați ai fascismului și ai războiului... Ei bine. Noi vrem să ne înțelegem cu acei care vreau pacea. Vrem pace între popoare. Vrem înfrîngerea războiului. Vrem o viață liberă. Vrem respectarea libertăților democratice”. (12 ianuarie 1936)

● **Petre Constantinescu-Iași:** „Politica externă a României nu poate fi decît una singură: aceea dusă pînă acum alături de Franța și Mica Antantă, de Anglia și Rusia Sovietică,

alături de statele ce asigură pacea, integritatea teritorială și independența națională a poporului român”. (8 februarie 1936)

Lucrețiu Pătrășcanu: „O activitate intensă împotriva primejdiei de război, pregătit între hotarele țărilor fascisto-revizioniste, servește adevăratele interese naționale ale poporului român. Iar curentul de opinie publică, care apără azi pacea și cere încheierea unui pact de asistență mutuală cu Uniunea Sovietică, se situează pe linia aceluiași interese”. (1936)

Nicolae Titulescu: „Vrem pacea. Pentru aceasta ne trebuie alianțe și amiciții cu toate popoarele fără deosebire... Dacă toată lumea vrea pacea, atunci soluția este simplă: să facem frontul unic al păcii”. (1936)

Mihail Sadoveanu: „Să vom cu toții statornic, neconștient și din toate puterile noastre, să vom cu toții pacea... Miliardele care se acumulează pentru explozii de nebunie și pentru hecatombe, mai bine să meargă spre dezmorșenii vieții și spre laboratorii”. (1936)

Constantin Rădulescu-Motru: „Orice om cu mintea limpede nu poate să fie contra păcii. Nu se poate închipui că omul care a suferit în trecutul lui atît de mult de pe urma războiului, astăzi, după atîtea suferințe, să fie încă pentru război, să fie contra păcii”. (1936)

Victor Eftimiu: „Noi sîntem un popor pacifist și vrem să trăim în pace pe acest pămînt”. (1936)

Dr. Nicolae Lupu: „N-au trecut decît șaptesprezece ani și, iată, propaganda germană se desfășoară cu nerușinare în fața noastră, ca și cînd am fi uitat și morții noștri și marii mutilați de război și suferințele campaniei și durerile ocupației inamice! Românii nu îngăduiți să filfite — sub pretextul unui fals naționalism — steagul cu cruce înclărită al Germaniei dușmane peste cimitirile noastre de război, peste morții noștri din ultimul război!” (1936)

C. I. Parhon: „Activitatea în domeniul ideilor creatoare și progresiste, cum sînt cele antihitleriste și antifasciste, nu poate constitui decît o atitudine corespunzătoare mersului înainte al civilizației și apărării cu orice preț a poporului român împotriva tendințelor revizioniste, șovine și dictatoriale... Politica noastră națională nu trebuie și nu poate să fie fascistă. Ea trebuie să fie politica drepturilor omului, a demnității ființei omenești, a păcii și libertății”. (1936)

Savel Rădulescu: „Sforțările sincere pe care le urmărim laolaltă în această parte a Europei pentru menținerea și dezvoltarea păcii și cooperării internaționale constituiesc, în împrejurările actuale, un exemplu care întrece ca importanță cadrul regional sud-estic pentru a se impune atențiunii generale”. (1936)

● **Ziarul Dimineața:** „Nu mai încapă nici o îndoială că Hitler vrea să pregătească pentru un viitor apropiat un război mai grozav decât cel din 1914, utilizând mijloace de distrugere fără precedent... În fața unei asemenea perspective este datorita tuturor popoarelor, care vor să păstreze pacea, să organizeze în modul cel mai sincer și cel mai temeinic, în toate amănunțele, colaborarea colectivă... Să avem, în sfârșit, un scut eficace și real, care să scutească Europa de grozăviile și consecințele funeste ale unui nou război”. (12 ianuarie 1936)

● **Între 3 și 6 septembrie 1936, la Bruxelles,** în organizarea Reuniunii Universale pentru Pace (R.U.P.), se desfășoară un congres al păcii. **Izabela Sadoveanu:** „Răspunzând voinței de pace a poporului din România, s-a format și la noi în țară un comitet național pentru pace, afiliat la R.U.P... Pacea e condiție esențială pentru fericita dezvoltare a țării noastre, pentru valorificarea bogățiilor ei morale și materiale”.

Componența Comitetului român pentru pace: N. Titulescu (președinte de onoare), dr. N. Lupu (președinte activ), Gr. Filipescu, C. Rădulescu-Motru, Petru Groza (vicepreședinti), Izabela Sadoveanu și Victor Eftimiu (secretari generali), dintre membri amintim: M. Sadoveanu, I. Răducanu, Gr. Trancu-Iași, M. Ralea, Petre Andrei, C. Titel-Petrescu, I. Clopoțel, Octav Livezeanu, C.I. Parhon, I. Flueraș, Lothar Rădăceanu ș.a.

● **Dintr-un apel al Frontului feminin:** „Femei de pe întreg cuprinsul țării, în fața primejdiei care amenință viața și civilizația, veniți alături de noi, pentru a impune cu forțe unite voința noastră; și voința noastră este pacea... Voința noastră hotărâtă de pace poate salva viitorul omenirii”. (septembrie 1936)

Gh. Tătărescu: „Să repetăm și azi în fața lumii că voim pacea: pacea la granițele noastre, pacea la toate granițele. Voim să punem toate resursele și toate forțele țării noastre în serviciul ordinei și al propășirii”. (3 decembrie 1936)

● **Ion Popescu-Pușuri:** „Libertatea cerută de Codreanu [șeful Gărzii de fier] înseamnă libertatea de a rupe alianțele noastre firești, de a ne despărți de Franța, de Cehia și de Rusia, libertatea de a preda grul și petrolul nostru lui Hitler, pentru scopurile lui războinice și de-a transforma România în pașalic hitlerist...”

Poporul român e setos de libertate, aleargă și luptă pentru ea. Fiindcă poporul știe că numai în libertate poate lupta cu succes pentru o plină mai bună; numai în libertate poate lupta contra foamei, pentru pace și contra războiului”. (23 ianuarie 1938)

● **Din broșura: După Austria, Cehoslovacia,** editată de P.C.R.: „Nu numai la hotarele Cehoslovaciei se adună norii negri ai războiului

lui. Soarta României și a tuturor țărilor de pe valea Dunării este strâns legată de soarta Cehoslovaciei... O victorie hitleristă asupra acestor țări va apropia ceasul primejdiei în răsărit de Polonia, iar în apus de Franța”. (1938)

● **Nicolae Iorga:** „Românii n-au fost un popor cuceritor... Noi n-am fost un popor care să folosească ocazia de cucerire și chiar când au fost ocazii, nu ne-au atras. Refuzul de a porni o misiune de cucerire vine din intimitatea sufletului nostru”. (*Sfaturi pe întineric*, 1939-1940)

● **1 Mai 1939: în București și celelalte mari orașe ale țării se desfășoară ample demonstrații antifasciste și antirevizioniste, pentru pace, în organizarea cărora un rol hotărâtor îl are tovarășul Nicolae Ceaușescu.** Zecile de mii de participanți se pronunță cu hotărâre împotriva politicii agresive a Germaniei hitleriste, pentru apărarea independenței și integrității teritoriale a patriei.

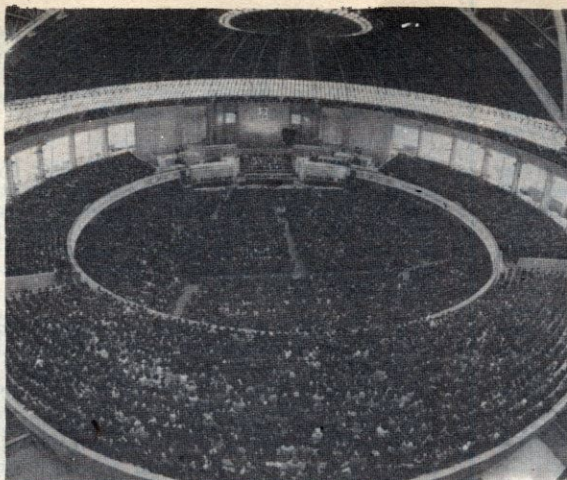
În cadrul Congresului breslelor care se desfășoară în Sala „Aro” (azi Cinematograful „Patria”), primul ministru Armand Călinescu ține o cuvântare, din care reținem: „Națiunea, fără deosebiri sau ezitări, s-a hotărât: *România trebuie apărată...* Țin să declar, ca să nu fie nici un echivoc, că România dorește să întrețină relații de bună vecinătate și de amicitie cu țările dimprejur... Această politică nu este numai politica unui grup de oameni: aceasta este politica țării, este politica națională”.

În urma pregătirilor făcute de către P.C.R., acțiunile organizate de autorități în ziua de 1 Mai 1939 se transformă într-o grandioasă demonstrație antihitleristă, pentru pace, împotriva războiului. Sub conducerea nemijlocită a tovarășului Nicolae Ceaușescu (însărcinat de conducerea P.C.R. cu pregătirea acțiunilor din ziua de 1 Mai), muncitorimea din Capitală și din alte orașe ale țării imprimă demonstrațiilor un profund caracter patriotic, revoluționar.

Zecile de mii de demonstranți, porniți din Piața Romană spre Parcul „Carol”, pătrund în Piața Palatului Regal, unde scandează lozincile lansate de P.C.R.: *Vrem România liberă și independentă! , Pace, pînă, libertate! , Vrem respectarea granițelor! , Jos hitlerismul! , Să ținem piept agresorului! , Jos Garda de fier!*

Presa internațională (*Izvestia, Daily Herald* etc.) comentează evenimentele din România, subliniind caracterul patriotic, profund antihitlerist și antirevizionist al marilor demonstrații de la 1 Mai 1939.

Microcronică realizată de:
M. ȘTEFAN, Gh. DAVID, I. LĂCUSTĂ

Cei 11 000 reprezentanți ai agriculturii socialiste reușiți într-un mare forum al democrației, intrat în istorie sub numele de Congresul noii revoluții agrare, au dezbătut, în februarie 1981, problemele fundamentale ale dezvoltării satului românesc. Magistrala cuvîntare a tovarășului Nicolae Ceaușescu a deschis noi orizonturi activității creatoare a tuturor oamenilor muncii din agricultură

ȚĂRÂNIMEA ȘI ISTORIA

ION POPESCU-PUȚURI

Evocăm anul acesta unul dintre marile momente ale luptei îndelungate a poporului nostru pentru progres social și național — răscoala țăranilor din 1907 —, a cărei flacără, aprinsă în februarie la Flăminzi, a cuprins întreaga țară și a constituit semnalul istoric al „ridicării țăranimii românești la luptă — cum sublinia secretarul general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu —, alături de clasa muncitoare, de forțele progresiste ale societății, pentru răsturnarea vechii orînduirii, pentru crearea orînduirii celor ce muncesc în țara noastră”.

În fond, deși se pot spune multe despre cauzele și pretextele mai nemijlocite ale răscoalei și consecințele ei imediate, în acest semnal a constat, în primul rînd, semnificația ei istorică, de durată.

Iar această semnificație, ca și răscoala însăși, le putem privi și înțelege numai în cadrul unui context mult mai larg.

Într-adevăr, a analiza rolul țăranimii în evoluția societății noastre pe treptele timpului înseamnă a arunca o privire de profunzime chiar asupra cronicii continuității neștirbite a poporului român pe pămîntul străbun, asupra conținutului și sensului istoriei românești pe parcursul mai multor milenii, în care țăranimea a reprezentat seva acestei istorii mereu ascendente, istorie ce s-a identificat în bună măsură cu însăși viața, făuriile, luptele și aspirațiile maselor țăranesti — multă vreme expresie principală a însuși poporului român, marea masă populară prin care, în ciuda tuturor intemperierilor istoriei, se continua o viață străveche, a unui și aceluiași neam pe propria gîle. Să ne amintim de faptul că încă din timpurile străvechi, la daci, această mare masă populară practica o agricultură înfloritoare pentru

vremea aceea, care a atras țării numele de „Dacia Felix”. În îndelungata istorie care a urmat, muncitorii ogoarelor au reprezentat principala forță socială de împotrivire față de împilatorii din interior, brațul vinjos și viteaz de apărare a țării în fața expansiunilor străine, forța păstrătoare și purtătoare mereu pe noi trepte de valoare a avuției materiale și spirituale a poporului. Ca principală clasă producătoare a societății în epoca feudală și mult timp după începuturile dezvoltării capitalismului, țăranimea a jucat rolul esențial atît în luptele pentru dreptate

Chipuri de țărani de-a lungul mileniilor: așa cum au fost imortalizați în piatra Columnei: răspunzînd chemării morei lui Ștefan pentru apărarea țării; în Diconurile ad-hoc, pronunțîndu-se hotărîtor pentru Unire; în 1945, trăgînd brazdă nouă în pămîntul albit de iubit și care, în sfîrșit, devenea al lor

NICOLAE CEAUȘESCU:

● În ciuda atîtor furtuni ale istoriei, țărănimea a asigurat permanența neclintită a poporului nostru pe aceste meleaguri.

● Leagăn al tradițiilor și al artei minunate a poporului, țărănimea este creatoarea comorilor poeziei populare, a Mioriței, a doinelor și baladelor. În furtunile veacurilor, țărănimea a rămas neclintită, păstrînd și dezvoltînd limba strămoșilor, obiceiurile, portul național, conservînd nealterate marile calități ale poporului român: hărnicia și omenia, vitejia și dîrzenia.

● De-a lungul milenarei existențe a poporului nostru, țărănimea a reprezentat cea mai importantă forță a progresului social, purtătoarea năzuințelor de neamănare și a sentimentului de demnitate națională. Ea alcătuia oastea vitează a lui Decebal — marele erou al dacilor —, principala forță a armatei lui Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Tudor Vladimirescu, Avram Iancu; ea a dus greul bătăliilor pentru unirea țărilor române, pentru cucerirea independenței, pentru încheierea statului național unitar român. Animată de o neînmurită dragoste pentru glia strămoșească și de un înalt spirit de sacrificiu, țărănimea s-a ridicat în calea năvălitorilor și cîrtoșilor, a apărut cu propriul ei sînge independența țării, însăși ființa națională a poporului.

● Răscoala din 1907 a reliefat necesitatea acută a înlăturării relațiilor de producție feudale, a rezolvării problemei agrare în favoarea maselor largi ale țărănimii, a dezvoltării marile energii revoluționare ale țărănimii, reprezentînd una din paginile glorioase ale luptei sociale a poporului român.

● În lupta pentru eliberarea de sub jugul fascist, în războiul purtat de țara noastră alături de Uniunea Sovietică și celelalte forțe ale coaliției antifasciste pentru înfrîngerea definitivă a Germaniei hitleriste, țărănimea a dat cel mai greu tribut de sînge.

socială, pentru independență și unitate națională, în producerea bunurilor materiale ale societății, cât și în păstrarea limbii și îmbogățirea continuă a culturii românești. Iar în sirul nenumăratelor ridicări ale maselor țărănimii la luptă pentru pline, drepte și libertate, anul 1907 se înscrie ca un moment deosebit. Nu mai era vorba de o răscăală specifică feudalismului, ci de o ridicare în masă la luptă în condițiile României moderne, în care capitalismul devenise deja formațiunea social-economică predominantă. Nu era o luptă răzleață sau o răscăală în arie zonală, ci o ridicare masivă la luptă pe cuprinsul întregii țări, care viza de acum nu numai înlăturarea unor rămășițe feudale, ci și a consecințelor pe care le avea asupra lumii satelor dezvoltarea complexului de contradicții rezultat din evoluția specifică a capitalismului în România. Prin amploarea și intensitatea ei, prin revendicările exprimate de masele țărănilor, răscăala din 1907 a reliefat, astfel, atât necesitatea acută a înlăturării formelor reminiscente ale relațiilor de producție feudale, cât și cea a continuării în condițiile dezvoltării capitaliste a luptei pentru rezolvarea problemei agrare în favoarea maselor largi ale țărănimii. Contrar afirmațiilor care se puteau auzi chiar și în literatura unora dintre curentele socialiste din Europa, cum că în condițiile capitalismului țărănimea nu mai reprezintă decât o masă conservatoare legată doar de trecut, lupta țărănimii române a dezvăluit marile ei energii revoluționare, a demonstrat faptul că ea poate deveni un aliat de nădejde al proletariatului nu numai în lupta general-democratică, ci și în viitoarea bătălie pentru transformarea revoluționară radicală a societății.

Alături de ridicarea țărănimii, faptul că mișcarea muncitorească și-a manifestat cu putere solidaritatea cu țărănimea, protestul împotriva represaliilor dezlănțuite prevestea zorii alianței muncitorești-țărănești, care avea să devină cea mai puternică forță socială și politică de transformare a societății noastre. Se confirma astfel justetea și importanța istorică a faptului că încă de la primii săi pași mișcarea socialistă din România, partidul politic revoluționar al clasei muncitoare, constituit oficial în 1893, au acordat o atenție deosebită problemei agrare, promovări soluțiilor favorabile țărănimii.

Problema era deosebit de complexă, dificil de încadrat într-o ecuație simplă cu o singură necunoscută și un răspuns monovalent. Să ne amintim de comparația pe care o făcea cândva Marx, spunând că țărănimea e ca un sac cu cartofi — când îl răsturnăm, nu seamănă unul cu altul, fiecare are dimensiunile și fizionomia lui proprie. Să luăm în considerație faptul că, dacă față de feudalism, apoi față de rămășițele lui, față de moșierime, țărănimea reprezenta o clasă, un tot mai mult sau mai puțin caracterizat printr-un interes comun, în capitalism ea devenea o masă din ce în ce mai eterogenă, se diferenția în grupuri sociale ale țărănilor avuți, ale țărănimii mijlocie, sărace sau lipsite complet de pământ. Și această dife-

rențiere producea și o evoluție divergentă a intereselor, ceea ce, implicit, slăbea ponderea țărănimii ca forță socială, chiar dacă ea continua să prevaleze numeric, slăbea posibilitățile ei de influențare a mersului evenimentelor social-economice într-un sens favorabil ei.

Este, în aceste condiții, evident meritul istoric al partidului nostru de a fi știut să facă din căutarea în problema agrar-țărănească a unor soluții corespunzătoare intereselor maselor largi ale țărănimii și progresului social-economic general unul dintre elementele de bază ale strategiei și tacticii sale în întreaga luptă revoluționară pentru cucerirea puterii și apoi pentru făurirea societății socialiste.

Pe parcursul acestei lupte, o primă mutație importantă în ceea ce privește țărănimea s-a petrecut chiar la începuturile revoluției noastre, ca urmare a reformei agrare, care a permis lichidarea definitivă a rămășițelor feudale și frinarea, inclusiv prin măsuri întreprinse pe linie de stat, a posibilităților de dezvoltare și consolidare a burgheziei sătești. În fond, numai privită într-un asemenea context, și nu doar sub prisma cantității de pământ distribuite, poate fi înțeleasă semnificația istorică a acelei reforme, care a corespuns în cel mai înalt grad atât intereselor generale ale societății, ceea ce și explică de ce în acel moment istoric reforma agrară a devenit un eveniment central al întregii vieți social-politice a țării și a constituit un factor de primă importanță în dezvoltarea alianței muncitorești-țărănești.

Dar reforma agrară nu a schimbat, și nici nu putea să schimbe din rădăcini întregul statut social al țărănimii, situația masei ei principale — de mici producători de mărfuri legați de proprietatea privată, cu inerenta continuare a procesului de diferențiere pe această bază. Soarta ei istorică a fost în continuare legată de marile prefaceri socialiste, de evoluția noii societăți, a structurilor ei principale în diferite faze. În cadrul acestora, este de subliniat ca o realitate istorică incontestabilă faptul că însuși începutul construcției socialiste înseamnă, implicit, și începutul procesului de lichidare a bazelor fundamentale ale împărțirii de clasă a societății, că pe baza proprietății socialiste apar și se dezvoltă elementele unor forme noi de integrare internă a societății, ale unui grad de coeziune socială superior tuturor orinduirilor bazate pe un antagonism de clasă ireductibil, ale structurării sociale pe baza muncii și nu pe cea a proprietății, toate acestea ducând la o societate mai omogenă și mai solidă.

Dacă este adevărat că, în acest proces, clasa noastră muncitoare a parcurs drumul istoric de la un proletariat relativ redus numericeste și constituind obiectul de exploatare al capitalului la *principala clasă de producători, proprietari și beneficiari*, forța socială conducătoare a societății noastre, și dacă este adevărat că clasa muncitoare se eliberează transformându-se pe sine și, totodată, transformând întreaga societate,

tot atât de adevărat este și faptul că în cursul aceluiași proces, țărănimea, ca parte a alianței muncitorești-țărănești, nu a rămas un martor pasiv, un obiect al transformării, ea s-a manifestat, sub conducerea partidului, ca un *subiect activ* al întregii dezvoltări sociale. Tocmai de aceea, în locul unei diferențieri în grupuri sociale între ai căror poli se dezvoltau interese antagoniste, țărănimea în ansamblul ei se prezintă astăzi, la peste 30 ani de la începuturile cooperativizării, ca o *entitate* în interiorul socialismului, care reprezintă o întreagă epocă istorică de tranziție spre lumea fără clase, este o societate modern structurată, cu o evoluție spre o tot mai mare omogenizare, dar și cu procese contradictorii în cadrul acestei evoluții, o societate în care, pe lângă interesul ei istoric general și multiplele interese comune tuturor grupurilor sociale există și interese diversificate, interese ale diferitelor grupuri sociale, care, fără a fi opuse, nu sînt identice. Mutația socială istorică ce a transformat țărănimea într-o *entitate* a acestei societăți socialiste modern structurate s-a produs prin trecerea agriculturii pe baze socialiste. Țărănimea ca clasă numeroasă a micilor producători de marfă din agricultură a dispărut odată cu această trecere, transformîndu-se într-o clasă de producători agricoli a căror activitate se bazează, ca și cea a clasei muncitoare, pe proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție, dar care se mai deosebesc de clasa muncitoare prin caracterul cooperatist al acestei proprietăți și prin menținerea în masă și a unor activități productive individuale, ale căror produse sînt destinate atât consumului propriu, cât și fondului de stat sau pieței.

Dacă ne gîndim bine, și dacă lăsăm la o parte reprezentările simpliste despre ștergerea deosebirilor dintre oraș și sat ca despre un fel de uniformizare a îndeletnicirilor și modului de viață, sau un fel de mutare a tuturor în blocuri, vom înțelege că tocmai prin aducerea celor două mari clase ale societății noastre pe același, în esență, plan sub raportul locului în cadrul relațiilor de producție, în calitate de producători, proprietari și beneficiari —, s-a făcut pasul hotărîtor spre calea dispariției contradicției dintre oraș și sat și a omogenizării societății în înaintarea ei treptată spre comunism.

Diferențierile din sînul țărănimii, legate de statutul ei social-economic din trecut au dispărut. Deveniți cooperatori, stăpîni pe obștea lor, țărani de ieri, ridicați pe o treaptă superioară în noua societate, dezvoltă între ei și oamenii muncii de la orașe, ca și în interiorul grupului lor social, raporturi politico-sociale noi, de un fel deosebit, necunoscute pînă acum în istoria țării noastre. Aceste raporturi sînt, cum bine se știe, supuse periodic, în cadrul organismelor instituționalizate ale întregii societăți sau a celor proprii oamenilor muncii de la sate, examinării și reexaminării, pentru a fi aduse la nivelul evoluției societății în ansamblul ei. Faptul că în centrul acestor examinări și reexaminări se află factorul politic conducător al socie-

tății noastre, exponentul recunoscut al tuturor grupurilor ei sociale, Partidul Comunist Român, asigură corelarea optimă a intereselor fiecărui grup cu interesele generale ale făturii societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării României spre comunism.

Această activitate creatoare permanentă a partidului, concluziile pe care le trage din reexaminări și măsurile pe care le ia pentru aducerea la zi atât a activității practice, cât și a cadrului legislativ sînt cu atât mai importante cu cît transformările din interiorul grupului social din agricultură și din ansamblul raporturilor sale cu întreaga societate nu s-au încheiat, firește, odată cu reorganizarea socialistă a agriculturii.

În evoluția care a urmat, un număr tot mai mare de familii din mediul rural — am putea spune chiar un număr preponderent în prezent — au îmbinat activități agricole cu activități industriale, granițele dintre clasa muncitoare și cea a producătorilor agricoli au devenit tot mai mobile, un număr însemnat de persoane făcînd parte în același timp din rîndurile amîndurora, iar o parte însemnată a producției agricole fiind asigurată de personal muncitor retribuit în cadrul I.A.S.-urilor și Stațiunilor de mecanizare a agriculturii. Se intensifică, totodată, multiplele forme de asociere, colaborare și legătură de producție între sectorul de stat din agricultură și cooperativele agricole de producție, se dezvoltă aplicarea metodelor industriale de activitate agricolă. În aceste condiții ni se pare legitim să vorbim mai curînd nu de țărănimie, fie ea și cooperatistă, ci de *oamenii muncii din agricultură*.

Transformările petrecute, noua situație socială, economică și politică a acestei importante — în ansamblul societății noastre — categorii sociale au dus și la o profundă schimbare a modului ei de a gîndi, la un nivel mult mai ridicat de cultură generală și calificare profesională, la un grad de înțelegere înfinit superior față de trecut și la o înțelegere superioară a problemelor cardinale ale întregii societăți, la o puternică activizare politică în cadrul participării, alături de toți ceilalți oameni ai muncii, la dezbaterile și hotărîrea tuturor problemelor importante ale politicii interne și externe a statului nostru socialist.

Și chiar dacă în prezent mai întîmpinăm greutăți din diferite cauze, care nu toate au fost în puterea noastră să le evităm, chiar dacă mai vorbim de lipsuri și greșeli, esențial este că, acționînd acum pentru înfăptuirea acelei revoluții în agricultură pe care a preconizat-o conducerea partidului, putem deja întrezări viitorul în care, fiind pe deplin uzufructuarii marilor cuceriri ale revoluției științifico-tehnice, oamenii muncii de pe ogoare vor înzestra camera colectivă a țării cu producții agricole incomparabil mai mari, așa după cum au prevăzut unii oameni de știință că va putea să dea roditorul pămînt al României la nivelul lucrării lui cu tot ce va putea pune la îndemîna oamenilor muncii de la sate, ca tehnică și știință, o țară socialistă în plin avînt creator ca a noastră.

DIN ISTORIA NESCRISĂ A UNEI LUCRĂRI

Ridicarea la luptă a țărănimii române în primăvara anului 1907 a trezit și răscolit multe conștiințe. Numeroase personalități ale vieții publice, oameni de știință și cultură au luat, atunci, în zilele răscaloale, dar și mult timp după aceea, apărarea truditorilor pământului, justificându-le cerințele și lupta revoluționară.

Scrisorile inedite pe care le publicăm mai jos reprezintă o luare de atitudine chiar din partea unui reprezentant al aparatului de stat, cu rosturi importante în sprijinirea regimului politic al burgheziei și moșierimii române. Toma Dragu, semnatarul epistolelor adresate lui V.M. Kogălniceanu, era în zilele răscaloale din 1907 magistrat la Tribunalul din Giurgiu. În această calitate, observând netemeinicia probelor administrate de autorități împotriva lui V.M. Kogălniceanu¹, învinuit ca agitator al țărănimii, a refuzat să confirme mandatul de arestare emis împotriva acestuia. Act de mare curaj, care nu a fost trecut cu vederea de „mărimile guvernului” liberal; la scurt timp, Toma Dragu a fost transferat la Tîrgu Jiu, distanță de câteva sute de kilometri de casă, pe un post minor în magistratură.

În această situație, el și-a dat demisia și a plecat la Paris, unde timp de aproape patru ani a studiat sociologia, economia politică și criminologia. În capitala Franței a scris broșura intitulată semnificativ și lămuritor *Partidul liberal și chestia țărănească*. Destăinuirile unui fost magistrat în afacerea Kogălniceanu. Lucrarea, rod al unui profund proces de conștiință, reprezintă un vehement act de acuzare la adresa cercurilor guvernante și cu precădere a Partidului Național-Liberal, care au organizat reprimarea răsculaților și au inscenat farsa juridică a instigatorilor. La sfîrșitul lui 1907 și în anul următor, broșura a fost tipărită în două ediții românești și una revăzută, la Paris, în limba franceză.

Întors în țară în anul 1911, T. Dragu, ale cărui simpatii pentru mișcarea socialistă dăinuiau încă din anii premergători răscaloalei, așa cum, dealtfel, reiese și din prezenta corespondență, s-a înscris în Partidul Social-Democrat, în rîndurile căruia s-a remarcat ca unul dintre militanții săi de seamă.

În redarea fragmentelor din scrisorile inedite adresate lui V.M. Kogălniceanu, am păstrat scrierea din original; întreruperile le-am marcat prin trei puncte.

I. ILINCIOIU

1907, decembrie 21, Paris

Stimate și scumpe amice,

De mai bine de 10 zile aștept un cuvînt din partea d-tale, care să mă lămurească asupra soartei broșurii mele. Nu cred să vă puteți închipui tulburarea ce îmi cauzează așteptarea cuvîntului hotărîtor, într-un fel sau într-altul, care, din nefericire, nu mai sosește.

Vă rog deci din suflet a-mi răspunde ce a devenit broșura. A fost refuzată de *Adevărul*² și pe ce motiv? După refuz, cum s-a hotărît cu ea? Se va mai publica, și în acest caz, cînd va fi gata?

Îndrăznesc a crede că întîrzierea publicării nu va rămîne fără efect asupra succesului ei, dat fiind că o parte din actualitate i-a fost răpită. Aș dori mult ca viitorul să mă desmîntă complet asupra acestui punct.

Vă rog să puneți sfîrșit așteptării dureroase care mă împiedică de la orice lucru.

Așteptînd, primește, scumpe amice, salutărilor sincere ale unui amic-frate:

T. Dragu

P.S. Scrisoarea trimisă luni seară a sosit?

1907, decembrie 23, Paris

Prea estimate și scumpe amice,

Nu sînt decît cîteva minute de la primirea scrisorii salvatoare ce mi-ai trimis. Nu poți să-ți închipuiești cît de mare era dezolarea mea, așteptînd. Aveam o temere groznică de intervenirea unor împrejurări contrare care să împiedice darea la iveală a adevărului. Aceasta mi-era ucigătoarea temere. Restul mă importa puțin. Îți mulțumesc deci din suflet pentru toate măsurile ce ai luat pentru ca broșura să apară. Declar că le aprob complet. Bine ai făcut mai ales punînd ca vîdit reprezentant al meu pe dl. Tunesco. E o măsură fericită, căci astfel opinia publică, care judecă după aparențe de cele mai multe ori, — va vedea că adevărurile ce dezvăluim nu sînt pornite din patimă, ci din singura... patimă de a spune adevărul: complet și tuttora.

¹ Magazin istoric, nr. 9/1972.

² În final, broșura a fost tipărită de Institutul de arte grafice din București, și nu în tipografia și sub patronajul ziarului *Adevărul*.

Aprob deci totul și îți mulțumesc ca unui frate, fiind sigur că sirguința d-tale și chipul ce ai găsit de a desface broșurile vor fi urmate de efectul dorit: *răspîndirea lor în cât mai mare număr*. E bine ca adevărul să stea trainic scris în inimile tuturor care te-au simpatizat în momentele grele și care au aprobat pe micul magistrat care ți-a dat de atunci inima întreagă și pentru totdeauna...

Să luăm deci ultimele măsuri pentru răspîndirea adevărului în toate colțurile țării... chiar și la țară, poate, dacă mijlocul va putea fi găsit... Ce crezi? Domnul Dem. I. Marinescu¹, despre care îmi vorbești e un bun și sincer amic al meu, căruia i-am scris să răspîndească printre amicii și cunoscuții noștri broșura. Eu l-am trimis deci la d-ta și te rog să mă ierți că am scăpat din vedere să te vestesc despre aceasta. Te rog să-l rogi să se adreseze mai ales la *elementul socialist* din București. Și relativ la aceasta. dl. Lambru n-ar putea să ne ajute, prin dl. Cocea, la Brăila și la Galați? Spun acestea pentru că elementul socialist ne-a fost în tot timpul favorabil. Ce crezi d-ta despre aceasta?

Aici nu-mi trebuiești decît vreo 25 broșuri ca să le dau pe la diferiții cunoscuți.

Poate chiar că voi încerca să le depun la un chioșc de pe marile bulevarde.

Mulțumindu-ți din inimă pentru inima ce ai pus în serviciul răspîndirii unor adevăruri care mă apăsau, te părăsesc îmbrățișîndu-te ca pe un scump amic-frate:

Toma Dragu

1908, ianuarie 2, joi dimineața, Paris

Iubite amice,

Îmi permit a-ți înapoia odată cu aceasta exemplarul unic din broșura mea pe care mi l-ai trimis și în care am făcut toate corecturile și toate îndreptările de care a mai avut absolută nevoie textul. Fac aceasta în speranța că vom avea norocul să oferim publicului o nouă ediție a broșurei mele în forma sa actuală². Dacă avem deci acest noroc, te rog din toate puterile mele să pui la dispoziția tipografului acest exemplar, ca fiind singurul al cărui text îmi convine, altă ca punctuație cit și ca sintaxă, fără nici o altă modificare ulterioară. Va trebui însă să supraveghem din scurt corecturile acestea, dat fiind că de cele mai multe ori, domnii tipografi nu se cam țin de ele.

Dar încrederea mea în d-ta fiind, pe drept, ilimitată, nu cred necesar să insist mai mult asupra acestui punct.

Aștept scrisoarea d-tale amănunțită cu privire la o ediție mai dezvoltată a broșurei, pe care o crezi absolut necesară.

Primește îmbrățișările și mulțumirile călduroase ale unui amic-frate:

T. Dragu

¹ Se referă la D. Marinescu, unul dintre militanții de frunte ai mișcării noastre socialiste de pînă la primul război mondial, secretar al Partidului Social-Democrat din România.

² Ediția a doua a broșurii a văzut lumina tiparului la București, în 1908, fiind editată de Noua tipografie profesională „Dimitrie C. Ionescu”.

SUB FLAMURA DE LUPĂ A PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

(Urmare din p. 7)

1949, se arată: „Problema organizării tineretului muncitor, sub conducerea partidului prezintă o mare importanță politică, deoarece, prin marea sa energie, entuziasmul creator și dinamismul său, tineretul muncitor prezintă un factor de seamă al luptei pentru construirea socialismului”. Documentele premergătoare congresului de unificare a organizațiilor de tineret ținut la București în zilele de 19-21 martie 1949, dar mai ales cele discutate și adoptate în cadrul congresului evidențiază importanța făuririi organizației unice revoluționare de tineret în vederea angajării plene a tineretului, sub conducerea partidului comunist, în efortul general al poporului nostru de construire a societății socialiste.

La 8 martie 1957 s-a înființat Uniunea Asociațiilor Studenților Comuniști din România. Din primul moment organizația a depus stăruință în direcția dezvoltării responsabilității sociale a studenților față de îndatoririle universitare, a pregătirii profesionale a fiecărui student, a integrării studenților în ritmul rapid al dezvoltării noii orînduiri sociale. O deosebită activitate a desfășurat U.A.S.C.R. pentru intensificarea participării studenților la cercetarea și creația tehnico-stiințifică, pentru educarea comunistă, revoluționară, patriotică și cetățenească a studenților.

Perioada de după Congresul IX al P.C.R. a determinat și în rîndurile tineretului, ale organizațiilor sale revoluționare prefaceri fundamentale. În acești ani, ca și în trecut, atunci cînd s-a aflat nemijlocit în fruntea tineretului, secretarul general al partidului, președintele Republicii, s-a ocupat și se ocupă îndeaproape de întreaga dezvoltare a tinerei generații. La toate marile înfăptuiri din „epoca Ceaușescu” tineretul a răspuns cu dăruire și entuziasm. Minunata experiență, a șantierelor naționale a căpătat noi dimensiuni la Porțile de Fier, la Argeș și la Lotru, pe Valea Someșului, la Rogojelu și la Rovinari, în Lunca Dunării și pe șantierul Canalului Dunărea-Marea Neagră.

Datorită grijii permanente a Partidului Comunist Român, a conducătorului său, tovarășul Nicolae Ceaușescu, tinăra generație, organizată pe vîrste și locuri de muncă — șoimii patriei, pionierii, uteciștii, asociațiile studenților comuniști — se bucură astăzi de dragoste și prețuire din partea întregului popor. Astăzi, mai mult ca oricînd în întreaga sa istorie, Partidul Comunist Român își afirmă rolul de îndrumător al tinerei generații, pentru că, așa cum arată tovarășul Nicolae Ceaușescu încă în 1944, „tineretul este viitorul unui popor”. Acum la a 60-a aniversare a creării organizației revoluționare a tineretului din România, tinăra generație își îndeplinește în mod exemplar datoria pe marelui front al construirii societății socialiste multilateral dezvoltate pe pămîntul patriei.

Dr. JOHN SANNESS

Președintele Comitetului pentru
Premiul Nobel pentru Pace

România — o țară devenită realitate apropiată

Celor citorva discuții avute, în 1980, la București, cu dr. John Sanness, binecunoscută personalitate a vieții publice norvegiene, li s-au adăugat în scurtă vară scandinavă a anului trecut mai multe seri de discuții la Oslo.

Principalul subiect al conversațiilor îl constituiau, desigur, relațiile internaționale contemporane, studiului cărora le este consacrată activitatea institutului pe care-l vizitam, pe care interlocoiul meu l-a condus ani îndelungați, (din 1981 director a devenit dr. Daniel Heradstveit) și a cărui figură centrală el este și în prezent: N.U.P.I. (Norsk Utenrikspolitikk Institut).

Istoria nu a lipsit și nu putea să lipsească din discuțiile noastre, ca fiind nu numai specialitatea sa, ci și pasiunea vieții dr. John Sanness. Cu o deosebită amabilitate, domnia sa a acceptat să împărtășească cititorilor revistei Magazin istoric opiniile sale despre:

1. Corelația dintre istoria națională și cea universală;
2. Experiențele istoriei norvegiene;
3. Lecțiile celui de-al doilea război mondial;
4. România.

1. Civilizația fiecărei țări de pe continentul nostru este o parte a istoriei europene și mondiale. Vreau să nuanțez însă noțiunile: înainte de a fi scandinavi și europeni, noi sîntem norvegieni și trebuie să fim norvegieni. Totodată, nu trebuie să uităm că sîntem europeni și avem interese general europene. Avem însă datoria de a nu amesteca identitatea noastră națională cu cea europeană. După cum nu putem combina cultura noastră cu cea europeană. Trebuie să recunoaștem tot ceea ce au dat și dau țările mari culturii, dar nu putem accepta nici o discriminare. De pildă, în secolul XIX, noi considerăm că Germania avea o tradiție artistică excelentă, dar nu acceptăm dominația culturală germană. Există deseori o exacerbare a tendințelor țărilor care sînt mari puteri sub raport economic, politic, militar, geografic, de a exercita și o influență culturală dominatorie. Acest fenomen nu a putut fi perpetuat de puterile coloniale (de pildă, chiar studenții care învățau în universitățile metropolelor începeau să lupte nu numai împotriva dominației politice și economice, ci și a celei culturale) și cu atît mai puțin poate fi el menținut în prezent. Cred că nu există întotdeauna o relație obligatorie între mărimea sau puterea economică a unei țări și contribuția ei la dezvoltarea culturală. Cred mai degrabă în respectul fiecărei

culturi. Noi, în Norvegia, considerăm că Henrik Ibsen a revoluționat teatrul modern, că Edvard Grieg și Edvard Munch au adus muzicii și picturii sec. XX ceea ce este o ilustrare a valorii fiecărei culturi.

2. Noi am învățat că o țară mică și cu o populație puțin numeroasă, cum este Norvegia, poate și trebuie să se dezvolte economic, politic, cultural datorită propriilor stimuli. Fără a ignora viața Scandinaviei, ci asumîndu-ne propriile noastre răspunderi, putem și trebuie să punem în valoare propriile resurse economice, ca și istorice.

3. Ultimul război mondial a spulberat definitiv iluzia că poți să te izolezi de viața internațională. De atunci încocoare, noi, în Norvegia, credem că trebuie să fim foarte activi în comunitatea internațională, să asigurăm securitatea țărilor noastre (nu cum s-a întîmplat în 1940, cînd aproape nimeni nu vroia să creadă că sîntem amenințați de Hitler) și să avem relații bune cu toate statele mari și mici. Nu putem confunda însă situația din anii '80 cu cea din anii '30. Există multe stări de lucruri, în lumea de azi, extrem de periculoase și în primul rînd tendințele de dominație. În stare latentă, istoria continuă să fie pîndită de conflictele intereselor naționale, dacă ele nu sînt respectate.

4. Am fost foarte fericit să vizitez — împreună cu soția mea — pentru a doua

oară o țară foarte frumoasă, cum este România. Dacă începi să iubești o țară, dacă te simți bine când o vizitezi, amintirile dăinuie. Mai mult. Se adîncesc. Am avut un program excelent și trebuie să vă spun că institutele de cercetări vizitate sînt de nivel european. Peste tot am primit cele mai convingătoare răspunsuri și explicații. Am căutat să prezint — la rîndul meu — politica externă norvegiană și rădăcinile ei istorice la ADIRI, în casa aparținînd odinioară celebrului om politic, Nicolae Titulescu, al cărui centenar de la naștere este aproape și cred că va fi onorat în multe țări ale lumii. Cred că, deși sînt foarte diferiți, norvegienii și românii au în principiile de bază și în scopurile de pace, colaborare și progres o comunitate de interese. Cred că deosebirile istorice, politice, economice nu împiedică înțelegerea și cooperarea strînsă.

Apreciez foarte mult percepția românească asupra istoriei. O găsesc foarte apropiată de a noastră. Admir lupta dacilor, rolul lor în istoria poporului român, ca și în cea a Imperiului roman. Cred că rezistența biologică a românilor dă pînă în zilele noastre o măsură a contribuției lor în istorie. Găsesc percepția românească asupra securității și cooperării în Europa o contribuție extrem de pozitivă pentru relațiile est-vest.

Aș vrea să mărturisesc că bogăția cea mai mare a României sînt oamenii ei.

Cea mai mare onoare în România a fost întrevăderea pe care mi-a acordat-o președintele Nicolae Ceaușescu. Pentru mine a fost o convorbire extrem de impresionantă, care mi-a lăsat o amintire de neșters. Președintele Nicolae Ceaușescu, în felul său atît de personal, calm și ferm, mi-a oferit o înțelegere clară a punctului de vedere românesc în viața internațională.

Cristian POIȘTEANU

Românii în HISTORISCHE

KRONYCK (Leyda, 1698)

În colecțiile Bibliotecii „V.A. Urechidă” din Galați se păstrează un valoros fond de lucrări străine referitoare la români, multe dintre acestea fiind adunate de V.A. Urechidă¹, care, la 7 decembrie 1889, a donat biblioteca sa orașului Galați. Printre acestea se numără și o lucrare intitulată *Historische Kronyck*, tipărită în 1698 la Leyda (Olanda) de Johann Ludwig Gottfried.

În paginile cărții am întîlnit, astfel, menționată construirea podului peste Dunăre de la Drobeta de către arhitectul Apolodor din Damasc, precum și relatări despre luptele dintre Traian și Decebal. Una din ilustrații reprezintă chiar o scenă din înfruntarea dacilor cu romanii (imaginea de mai jos). Cronică olandeză consemnează, de asemenea, în cadrul luptelor împotriva Imperiului otoman, participarea românilor, conduși de lăncu de Hunedoara, la bătălia de la Varna (1444) și la cele din 1455-1456. Dintre voievozii români mai sînt amintiți Vlad Țepeș și Ștefan cel Mare (Waywoda Stephanus), cu victoria sa asupra otomanilor la Vaslui, în ianuarie 1475.

¹ Magazin istoric, nr. 8/1980, 10/1981.

Lucrarea cuprinde și 19 planșe cu chipurile unor personaje mitologice, eroi și mari personalități politice europene. În planșa XVII, împreună cu portretele unor conducători politici de seamă (între care Elisabeta I a Angliei, sultanii Murat IV și Ibrahim I, Ludovic XIII și Ludovic XIV — regii Franței, Filip III și Filip IV ai Spaniei) este reprodus și chipul domnitorului Mihai Viteazul, așa cum apare el în gravura din 1601 a lui Aegidius Sadeler. Originalul gravurii, după cum se știe, a fost descoperit la 2 august 1847 de N. Bălcescu și Al.G. Golescu la Biblioteca Națională din Paris. Reproducerea ei în cronică olandeză, după aproape o sută de ani de la moartea lui Mihai Viteazul, este o dovadă elocventă a faptului că amintirea marelui domnitor și a îndrăzneșei sale fapte politice — unirea celor trei țări române surori — era încă vie în conștiința europeană.

În acest fel, cartea lui Johann Ludwig Gottfried constituie o nouă și concludentă mărturie a prezenței poporului român în circuitul istoriei universale.

Paul PĂLTĂNEA

1899
(29 iunie)

CONGRESUL VI AL PARTICIPANȚI

Partea a doua a congresului și-a desfășurat lucrările sub forma unei consfătuiri (pregătită de o comisie de organizare alcătuită din I.C. Frimu, C.Z. Buzdugan și Gh. N. Darie) care și-a propus „să pună în discuție tactica partidului până la congresul anului viitor”. Au participat circa 50 persoane, „cea mai mare parte membri ai Clubului [muncitorilor] din București”. Pe baza stenogramei lucrărilor părții a doua a congresului, au fost identificate numele următorilor 18 participanți:

BUCUREȘTI: I.C. Frimu, C.Z. Buzdugan, Al. Ionescu, Al. Georgescu, Iosif Nădejde-Armașu, Panait Zosin, I. Teodorescu, I.

Neagu-Negulescu, Valenti Florescu, I. Marinescu, Vanda Mihail, Andrei Panait, I. Demetrescu, N. Păcală, Gh. Popescu, M. Rădulescu, V. Arin.

BÎRLAD: Gh. N. Darie.

Ordinea de zi a părții a doua a congresului

1. Propaganda [socialistă] la orașe.
2. Propaganda [socialistă] la sate.
3. Gazeta partidului [Lumea nouă].

Au fost identificate fotografiile următorilor 8 participanți la partea a doua a congresului:

I. C. Frimu

C. Z. Buzdugan

Iosif Nădejde-Armașu

Panait Zosin

Crearea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, în 1893, a deschis era organizării politice a clasei muncitoare la scară națională, a afirmat cu putere rolul clasei muncitoare ca forță socială cea mai progresistă în dezvoltarea națiunii noastre pe calea progresului și civilizației.

NICOLAE CEAUȘESCU

P.S.D.M.R. (PARTEA A II-A)

LA CONGRES

Conducerea lucrărilor părții a doua a congresului

Președinte: C.Z. Buzdugan.

Vicepreședinte: V. Arin.

Congresul a hotărât însărcinarea Clubului muncitorilor din București cu misiunea de a conduce mișcarea socialistă din întreaga țară și de a edita în continuare gazeta oficială centrală **Lumea nouă**, ca „organ al partidului muncitorilor” și a stabilit, ca o sarcină primordială a partidului, lupta

pentru întărirea și consolidarea organiza-torică a cluburilor muncitorești și a sindicatelor. Comitetul Executiv al Clu-bului muncitorilor din Capitală era format din: I.C. Frimu, C.Z. Buzdugan, Al. Georgescu; secretar: C.N. Avramescu. În încheierea lucrărilor, Gh. N. Darie (Birlad) „declară că se va întoarce mulțumit în mijlocul prietenilor săi birlădeni, care l-au trimis din provincie la centru să vadă ce se va face pentru propășirea ideilor sfinte nouă tuturor. Ceea ce s-a făcut e bun și solid. Felicită pe muncitori de purtarea lor și-i îndeamnă la lucru”.

Al. Ionescu

Al. Georgescu

I. Teodorescu

I. Neagu-Negulescu

PIAȚA ROȘIE

ÎN VREMURILE

LUI IVAN CEL

GROAZNIC

ȘI PETRU I

A. M. VASNEȚOV

Construită, după opinia unor cercetători, în anii '90 ai secolului XV, după a altora, mai devreme (ea existând în anul 1147, când Moscova a fost menționată pentru prima oară în cronică¹), Piața Roșie reprezintă un grandios ansamblu arhitectonic, de importanță istorică. De-a lungul anilor, ea a constituit subiectul a sute de tablouri despre trecutul Moscovei, semnate de pictori ruși și străini. Printre cei care i-au consacrat mare parte din activitatea lor artistică, se numără și Apollinari Mihailovici Vasnețov (1856-1933), pelsagist istoric rus de renume, membru al Academiei de arte din Petersburg (1900). Pinzele sale, bazate pe o minuțioasă studiere a izvoarelor istorice, a

monumentelor vechii arhitecturi naționale ruse, a materialelor oferite de săpăturile arheologice, înfățișează vechea capitală a Rusiei, începând din sec. XII până în anii primului pătrar al veacului XX.

Istoric și arheolog în același timp — domeniul în care a scris o serie de lucrări — artistul rus și-a însoțit fiecare dintre tablourile sale de un studiu explicativ, științific documentat. Antologia articolelor istorice ale lui A.M. Vasnețov, intitulată Trecutul Moscovei și îngrijită de un grup de muzeografi sovietici, se află în curs de apariție în editura sovietică „Moskovskii rabocii”. Articolul de mai jos, pe care-l reproducem după publicația Sovetskaia Rossia, nr. 179, din august 1981, a fost scris în mai 1925. Titlul aparține redacției noastre.

¹ Magazin istoric, nr. 6/1977.

Orice oraș important avea un focar al vieții sale sociale și politice, de obicei piața centrală a orașului: Roma antică — Forumul; Florența — Piazza Signoria; Paris — Place de la Grève etc. În vechea Moscova au existat două asemenea piețe: Ivanovskaia, în interiorul Kremlinului, și Piața Roșie, lângă zidul lui de nord-est. În prima dintre ele, mai strîmtă, se dădea citire ucuzurilor și se adunau copiii, care mîzgăleau la repezeală jalbe, la cererea oamenilor din popor, neștiutori de carte. Situată însă în imediata apropiere a palatului țarului, ea era deseori inaccesibilă poporului.

Cu totul altfel au stat lucrurile cu Piața Roșie, o piață cu adevărat populară. Aici se concentra întregul comerț al vechii Moscove, aici bătea cel mai accelerat pulsul vieții Rusiei. Din locul unde se citeau ucuzurile, autoritățile țării, în primul rînd țarii și boierii, se adresau maselor. În anul 1613, cînd Mihail Feodorovici Romanov, întemeietorul dinastiei Romanovilor, a fost ales țar, delegații au adus buletinele „de pe tot pămîntul Rusiei” în Piața Roșie. Tot aici, au avut loc singeroase frămîntări populare. În mai 1606, piața a fost martora sfîrșitului aventurii falsului Dimitrie¹, al cărui cadavru a fost expus, cu un fluier în gură, timp de trei zile, lângă Porțile Frolov, pentru ca apoi să fie aruncat la groapa comună.

În 1698, în Piața Roșie s-au desfășurat crîncenele represalii ordonate de tînărul Petru I împotriva strelîților răscuțați², deși majoritatea execuțiilor, dacă nu toate, aveau loc în alte piețe ale Moscovei. În sec. XVII, importanța so-

cială a pieței a crescut, pentru că acolo se afla Palatul administrativ, pe locul actualului Muzeu de istorie. În incinta acestei clădiri se rezolvau probleme legate de amenajarea orașului și de ordinea publică.

În acea perioadă, Piața Roșie a reprezentat mai ales centrul comercial al Moscovei. Datorită halelor sale, celor peste 300 prăvălii, corturilor, gheretelor, meselor și băncilor pe care erau etalate fel și fel

de mărunțișuri de vinzare, i se mai spunea „Piața cea Mare” sau „Jariște”. Ultima denumire semnifica locul unei permanente forfoteli, cum se iscă, de obicei, în cazul unui pîrjol. Oamenii se îngheșuie, se grăbesc, aleargă. „Încotro alergi? Doar nă arde” — este o veche zicală în popor.

Halele erau foarte bine păzite contra incendiilor: zi și

2.

În decursul veacurilor, Piața Roșie a fost martora multor momente istorice.

1. s-a sărbătorit pentru prima oară ziua de 1 Mai, în anul 1917,
2. s-a reghat împotriva atacurilor aeriene hitleriste, în timpul Marelui război pentru apărarea patriei,
3. au fost prezentate în timpul paradei victoriei din 24 mai 1945, drapelele luate forțelor hitleriste

În p. 22: cartiere ale Moscovei sec. XVII, separate prin ziduri fortificate

¹ Magazin istoric, nr. 9/1970.

² La instigarea regentei Sofia, strelîții (pedestrași cu funcții politienesti) au pus la cale răsturnarea lui Petru I. Țarul a înecat în sînge revolta lor, i-a lichidat și a creat, în locul lor, prima unitate de infanterie regulată.

3.

noapte. În piață se aflau o gardă și multe butoaie cu apă pentru protejarea mărfurilor, mare parte dintre ele din import. În pivnițele halelor se vindeau vinuri spaniole și franțuzești. „Cind cobori acolo — nota Kilburger¹ — și se dă să guști în păhărele tot soiul de vinuri și, după ce alegi, începe tocmeala... Jupinii, ca dealtfel toți rușii, sînt foarte amabili. Dacă ai nevoie, îți vind vinul cu vase cu tot. Ca gustare, și se oferă pine, stafide, migdale“. Dar nu știu, zău, dacă cel mai interesant negoț din această piață nu se făcea la răspîntia Spasski și pe pod: se vindeau acolo cărți cu conținut laic și religios, iar spre sfîrșitul secolului tablouri de prost gust.

Să vorbim acum despre rolul defensiv al Pieței Roșii pentru Kremlin. De aici, dinspre est, se deschidea principala cale de acces spre Kremlin, deoarece cele două laturi ale triumphiului pe care-l formează Kremlinul dispuneau de obstacole naturale: rîul Moscova și iazurile Neglinsk. La sfîrșitul sec. XVI, de-a lungul laturii estice a Kremlinului, s-a săpat un șanț fortificat pe margini cu pereți crenelați. În 1924, în timpul lucrărilor de construcție a Mausoleului lui Lenin, muncitorii au dat peste aceste ziduri. O altă fortificație care apăra calea de acces spre Kremlin dinspre Piața Roșie pot fi considerate pivnițele Catedralei „Vasili Blajennii“². Se știe

¹ Johann Philipp Kilburger, membru al Ambasadei suedeze în Rusia (1673-1674), este autorul lucrării *Scurtă știre despre negoțul rusesc. Cum s-a desfășurat el în toată Rusia, în 1674* în care descrie starea comerțului Rusiei cu Europa Apuseană și cu Orientul.

² Catedrala „Pokrovskii“, remarcabil monument al arhitecturii naționale ruse, a fost construită în anii 1555-1560, de către arhitecții Barma și Postnik. Ea celebra victoria asupra hanatului de Cazan, eveniment important al epocii de constituire a statului centralizat rus și de transformare a lui în stat multinațional. Din anul 1558, cînd aici s-a ridicat altarul lui Vasili Blajennii, contemporan cu Ivan IV, a început să i se spună simplu „Vasili Blajennii“.

că înainte de construirea altarului [lui Vasili Blajennii], pivnițele catedralei se foloseau drept depozite de mărfuri. Erau niște cazemate, cu uși mari de fier. Această supoziție este confirmată de ambraturile înguste, îndreptate spre rîul Moscova, de temelile catedralei, groase ca niște pereți de cetate, ca și de șanțul circular, aflat de-a lungul pereților exteriori ai clădirii. În plus, în sec. XVIII, exista o trecere subterană, care unea încăperile de sub Catedrala „Vasili Blajennii“ cu podul Spasski, al Kremlinului. Acest lucru s-a descoperit în timpul lucrărilor de restaurare a clădirii. În plus, în sec. XVIII, exista o trecere subterană, care unea încăperile de sub Catedrala „Vasili Blajennii“ cu podul Spasski, al Kremlinului. Acest lucru s-a descoperit în timpul lucrărilor de restaurare a clădirii. În plus, în sec. XVIII, exista o trecere subterană, care unea încăperile de sub Catedrala „Vasili Blajennii“ cu podul Spasski, al Kremlinului. Acest lucru s-a descoperit în timpul lucrărilor de restaurare a clădirii.

Cum arătau clădirile care înconjurau Piața Roșie, în a doua jumătate a sec. XVII? Însăși denumirea de *Roșie* (*Krasnaia*) stă mărturie faptului că era cea mai frumoasă, că avea cele mai frumoase clădiri. În limbaj popular, *krasnaia* și *krasivaia* (frumoasă) erau sinonime. Fără îndoială, pe primul loc se situa Catedrala „Vasili Blajennii“, care a rămas aproape neschimbată pînă astăzi. Din păcate, fațada ei nu este îndreptată spre Piața Roșie, ci spre Kremlin. Dinspre piață, se vede numai latura nordică a catedralei. O urmează, ca frumusețe și importanță, Porțile Frolov sau Spasski, al căror corp de bază, cel inferior, s-a construit în sec. XV, iar partea superioară în sec. XVII. Turnul Spasski nu s-a schimbat aproape deloc pînă astăzi. Orologiul se găsea în altă parte, avea un cadran albastru rotitor, pe care erau desenate stele auriu, luna și

17 ore, împărțite în de zi și de noapte. Deasupra era fixat un disc aurit al soarelui, cu o rază. Cifra care se găsea în dreptul razei indica ora. Turnul era alb ca, dealtfel, majoritatea zidurilor Kremlinului, după cum se menționează în letopisește. „Crenelurile zidurilor trebuie reparate și văruiate“, scria o cronică.

În partea răsăriteană a pieței, se înălțau halele. Încă din timpul lui Ivan IV cel Groaznic (1533-1584), ele erau de piatră, cu arcade tipice construcțiilor de acest gen. În a doua jumătate a sec. XVII, pe timpul țarului Aleksei Mihailovici, halele s-au reconstruit, ele rezistînd pînă la începutul sec. XX, cînd au fost dărîmate pînă în temelii și construite după un nou proiect.

Un detaliu interesant al pieței îl constituiau cele 18 biserici de lemn, situate între porțile Spasski și Nikolski și reprezentate în toate vechile planuri ale Moscovei. Legenda spune că ele au fost înălțate pe oasele celor condamnați de Ivan cel Groaznic, ceea ce istoria infirmă, pentru că ele existau și în sec. XV, pe timpul țarului Ivan III. În vecinătatea bisericilor, se aflau cimitire. Probabil că locuitorii Kremlinului, neavînd locuri de veci chiar în Kremlin, își înmormîntau morții în apropiere, dincolo de zidurile cetății. În 1687, Petru I, preocupat de amenajarea și înnoirea Pieței Roșii, a dat ordin ca bisericile să fie salvate. El a ordonat să fie mutate lângă Catedrala „Vasili Blajennii“. Poruncile se dau repede, dar nu se îndeplinesc la fel de repede. Anul stabilit pentru executarea ordinului nu a fost suficient. Proiectul de mutare nu s-a realizat decît pe la sfîrșitul secolului, după cum stau mărturie picturile vremii.

În românește de
Florentina DOLGHIN

In decembrie 1594, oștile lui Mihai Viteazul trec Dunărea și atacă fulgător garnizoanele otomane de la Șistov, Rahova și Nikopol. La 8 ianuarie, anul următor, asediază Silistra, pentru ca în ziua de 25 a aceleiași luni să asalteze Rusciukul. Detașamentele voleyodului român ajung pînă în apropiere de Adrianopol, stîrnind o mare fierbere în toată Peninsula Balcanică. Bulgarii, sîrbi, albanezii, grecii privesc cu simpatie și solidaritate acțiunile lui Mihai, nutrind speranța înlăturării stăpînirii otomane. Numeroși locuitori din sudul Dunării se alătură oștirilor române sau organizează cete de haiduci care atacă garnizoanele otomane. 2 000 haiduci bulgari și sîrbi, profitînd de situația prielnică ce se crease în Bulgaria, atacă și cuceresc Sofia, dar n-o pot menține multă vreme. Ei se retrag în fața inamicului superior și se îndreaptă spre Tîr-

novo unde, între timp, izbucnise o răscoală antiotomană.

În 1596, oștile lui Mihai Viteazul își continuă acțiunile în sudul Dunării. Detașamentele comandate de Baba Novac, în rîndul cărora se află numeroși sîrbi și bulgari, obțin strălucite victorii în Balcani și cuceresc Plevna. Autoritățile otomane sînt îngrijorate de perspectiva declanșării, sub conducerea voleyodului român, a unei răscoale generalizate a popoarelor asuprite din Peninsula Balcanică și iau măsuri urgente. O impresionantă armată, comandată de Sinan Pașa, trece la reprimarea cruntă a răsculașilor. Mulți bulgari vin în Țara Românească pentru a-și scăpa viața. Mihai Viteazul le acordă azil și sprijin material. „Pe cei de acolo [din Bulgaria], care erau creștini sau bulgari, mari și mici, după socoteala mea 16 000 suflete — scria el

ROMÂNII ȘI RENAȘTEREA STATULUI NAȚIONAL BULGAR

CONSTANTIN N. VELICHI

Cete de răsculași bulgari în Munții Balcani; în 1877-1878 mii de voluntari din țara vecină, organizați și pregătiți în toberă din România, au luptat cu eroism pentru eliberarea patriei lor

arhiducelui Maximilian — cu toată averea lor i-am trecut peste Dunăre. Și celor mai săraci le-am dat, pretutindeni în țărișoara mea, unde s-a putut, atita loc cît să-și poată agonisi hrana”.

Sînt multe astfel de episoade în zbuciumata istorie a celor două popoare. Aflați, secole de-a rîndul, în calea aceluiași primejdii, românii și bulgarii se ridică de nenumărate ori la luptă pentru apărarea libertății, împotriva asupririi străine. Din 1396, cînd ultima formațiune politică bulgară cade sub stăpînirea otomană, pentru poporul bulgar începe așa-numita „robie neagră”, Bulgaria devenind un sangae în cadrul pașalicului Rumeliei. Păstrîndu-și în permanență un regim de pronunțată autonomie, țările române poartă lupte îndrîjite împotriva dominației străine, secole de-a rîndul fiind loc de refugiu, gazde primitoare și sprijinitoare ale luptei celor asupriți pentru independență. Mircea cel Bătrîn, Dan II sau Iancu de Hunedoara ajută și primesc, la rîndul lor, sprijin din partea bulgarilor și sirbilor în lupta pentru alungarea primejdiei otomane. Planul unor largi coaliții antiotomane cu participare românească și a celorlalte popoare din

Balcani îi preocupă pe mulți voievozi români — ca Matei Basarab, Grigore Ghica, Ștefan Petriceicu și Ștefan Cantacuzino. Este cunoscut faptul că în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu s-a produs o masivă emigrare a bulgarilor peste Dunăre, domnul român permițînd așezarea acestora la Craiova, Rîmnicu Vilcea, Brădiceni ș.a.

Relațiile româno-bulgare, izvorînd din interese și țeluri comune, cunosc o puternică dezvoltare și intră într-o fază nouă odată cu destrămarea feudalismului și apariția burgheziei, clasa socială interesată în crearea statelor naționale. Istoriografia bulgară numește această perioadă Renașterea Bulgariei.

În paginile care urmează sînt rememorate cele mai semnificative momente ale luptei revoluționare a poporului bulgar pentru cucerirea independenței naționale, insistîndu-se asupra rolului hotărîtor pe care l-a jucat emigrația bulgară din România în organizarea acestei lupte și a sprijinului și solidarității poporului român, a forțelor politice din țara noastră, față de cauza dreaptă a poporului bulgar.

M. ȘTEFAN

Cînd se vorbește despre Renașterea Bulgariei se are în vedere, de fapt, perioada cuprinsă între anii 1762 și 1878, corespunzătoare trecerii de la feudalism la capitalism. Un răstimp destul de lung, dar explicabil, căci sistemul feudal otoman a fost o frînă foarte puternică în calea dezvoltării relațiilor de producție capitaliste și a noii clase sociale — burghezia.

Caldă ospitalitate

Asuprirea națională, cruntele represii organizate de autoritățile otomane au determinat o masivă emigrare a bulgarilor.

În cadrul luptei antiotomane din secolele XV-XVIII, țările române, singurele din sud-estul Europei rămase autonome, au fost nu numai gazdă primitoare pentru bulgari, greci și sirbi, ci și locul unde s-au conceput, de multe ori chiar și pus în aplicare, planuri de luptă pentru independență. Referindu-se la acest fenomen, cunoscutul revoluționar bulgar G.S. Rakovski

avea să scrie: „După căderea Bulgariei sub jugul otoman, România, păstrîndu-și viața politică și drepturile sale, a fost pentru națiunea bulgară un adăpost liber și inviolabil, iar casa țăranului român a fost deschisă bulgarilor cu cea mai caldă ospitalitate”.

Apropierea de patrie, condițiile deosebit de prielnice care i-au fost oferite în țara noastră, au făcut ca emigrația bulgară din România să se situeze în fruntea mișcării de eliberare națională a poporului bulgar, cu mari contribuții pe plan cultural și politic. La începutul sec. XIX, numărul bulgarilor refugiați în România era destul de mare, iar mediul în care trăiau furniza, pentru fruntașii lor, destule exemple ce puteau fi preluate atît pe plan politic cît și cultural. În timpul războiului ruso-turc din 1806-1812, urmînd pilda românilor, ei au format corpuri de voluntari care au luptat alături de armata rusă. La sfîrșitul războiului, un alt mare număr de bulgari s-au așezat la nord de Dunăre, mulți dintre ei participînd activ la revoluția din 1821 condusă de Tudor Vla-

dimirescu și la mișcarea eteristă. Și mai mulți bulgari s-au refugiat pe pămîntul românesc după conflictul ruso-turc din 1828-1829.

În perioada următoare, lupta bulgarilor pentru emancipare națională a intrat într-o nouă fază, marcată prin răscoalele din Bulgaria din anii 1835-1837, de cele trei încercări de răscoală (1841-1842 și 1843) ale unor cete formate din emigranții care-și stabiliseră centrul de acțiune la Brăila și de răscoala antiotomană de la Vidin, din 1850. În toate aceste evenimente, bulgarii refugiați în țările române — avînd sprijinul și simpatia cercurilor progresiste românești — au jucat un rol foarte însemnat. Trebuie precizat, totodată, că în cele mai multe cazuri patrioții bulgari și-au desfășurat activitatea sub privirile îngăduitoare ale autorităților române, care — chiar atunci cînd Poarta a cerut luarea unor măsuri severe — au găsit diferite căi de a le eluda¹.

Cel care a pus bazele ideologiei revoluționare bulgare a

¹ Magazin istoric, nr. 7/1967.

fost G.S. Rakovski; el a avut strînse legături cu Românii. În 1857, cînd a scos primul său ziar la Novisad, Rakovski scria că lupta românilor pentru unitate națională — luptă ce intrase într-o fază înaintată — reprezenta un puternic sprijin pentru poporul bulgar. Viitorul stat românesc unitar — arăta revoluționarul bulgar — „va constitui un mare pas înainte și pentru eliberarea popoarelor creștine din Imperiul otoman”. Rakovski nu s-a înșelat: domnitorul Cuza a acordat un larg sprijin sîrbilor și bulgarilor¹, în vederea organizării luptei lor pentru independență. În timpul domniei sale, mai ales după 1862 România a devenit centrul mișcării revoluționare bulgare de eliberare națională, la București și apoi la Giurgiu creîndu-se toate organizațiile emigranței bulgare.

Stabilît la București în 1863, revoluționarul G.S. Rakovski s-a bucurat de sprijinul deschis al domnitorului Cuza, al lui M. Kogălniceanu, B.P. Hasdeu, C.A. Rosetti, Cezăr Bolliac ș.a. În 1864, Rakovski a început să editeze un organ de presă, *Bădușnost-Viitorul*, la care a colaborat și Hasdeu și care milita pentru eliberarea Bulgariei, pentru colaborare și prietenie româno-bulgară. Bineînțeles, Poarta a cerut imediat suspendarea ziarului și expulzarea lui Rakovski, dar Cuza n-a dat curs acestor solicitări. Mai mult, el a strîns legăturile cu Rakovski, ajutîndu-l pe acesta să trimită două cete înarmate în Bulgaria.

Lumina tiparului

De un deosebit sprijin s-au bucurat patrioții bulgari din partea poporului nostru și în

activitatea culturală pusă în slujba luptei pentru independență.

Pînă în primele decenii ale sec. XVIII, școlile bulgare funcționau pe lângă biserici, avînd un caracter religios. În multe din aceste școli limba de predare era cea greacă. Negustorii mai bogați își trimiteau copiii la școli străine, mai ales la vestita Academie domnească din București, unde episcopul Sofronie de Vrața (Stoico Vladislavov) și-a adus și el nepoții. În tinerețea sa, Sofronie copiasse și răspîndise cartea lui Paisie de la Hilandar, *Istoria slavo-bulgară* (1762), lucrare considerată drept începutul „Renașterii bulgare”. El a stat un timp în satul Arbănași de lângă Tîrnovo. Aici, la Arbănași, aveau case o serie de familii boierești din Țara Românească, de exemplu, Văcăreștii, Brîncoveanu și alții; ei se duceau vara acolo sau făceau dese popasuri în drum spre Constantinopol. Prin ei, Sofronie a intrat în contact cu cultura din Țara Românească. Ales episcop de Vrața, Sofronie a fost silit, din cauza persecuțiilor autorităților otomane, să se stabilească la noi în țară. Aici, cu ajutor românesc, a desfășurat o bogată activitate culturală. În afara multor traduceri, printre care și o carte asupra religiilor în care a folosit opera lui Dimitrie Cantemir, el a tipărit la Rîmniceu Vilcea, în 1806, prima carte scrisă în limba vorbită de poporul bulgar și nu în slava bisericească. Tot el este și autorul primei lucrări beletristice bulgare, a primei cărți moderne în adevărată accepție a cuvîntului: *Viața și suferințele păcătosului Sofronie*.

La Academia domnească din București au învățat mulți bulgari, unii dintre ei revenind apoi în patrie. Aici a studiat și Petru Beron, care, cunoscînd sistemul de învățămînt de la București, s-a gîndit să-l introducă și în Bulgaria. În acest scop, a alcătuit primul

abecedar bulgar după modele românești și grecești. Evenimentele anului 1821 l-au silit să se refugieze la Brașov, unde cartea a și apărut în 1824. La început, abecedarul s-a răspîndit greu în Bulgaria, deoarece aici nu existau școlile necesare. Spre a înălțura acest neajuns, învățatul călugăr Neofit de la Rila a venit la București pentru a căpăta experiență, tipărint și o gramatică bulgară. Alte manuale au fost scrise tot aici, dar pentru că tipografiile românești erau prea aglomerate, au fost trimise spre imprimare în alte părți.

Întors în Bulgaria, Neofit de la Rila a deschis, în 1835, la Gabrovo, prima școală modernă bulgară, urmată curînd și de altele, susținute generos cu bani de către bulgari stabiliți în România. În scurtă vreme, au luat ființă și la noi tipografii bulgare pentru imprimarea manualelor, traducerilor, cărților populare etc. În perioada 1806-1868, s-au tipărit în țara noastră 300 cărți bulgare, în 17 tipografii românești și în 21 tipografii bulgare. De asemenea, între anii 1852-1878 s-au tipărit în România 57 periodice bulgare (dintr-un total de 98). În aceeași perioadă au funcționat 23 școli bulgare, numărul intelectualilor formați la noi în sec. XIX trecînd de 400. Cu mici excepții, în România și-a scris și tipărit întreaga sa operă poetică, ca și proza sa politică, cel mai mare poet bulgar — Hristo Botev; scriitorul național al Bulgariei, Ivan Vazov, și-a publicat tot la București primele sale culegeri de poezii; lucrările altor mari cărturari au apărut tot în țara noastră. Teatrul bulgar s-a născut la Brăila, unde Dobri Voinikov și-a scris și și-a jucat piesele sale patriotice, după cum în 1869, în același oraș, a luat ființă *Societatea literară bulgară*, embrionul Academiei bulgare de științe de mai tîrziu.

¹ Magazin istoric, nr. 5/1975.

UN CĂPITAN ROMÂN ÎN AMERICA RĂZBOIULUI CIVIL

ADRIAN SILVAN IONESCU

Printre valoroasele exemplare din fototeca Muzeului de istorie a Municipiului București, se află și o fotografie executată în 1865 de un vestit fotograf american, Alexander Gardner, unul dintre primii fotoreporteri de război, printre pionierii căruia s-a aflat și românul Carol Pop de Szathmáry¹. Alexander Gardner era „fotograf al Armatei de pe Potomac” din timpul războiului civil american². Fotografia înfățișează un ofițer într-o tunică de infanterist român de la mijlocul secolului trecut, uniformă căreia i-au fost adăugate unele detalii specifice vestimentelor militare americane. Chipul alb al ofițerului poartă însemnele domnului român Alexandru Ioan Cuza.

Personajul din fotografia de acum 117 ani ajuns pe pământul american într-unul din momentele dramatice ale istoriei Statelor Unite, este căpitanul Emanoil Em. C. Boteanu (1836-1897)³, ofițer de stat major, ad-

jutant al lui Alexandru Ioan Cuza. Membru al unei cunoscute familii de militari, absolvent al primei promoții a Școlii militare din București (deschisă în 1850), cu studii continuăte în Franța, Emanoil Boteanu a deținut importante funcții în armata română: adjutant al domnitorului, secretar al Ministerului de război, șef (pentru scurt timp) al marinei, precum și comandant al mai multor regimente de infanterie de linie și de dorobanți. În timpul războiului românilor pentru independență (1877-1878), Emanoil Boteanu a fost șef de stat major al Corpului de observație și, apoi, șef de stat major al Diviziei 4, care s-a acoperit de glorie în eroicele lupte de la Plevna.

În 1864, a fost trimis de domnitorul Alexandru Ioan Cuza ca observator pe frontul american, unde se desfășura confruntarea armată dintre Nord și Sud. Trimiterea unor ofițeri români ca observatori pe diferite cimpuri de bătălie făcea parte din amplul plan de măsuri inițiat de domnitorul Cuza în vederea reorganizării armatei României.

Relatări despre desfășurarea războiului civil din America apăruseră, în 1862, în *Românul*,

¹⁻³ Magazin istoric, nr. 12/1973; 7/1976; 5/1977.

datorate voluntarului român, căpitanul Nicolae Dunca, aghiotant al generalului John C. Frémont. În cadrul forțelor nordiste, de altfel, au mai luptat Eugen Alcaz și generalul George Pomut, comandantul Regimentului 15 infanterie Iowa. Nicolae Dunca a murit eroic în bătălia de la Cross Keys (8 iunie 1862), iar Eugen Alcaz la Bull Run (21 iulie 1861).

În 1864, revista *România militară* — printre întemeietorii căreia s-a aflat și Emanoil E. Boteanu — a publicat, de asemenea, relatări de pe fronturile americane. Știri privind aceste evenimente au apărut curent și în alte publicații din România sau Transilvania, în cadrul rubricilor de cronică militară.

La rîndul său, căpitanul Boteanu a transmis în țară constatările și observațiile sale, care au apărut în *Monitorul oastei*, din martie-iunie 1865, constituind singurele mărturii cunoscute pînă acum ale unui român despre sfîrșitul războiului civil american.

Ajuns în America la sfîrșitul anului 1864, căpitanul Boteanu s-a bucurat de o atenție deosebită. A fost primit de secretarul Departamentului de stat, William Henry Seward și de ministrul interimar de război, Dana. Boteanu a fost repartizat pe lîngă Armata de pe Potomac, a generalului George Gordon Meade.

Emanoil Boteanu a avut prilejul să cunoască îndeaproape organizarea unităților nordiste, să observe pozițiile, să studieze lucrările de fortificații. A luat cunoștință de sistemul de recrutare a combatanților, urmărind și modul în care se făcea instruirea militarilor. La capătul a aproape cinci ani de război, cu grele jertfe de o parte și de alta, văzîndu-i pe combatanți, Boteanu constata: „Cît pentru calitățile soldatului, pociu zice că în general este solid și disciplinat la serviciu... Oficerii sînt buni..., se bat cu multă vigoare, sînt printre dîșii oficeri capabili și de multă onoare”.

Un loc important în relatările sale îl dețin descrierile luptelor la care a participat. A

avut prilejul astfel să observe slăbirea rezistenței inamice, prevăzînd inevitabila înfrîngere a Confederației sudiste: „În cîmpiile Virginiei se va hotărî negreșit în acest an dacă Confederația trebuie a trăi sau a muri”, nota Boteanu la 15 martie 1865.

La 25 martie, a participat la bătălia de la fortul Stadman, însoțindu-l pe generalul Humphreys. Împreună au inspectat liniile tiraliorilor. Boteanu a fost impresionat de „muzica gloanțelor... și ghiulelele care se înfigeau în pămînt la 20 pași depărtare de noi și care fac un zgomot teribil, mai cu seamă obuzierele ce se spargeau deasupra capetelor noastre; din norocire, nu furăm răniți nimene, însă... întîile momente fură foarte grele; cînd începu gloanțele să șuieră începurăm a ne învîrți cu caii în loc... însă ne liniștirăm curînd văzînd singele rece al generalului și fiecare stăturăm pe loc ca niște statui”. În aceeași relatare, căpitanul Boteanu consemna și o întîlnire surprinzătoare: spre a-i sluji de ghid pe cîmpul de luptă îi fusese dat un soldat „care vorbea puțintel românește, căci fusese la București”, despre care, din păcate, nu aflăm nici o informație suplimentară. Ofițerul român amintește și de un moment solemn, care a avut loc chiar în timpul desfășurării luptelor: vizita președintelui Abraham Lincoln, împreună cu soția, care, însoțiți de generali Grant și Meade și de tot statul major, au trecut în revistă trupele.

În cel din urmă raport, din aprilie 1865, Boteanu consemna evenimentele care au precipitat sfîrșitul războiului; urmărirea și încercuirea armatei generalului Robert E. Lee, care a capitulat la 9 aprilie 1865. Sudisti erau dezbrăcați, prost înarmați și demoralizați. În același raport, căpitanul român menționa lapidar, fără alte comentarii, moartea președintelui Lincoln, asasinat la 14 aprilie 1865 de un fanatic sudist.

Mai puțin cunoscute astăzi, relatările căpitanului Boteanu aduc un plus de informație privind istoricul legăturilor româno-americane din secolul trecut.

Capitanul Boteanu (în p. 28 sus) și baterie de artilerie din 1864. Imagini datorate lui Alexander Gardner, fotograf al Armatei de pe Potomac

BĂILE — PATRU MILENII VECHIME

Cînd au apărut primele băi? După aprecierile cercetătorilor, cele dintîi „săli de baie” ar fi cele descoperite în palatele de la Cnossos, Phaistos și Tirint (Grecia), construite în mileniul II î.e.n. Arheologii consideră că aceste băi ar fi avut o destinație rituală, de cult. Dealtfel, cea mai mare parte a religiilor socotea îmbăierea nu numai ca pe o măsură de igienă corporală, ci și ca pe o purificare „sufletească, semnificație care s-a păstrat pînă în zilele noastre în casta brahmanilor din India. Din poemele homerice *Iliada* și *Odissea* aflăm că, încă din epoca străveche (sec. XII-VIII î.e.n.), băile calde făcute în încăperi speciale înzestrate cu căzi erau de-acum răspîndite în rîndurile claselor stăpînitoare din Grecia. Descriind vizita lui Telemah, fiul lui Ulisse și al Penelopei, în cetatea Pilos, Homer povestește că oaspetele a fost îmbăiat și apoi uns

cu ulei fin de către Policasta, fiica cea mai tină a gazdei, regele Nestor. Mai tîrziu, în epoca clasică, băile constituiau o practică obișnuită în viața cotidiană a grecilor. În locuințele celor avuți existau încăperi speciale, unde după ce se îmbăiau în căzi de lemn, marmură sau argint, oamenii se ungeau cu uleiuri speciale, după care făceau gimnastică. Funcționau, de asemenea, băi publice, unde se percepeau taxe de intrare.

În prima parte a istoriei lor, romanii din clasele dominante se mulțumeau să se spele, zilnic, pe mîini și pe picioare, făcînd doar o dată pe săptămînă o baie completă. Scipio Africanul (235-183 î.e.n.) nu poseda decît o sală neîncăpătoare și întunecoasă, utilată cu o cadă rudimentară, umplută cu apă nefiltrată care, în timpul ploilor, era plină de mîl. Începînd din sec. I î.e.n., băile — atît cele particulare cît și cele publice —

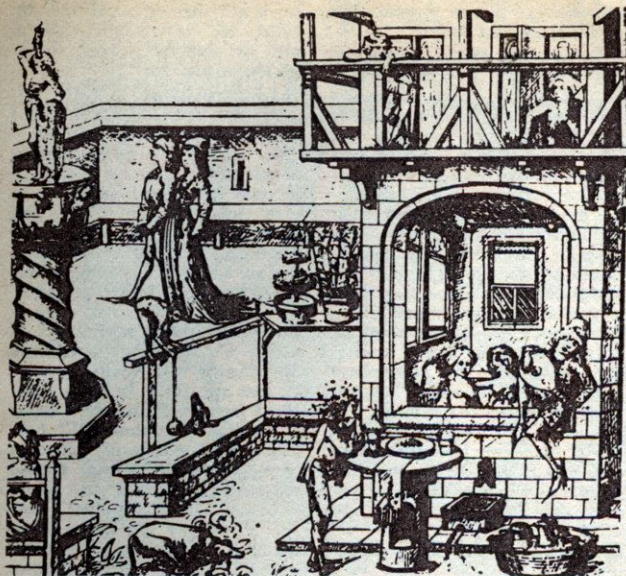
au devenit din ce în ce mai spațioase și mai comode. Încălzirea cu ajutorul hypocaustului¹ (conduce prin care circula aer cald, instalate în podelele camerelor) a permis crearea unei temperaturi convenabile în cele trei săli din care erau alcătuite atît băile particulare cît și cele publice. În prima era instalată o cadă cu apă caldă, în cea de-a doua una cu apă rece, iar a treia era rezervată pentru masaje și odihnă. În timpul domniei primului împărat, Octavian August (27 î.e.n.-14 e.n.), Mecenă și-a amenajat o piscină cu apă caldă pentru înot. Descriind băile bogătaşilor din epoca sa, Seneca (cca. 4 î.e.n.-65 e.n.) le-a prezentat ca fiind cu adevărat somptuoase. Ele aveau pereții din marmură, iar podelele din mozaic și erau împodobite cu coloane, statui și picturi murale.

După căderea Imperiului roman de apus, asemenea băi au supraviețuit secole de-a rîndul în Imperiul bizantin. În evul mediu, în țările islamice, băile calde și cele de aburi aveau o mare răspîndire, practicîndu-se atît în locuințele particulare cît și în stabilimente publice, construite în acest scop. Acestea din urmă cuprindeau un vestiar și două săli înzestrate cu bazine cu apă caldă și apă rece. În țările din nordul Europei, unele popoare — rușii și finlandezii — folosesc pînă în epoca noastră, sauna — un sistem original de baie de aburi. Într-o încăpere din lemn se introduc bolovani incinși, peste care se toarnă apă rece, ceea ce produce vapori fierbinți. Oamenii se bîciuesc cu niște mături din nuiiele de

Baie publică în Grecia antică...

¹ Magazin istoric, nr. 6/1980.

...și în Germania medievală

mesteacă, după care intră în căzi cu apă rece. Iarna, unii obișnuiesc să iasă din încăpere și să se frece cu zăpadă sau să se scalde în copile iazurilor înghețate.

În prima parte a evului mediu, pînă prin sec. X, în Europa, băile — atît cele particulare cît și cele publice — au devenit foarte rare. Din sec. XI, ele au reapărut în castelele nobililor; în același timp, în orașe au fost înființate băi publice. Documentele atestă că, de pildă, la Paris, în sec. XIII, numărul lor se ridica la aproape 30. În fiecare dimineață, băieșii cutreierau străzile anunțînd că apa caldă îi așteaptă pe clienți. În mod paradoxal, în primele secole după Renaștere, numărul băilor a descrescut: în sec. XVI, la Paris nu mai funcționau decît șapte asemenea așezăminte publice. Cercetătorii consideră că acest fenomen s-a datorat, în mare măsură, medicilor vremii care socoteau baia ca pe un leac ce trebuia aplicat cu precauție. Referindu-se la dușurile recomandate de doctorul său, scriitoarea Marie de Sevigné (1626-1696) le-a scris ca pe niște adevărate

suplicii. Totuși, monarhii și marea nobilime au continuat să aibă instalații de baie în castelele lor. În acest sens este citat exemplul lui Ludovic XIV care, în 1679, și-a instalat două căzi de marmură în reședința sa. Începînd din a doua jumătate a sec. XVIII, tendința spre o mai bună igienă corporală a dus la mărirea numărului de băi. La Paris, de pildă, cifra lor a crescut la 250, cîte existau în 1760 în imobilele particulare, la 2 000, în 1850; în acest ultim an, numărul băilor publice atingea cifra de 120.

În țara noastră, băile particulare și publice au fost cunoscute încă de acum peste 2 000 ani în cetățile de pe țărmul Mării Negre: Histria, Tomis, Callatis. Ele sînt atestate și în orașele Daciei romane,

menținîndu-se pînă la începerea migrației popoarelor. În evul mediu, date care atestă existența instalațiilor de băi în locuințe sau ca stabilimente publice în țara noastră apar începînd din sec. XV. Pînă atunci, în palatele domnitorilor sau în reședințele marilor boieri se folosea „balia” sau „putina”, o cadă de lemn care era umplută cu apă caldă, cu o găleată. Prima atestare scrisă a unei băi într-o reședință domnească în Moldova a apărut într-o relatare a călătorului străin Paul de Alep, care a vizitat țara noastră pe la jumătatea sec. XVII, despre Curtea domnească din Vaslui. Referindu-se la această reședință, existîndă încă de pe timpul lui Ștefan cel Mare, și utilizată de Vasile Lupu, Paul de Alep nota: „La Vaslui se află palatele sale, fere-deul său...” Un alt călător străin, Evlia Celebi, nota în 1652 că, în orașul Babadag „sînt trei băi publice, dintre care cea mai mareată e aceea a lui Baiazid Veli”, înființată în timpul domniei lui Baiazid II (1481-1512).

Prezența băilor în Țara Românească este atestată în sec. XVI. Un hrisov din 1626 informează că, în București, exista un asemenea stabiliment, „baia cea mare”, clădită de Mihnea Turcitul (1577-1583), pe lângă mănăstirea Plumbuita, care a fost mutată apoi la Mitropolie, pe malul drept al Dimboviței „din sus de Curtea domnească, lângă apă”, pe locul actualei biserici Domnița Bălașa. În aceeași perioadă, mai funcționa încă o baie publică, tot pe Dimbovița, dar a cărei așezare n-a putut fi precizată. În a doua jumătate a sec. XVI, trebuie să fi existat săli de baie și în palatul domnesc

Gondolă cu instalație de baie

de la Tîrgoviște, cetatea de scaun a Țării Românești. În acest sens pledează informația dată de călătorul străin Franco Sivori, care scria că Petru Cercel (1583-1585) aduse în palatul său din Tîrgoviște „apă de la un izvor depărtat de oraș cu nu mai puțin de patru mile, trecînd-o pe sub pămînt prin niște gheaburi groase din lemn de brad”.

În sec. XVII, numărul băilor, publice și particulare, s-a extins mult, unele dintre ele fiind foarte confortabile și luxoase. „La Iași, scria Paul de Alep, este o baie ridicată de Vasile Vodă [în palatul lui] după modelul băilor turcești, cu cupole, marmură din belșug și camere frumoase... El a mai zidit în palatul său, lângă casa doamnei, încă o baie cu plăci de faianță și o altă baie foarte îngrijită pentru folosința ei și a lui, cu marmură din belșug și cu bazine”. Referindu-se la aceleași construcții, Evlia Celebi nota că Vasile Lupu „a pus să se ridice palate cu două caturi și cu un cat, băi, bazine de apă și săli de divanuri de nedescris”. Și, mai departe, arătînd că în fața reședinței domnești se afla un lac, nota: „Pe malurile acestui lac, Lupul clădise o astfel de baie încît în toată Europa nu exista o baie atît de strălucitoare ca aceasta”.

Băilor din Țara Românească, Paul de Alep le consacră un întreg capitol. Între altele, el scrie că la Tîrgoviște, pe malul râului, erau două băi, „cu cupole foarte frumoase. Înăuntru sînt două săli: una, pentru bărbați, unde este, un bazin de înot, și o alta pen-

tru femei. Toate aceste băi se încălzesc cu lemne”.

În aceeași epocă, reședința din București a domnitorului „e un palat” care cuprinde „200 odăi zidite din piatră”, precum și băi; dîncolo de Dimbovița exista „o baie frumoasă pentru femei”. Tot aceleași călători releva că și boierii aveau băi în reședințele lor. Astfel, în palatul din Filipești de Tîrg al lui Constantin Cantacuzino, postelnicul lui Matei Basarab, „se află o baie elegantă, a cărei marmură e minunată”. Călătorii străini au notat prezența unor asemenea construcții în numeroase orașe: la Timișoara „patru băi [publice] frumoase”, la Oradea „sînt în total cinci băi”; mai funcționau asemenea stabilimente publice la Hirșova, Mangalia, Isaccea, Arad, iar la Babadag „se mai aflau vreo șaptezeci de băi de casă, care sînt băi particulare”.

În veacul XVIII, afluența tîrgoveților la băile publice s-a mărit. O dovadă în acest sens este creșterea numărului băieșilor, care erau și masori, și care s-au grupat în organizații profesionale, denumite mai întîi frății, iar apoi bresle. Stabilimentele funcționau după moda turcească, cu aburi din ce în ce mai calzi, avînd bazine cu apă caldă și apă rece; urmau masajele și odihna în camere prevăzute cu divane. În taxa modică ce se percepea, erau incluse și alte servicii: fumatul ciubucului și dulceața sau șerbetul, oferite în timpul odihnei. Băile erau arendate unor particulari, care, pe lângă deservirea clienților, aveau obligația, după cum

se arată într-un contract din 1799, să ia măsuri „de a nu se întîmpla băii vreun pericol de foc”.

La sfîrșitul sec. XVIII, vornicul R. Goleșcu și-a instalat în conacul de la Golești o baie elegantă; este singura construcție de acest gen care se mai păstrează integral în țara noastră. În 1825, un întreprinzător francez, numit Lagarde, a făcut oferta de a instala în București un stabiliment de băi de tip apusean, avînd „zece odăi cu căzi și șurupuri pentru apă caldă și rece”. Cu toată împotrivirea arendașilor mai vechi, cererea i-a fost aprobată. În 1836, călătorul francez Bellanger a semnalat baia „românească” (valaque) din cartierul Lipșani care, după descrierea făcută era tot o baie de aburi. Șapte ani mai tîrziu, în 1843, ziarul *Vestitorul românesc* făcea reclamă „băilor reci” — bazinele de înot — din grădina Warrenberg, situată pe malul Dimboviței. „Băile nemțești” ale dr. Turner, situate în cartierul Sf. Elefterie (1852), aveau instalații de hidroterapie; tot aici funcționa și „o școală de înotare”. În 1872, existau și „băile rusești”, așezate în fața bisericii Radu Vodă. Către sfîrșitul secolului, în 1895, Primăria orașului a construit „o baie populară”, în Piața Bibescu, unde se plătea o taxă foarte ieftină — 10 bani. În anii următori municipalitatea a deschis alte cîteva asemenea stabilimente. Tot în aceeași perioadă, în casele boierești au început să apară băile de apartament cu apă curgătoare.

Ioan DRAGOMIRESCU

PLANSELE NOASTRE

① Domnul primei uniiri a românilor, Mihai Viteazul, alături de personalitățile politice din sec. XVI-XVII, așa cum apar în planșa nr. 17 a unei lucrări istorice tipărite la Leyda în 1698 (*Românii în Historische Kronyck*, p. 19)

② Vasil Levski și tovarășii săi de luptă, tablou de pictorul bulgar V. Stoilov (*Românii și renașterea statului național bulgar*, p. 25)

③ „Medalia păcii” — avers și revers — acordată, cu prilejul primei sesiuni a Societății Naționale. Între deținătorii acestei medalii s-a numărat și Nicolae Titulescu; jos: sediul Societății Naționale din Geneva

④ O fotografie-document și versiunea ei picturală, reprezentîndu-l pe nepotul generalului Gheorghe Magheru

XVII. T A F E L.

Carolus IX. Suecorum
Gothor Vandal. Rex.

Philip Ludou Com Pal Rhe
Bau Jul Ciu Mont Dux.

Michael Weywode

Leopoldus Ignatius
Imperator Rom

Sultan Ibrahim F.

Ludovicus XIII. Rex Gall

Elisabetha Angliæ
Franc Hiberna Regina.

Igh Wilhelmus Dux Julge
Ciu et Mont Com M et R.

Nicolaus Com Serin.

Sulten Osmann.

Sultan Achmet.

Ludovicus XIV. Rex Gall

Fridericus IV Com Palst
Rhen. Bux. Bau P Elect.

Henry de Bourbon Prince
de Conde

Stephan. Botzkay.

Sultan Mustapha.

Fridericus V. Rex Bohæ
mice & Elect Pal.

Phillippus III Rex Husp

Christianus II Dux Særom
SRI Archimarell et Elector.

Sigismund Bethoriz.

Georg. Basta.

Sulten Amurath IV

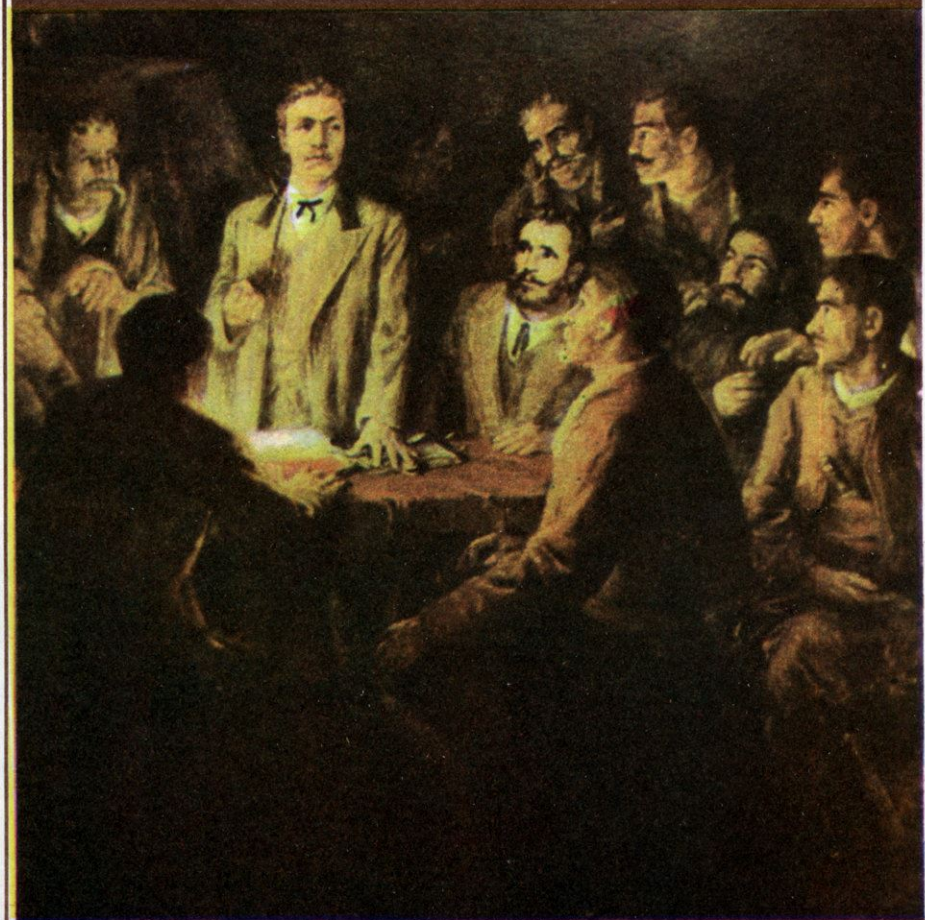

Ferdinandus IV Rex Bo-
hem & Hungar.

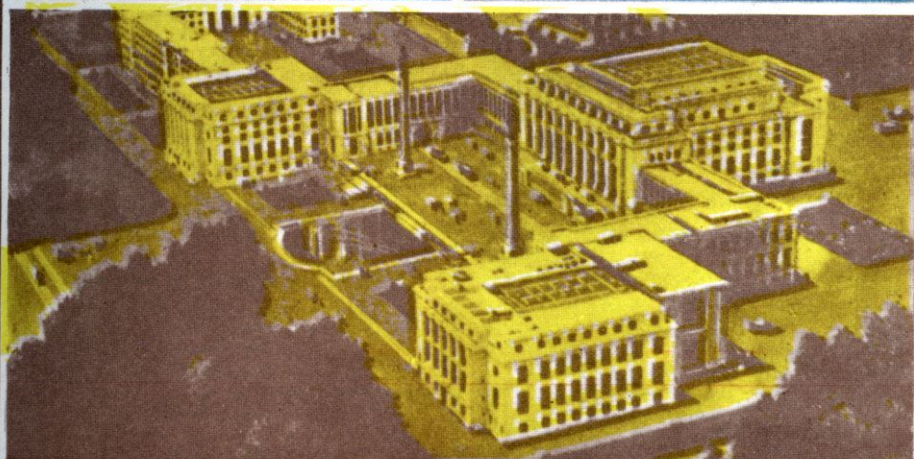
Phillippus IV Rex Husp

„Medalia păcii” pentru Nicolae Titulescu

Nicolae Titulescu s-a afirmat încă din perioada de pregătire și desfășurare a Conferinței de pace de la Versailles ca unul din promotorii de seamă ai politicii de pace și bună înțelegere între popoare. Ca o recunoaștere a acestor merite, i-a fost conferită — alături de alte personalități — o „Medalie a păcii”, instituită cu ocazia înființării Societății Națiunilor de la Geneva. Festivitatea a avut loc la 15 noiembrie 1920.

Medalia, pe care o reproducem mai sus, are următoarele caracteristici: pe avers se află o reprezentare alegorică închipuind „zeița Păcii” plantând „Pomul sacru” al reconstrucției, deasupra hărții Europei. Este simbolul Păcii așa cum era imaginată la începutul sec. XX. Pe revers se află legenda (pe care o reproducem tradusă din limba franceză): „Prima adunare a Societății Națiunilor — Geneva — 15 noiembrie 1920”.

Ulterior, medalia a intrat în posesia lui Filip Lahovari, membru în delegația română participantă la festivitatea inaugurală a Societății Națiunilor, fiindu-ne pusă la dispoziție prin amabilitatea soției diplomatului român, Cella Delavrancea, căreia îi aducem cuvenitele mulțumiri.

Dr. Gabriel ILIESCU

NEPOTUL GENERALULUI

Într-o expoziție organizată la Muzeul de artă al R.S.R., în 1978, a fost expus un frumos portret în ulei al unui băiețel. Legenda ne spune că tabloul îl reprezintă pe generalul Gheorghe Magheru copil. În realitate, cel înfățișat acolo este... nepotul de fiică al generalului și anume Mihai Haralamb, născut la Craiova în 7/19 martie 1862, mort la București în 29 mai 1937, fiul logofătului Dimitrie Haralamb (1798-5/17 aprilie 1867) și al Alexandrinei Magheru (17/29 martie 1825-20 februarie/4 martie 1877). Identificarea am realizat-o comparînd tabloul cu o fotografie a lui Mihai Haralamb, aflată în colecția Vlad I. Maghieru din Timișoara. Identitatea de fizionomie, poziție, costum este

absolută, fotografia servind probabil ca model pictorului care a executat portretul. Artistul a adăugat un fundal romantic de pădure și cetate cu creneluri, după obiceiul atât de frecvent al picturii manieriste de la jumătatea veacului trecut. Fotografia, executată în atelierul C. Diel din Craiova, poartă pe verso următoarea însemnare a mamei băiețelului, Alexandrina Magheru-Haralamb „Mihaiu de trei ani și trei luni”, ceea ce înseamnă că ea a fost realizată în iunie 1865.

Spre a înlătura orice confuzie, reproducem atât tabloul cit și fotografia care a slujit drept „model” pictorului.

Paul CERNOVODEANU

ISTORICII ȘI IDEEA PĂCII

Prof. dr. Jukka Nevakivi este conducătorul Departamentului de istorie politică al Universității din Helsinki. Este autorul mai multor studii consacrate unor probleme de istorie a relațiilor internaționale în secolul nostru, printre care Britain, France and the Arab Middle East, 1916-1920 (Anglia, Franța și Orientul Mijlociu arab) Londra, 1969, Ystävästä viholliseksi, 1940-1941 (Relații fino-britanice), Helsinki, 1976. Participant la cel de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice, care a avut loc la București între 10 și 17 august 1980, prof. dr. Jukka Nevakivi a jănit să împărtășească cititorilor noștri cîteva din impresiile de la această prestigioasă reuniune internațională.

— Ca specialist în istorie politică, ce ne puteți spune despre misiunea istoricului în actuala conjunctură politică a lumii?

— Președintele României, dl. Nicolae Ceaușescu, a surprins chintesența misiunii noastre atunci cînd a accentuat, în Mesajul adresat participanților la congres, că istoricii au un rol deosebit de important în promovarea păcii și prieteniei între popoarele lumii. În acest sens, putem contribui la menținerea păcii prin transmiterea experienței istorice a popoarelor, prin formarea civică a noilor generații, prin relevarea a ceea ce a acumulat pozitiv umanitatea.

— Istoria și pacea lumii au fost, dealtfel, o temă prezentă în programul congresului...

— Dezbaterile congresului pe această temă au arătat că istoricii pot găsi împreună cîi de acțiune comună. Pacea este indivizibilă, deci nu poți lua din ea o parte și lăsa pe aceea cu care nu ești de acord. Nu trebuie uitat că pacea este comună tuturor. De aceea trebuie să încercăm cu toții să întreținem pacea în lume. Este de datoria fiecărui istoric să lupte pentru afirmarea ideilor păcii, să-și pună în practică cunoștințele sale cele mai bune dobîndite din cercetare, transmițîndu-le astfel și celorlalți colegi și, prin ei, altor popoare ale lumii. Cred că noi, ca istorici, sîntem reprezentanți ai ideii de pace.

Un rol important în popularizarea istoriei îl au și revistele de felul *Magazinului Istoric*. Am văzut revista dv. și am remarcat eforturile pe care le faceți pentru a aduce istoria mai aproape de public, fără a pierde legătura cu realitățile politice. Doresc să vă felicit pentru aceste strădanii.

— În ce măsură în cercetările dv. ați cunoscut istoria românească?

— Cunos, ca o evidență, faptul că românii au jucat un rol imens, aș putea spune un rol de stăvilire a pericolelor, de protectori ai civilizației în Balcani și în Europa de Sud-Est. Ei au jucat, de asemenea, un rol important în istoria continentului european, evident în secolul XIX, de la consfințirea independenței de stat a României. Aș putea menționa, ca observator îndepărtat, că prin rolul jucat de România în timpul primului și celui de-al doilea război mondial, dv., românii, ați plătit foarte scump, cu multe jertfe, păstrarea independenței. A fost un mare sacrificiu pe care l-ați făcut, pentru care ați luptat și luptați.

Rolul de azi al României în lumea contemporană constituie o bună mărturie a poziției sale prestigioase la nivel internațional.

— Cum apreciați lucrările Congresului de la București?

— Felicitări organizatorilor români care au realizat un lucru minunat. Am avut dezbateri fructuoase. Apreciez în mod deosebit efortul depus de organizatorii români. Cel ce a fost la San Francisco, Moscova și București, poate constata că Congresul de la București a avut o deosebită amploare, o participare mai numeroasă. Succesul este evident. Delegația noastră se reîntoarce în Finlanda cu o impresie foarte bună.

Dar această primă luare de contact cu țara dv. ne-a stimulat pentru a reveni și a cunoaște România mai îndeaproape.

I. LĂCUSTĂ

Românii—apărători ai Europei

Printre mărturiile străine despre eroismul ostașilor români în Războiul de independență de la 1877 se înscrie și lucrarea *România înaintea Europei*, publicată în limba italiană, în 1878, de Enrico Croce. Intre 16 octombrie 1878 și 18 ianuarie 1879, E. Croce a tipărit la București gazeta *La voce d'Italia*, subintitulată „primul ziar italo-român din România”. În 1879, scrierea sa a fost tradusă în limba română de Eufrosina C. Homoriceanu.

În paginile cărții sînt evocate și trei mari personalități ale istoriei românești:

Mai întîi, Mircea cel Mare [Bătrîn], principe viteaz, general însemnat... la al cărui geniu se înclină Balazet, sultanul Turciei. Suveranul otoman, în urma succeseilor militare și a strălucitei activități politico-diplomatice ale principelui român „conșimți a încheia în anul 1391 un tratat de alianță cu Mircea I... prin care se sancționa suveranitatea și neatrănarea României. Mircea cel Mare a tratat ca suveran cu Balazet iar nu ca supus sau atirnat”. Prin jertfele și eroismul românilor, arată Croce, „Europa — și în particular Italia și Roma — cu pretul singelui românesc, fură mîntuite de o peire sigură, căci Balazet respins de bravura lui Mircea, în loc de-a se mai îndetecnici spre alte cuceriri, trebui s-aibă ochii deschiși asupra acestei puternice bariere, Valahia”.

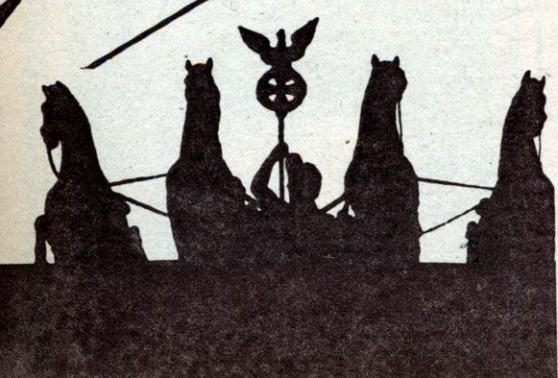
Este evocat apoi Ștefan cel Mare, figură „gigantică, încoronată cu glorie și nemurire”, care domșete într-o vreme cînd otomanii „străbăteau biruitori Răsăritul... Numai un singur popor veghează și apără integritatea Europei: românii”. Ștefan cel Mare, după aprecierea contemporanilor săi, „e cel mai mare comandant al aceluia secol [XV]”.

Altă figură lămoasă a istoriei românești, evocată de autorul italian, este Mihai Viteazul: „Tot ca cel doi [Mircea și Ștefan] ei își consacră viața la trei locuri însemnate: Patria, Civilizația și Religia; și lui li e datoro Europa că n-a căzut sub armele otomanilor, cari năvălind în România, Mihai nu numai că-i frîns în mai multe bătălii și-i respins peste Dunăre, dar le luă Nicolopol și Vidinul”. Domnul român este elogiat pentru marile act politice îndeplinit la 1600: „Mihai-Bravul voi și știu a realiza vecinica aspirațiune a oricărui bun român”.

Astăzi cînd lupta pentru dezarmare
și pace a devenit o problemă vitală
pentru fiecare om, pentru întreaga
umanitate, marea conflagrație din
1939-1945 constituie o lecție a
istoriei ce nu trebuie, și nu poate
fi, ocolită.

LUFTWAFFE înainte și în timpul lui Hitler

O părere în general acceptată este aceea că aviația militară germană, faimoasa Luftwaffe, a luat naștere odată cu acaparea puterii de către Hitler. Dictatorul nazist și citorva dintre acoliții săi, în primul rînd lui Göring, li se atribule meritul de a fi „construit din temelii” această redutabilă armă, cu care Wehrmachtul a semănat teroarea și moartea de-a lungul și de-a latul Europei, cel puțin în prima parte a celui de-al doilea război mondial.

Adevărul istoric este însă cu totul altul. Führerul și complicitii săi nu au făcut decît să continue o operă pe care militarismul german a inițiat-o foarte curînd după înfrîngerea suferită în conflagrația din 1914-1918. Aceste probleme îi consacră un întreg capitol autorii britanici Tony Wood și Bill Gunston, în lucrarea lor Hitler's Luftwaffe, apărută la Londra, în 1977.

Invizibila înarmare

Semnînd Tratatul de la Versailles, în 28 iunie 1919, puterile aliate occidentale își propun să reducă la zero forța militară a Germaniei. Clauzele tratatului stipulează, în ceea ce privește flota aeriană, în mod expres, desființarea aviației de război de care dispunea cel de-al II-lea Reich. În 1920, Comisia aliată de control cere Republicii de la Weimar să livreze învingătorilor întregul său material aeronautic. De amintit că, la 11 noiembrie 1918, ziua cînd s-a semnat armistițiul pe Frontul de vest, Germania dispunea de aproximativ 20 000 aparate militare, printre care numeroase bombardiere, avioane de vînătoare și de recunoaștere. Conform prevederilor din tratatul de pace, Aliații capătă peste 15 000 aparate și în jur de 27 000 motoare de avion. Un amănunt esențial le-a scăpat însă puterilor victorioase: aviația civilă. În 1919, ea se află încă la vîrsta copilăriei și Aliații îi subestimează importanța potențială. E drept că, peste trei ani, în 1922, se impun anumite limite dimensiunilor pe care le pot avea aparatele civile. Dar, Acordul aeronautic, încheiat la Paris în 1926, suprimă aceste restricții.

Militariștii germani se pun pe lucru chiar din primii ani de pace, lansîndu-se într-o expansiune fără precedent a aviației civile. Se creează noi linii aeriene, diverse aerocluburi și numeroase școli de pilotaj. Sub un paravan pacific, se pun, de fapt, bazele viitoarei arme aeriene germane.

Încă din 1920, generalul Hans von Seeckt, șef de secție în Ministerul apărării, acționează cu premeditare pentru reînvierea aviației militare. În acest scop, el alcătuiește mici grupuri secrete, formate din ofițeri de carieră, mulți dintre ei ași ai aerului în anii 1914-1918: Felmy, Sperrle, Wever, Stumpff și Kesselring.

Din îndemnul aceluiași Seeckt, de îndată ce expiră termenul de șase luni pe care Tratatul de la Versailles l-a impus ca blocaj total, construcția de avioane ia un nou start, ritmul de producție sporind neconștient. La începutul anului 1920, prof. Hugo Junkers

crează la Dessau o societate de construcții aeronautice, care produce avioane de transport fabricate în întregime din metal (noutate tehnică remarcabilă pentru acea vreme) — „Junkers” F 13. Ulterior, uzinele sale, „Junkers Flugzeug und Motorenwerke”, se vor dezvolta, căpătând proporții considerabile și înființând sucursale la Aschersleben, Bernburg, Halberstadt și Leopoldshall.

În 1922, inginerul Ernst Heinkel, colaborator al lui Junkers, își dă demisia și fondează propria sa firmă, la Warnemünde, pe litoralul Mării Baltice. În același an, dr. ing. Claudius Dornier își constituie și el propria sa companie, la Friedrichshafen, în localurile fostei fabrici de dirijabile „Zeppelin-Werke Lindau”. În 1924, Heinrich Focke și Georg Wulf se asociază fondind uzinele „Focke-Wulf Flugzeugbau”, la Bremen. În 1926, ia naștere la Augsburg, „Bayerische Flugzeugwerke”, care va încăpea pe mîinile prof. Willy Messerschmitt și care se va reboțea, în 1938, „Messerschmitt A.G.”

În 1926, cînd se încheie Acordul de la Paris, uzinele „Junkers”, „Heinkel”, „Focke-Wulf” și „Messerschmitt” se găsesc cel puțin la același nivel cu industriile aeronautice din cele mai dezvoltate țări ale lumii.

În același timp, instruirea și organizarea echipajelor continuă și se amplifică, sub cuvertura pe care o oferă dezvoltarea aviației civile de transport. Încă din 1924, generalul von Seeckt l-a impus pe căpitanul Brandenburg ca șef al Direcției aeronautice din Ministerul transporturilor.

În felul acesta, progresele aviației civile se află practic sub control militar.

O nouă etapă, în acest sens, se realizează în 1926, odată cu crearea unei companii aeriene naționale a Germaniei — „Deutsche Lufthansa”. Așa cum este și firesc, aparatele ei au nevoie de aerodromuri mari, care înțînesc, într-un ritm rapid, întreg teritoriul țării. Sub președinția lui Erhard Milch, viitor general al lui Hitler, Lufthansa experimentează noi tipuri de aparate, noi instrumente de bord, noi sisteme de radio-ghidaj. Nu trece mult și ea devine cea mai bine do-

tată companie aeriană din întreaga Europă. Piloții și navigatorii săi vor forma nucleul viitoarei Luftwaffe.

Dar militariștii care visează revanșa nu se mulțumesc numai cu atît. Sub patronajul aceluiași general von Seeckt, ia naștere o asociație de pilotaj sportiv, „Deutscher Luftsportverband”. În 1930, la zece ani după înființare, efectivul membrilor săi se ridică la 50 000. E adevărat că unii dintre ei sînt doar planoriști, dar trecerea lor la zborul cu motor se va dovedi foarte lesne de efectuat. Pe bună dreptate, Wood și Gunston subliniază că „la începutul deceniului 1930-1940, Germania este prima țară din lume în ceea ce privește interesul și preocuparea față de problemele aviației”.

La 26 aprilie 1937, avioanele Legiunii Condor sîng de pe fața pămîntului orașul spaniol Guernica

În p. 34: Încă din 1935, Germania dispunea de o impresionantă forță aeriană

Bancul de probă — Spania

Se știe că militarismul revanșard a constituit unul dintre principalele piloni de sprijin ai fascismului în general și al nazismului în particular. Nu este de mirare deci că numirea lui Hitler, în calitate de cancelar al Reichului, la 30 ianuarie 1933, a fost salutăată cu entuziasm de cadrele atît de bine camuflate ale aviației de război germane.

În 1935, Führerul restabilește serviciul militar obligatoriu și schimbă numele Ministerului apărării în cel de Minister al războiului. În același an, după moartea președintelui Hinden-

burg, Hitler devine, de fapt, comandantul suprem al forțelor armate, titlu pe care și-l va aroga oficial în 1938. Unul dintre cei mai fideli secundanți ai săi este Hermann Göring, care, în primul război mondial, deși nu s-a distins prin fapte de arme deosebite, a ajuns, după pieirea succesivă a predecesorilor săi, să comande prestigioasa Escadrilă de vînătoare „Richthofen”. În aprilie 1933 Göring devine ministrul aerului, avîndu-l ca adjunct pe Erhard Milch, care rămîne și pre-

sedinte al Lufthansei. Sub conducerea lor, încep să se fabrice, fără nici un ascunziș, avioane militare de tipul cel mai modern. Astfel, aparatul de luptă „Heinkel” He 51, cu cele două mitraliere de 7,9 mm și cu o viteză maximă de 338 km pe oră, se dovedește capabil de performanțe la nivelul cel mai avansat al epocii. Două avioane de recunoaștere, de aceeași fabricație, He 45 și He 46, ating și ele viteze remarcabile, de aproape 250 km pe oră. Dar, în acel moment, o importanță deosebită se acordă avioanelor de instructaj ca „Arado” Ar 66 și „Focke-Wulf” Fw 44. Trimotorul „Junkers” Ju 52/3m, construit teoretic ca avion de transport pentru Lufthansa, este fabricat și în versiune de bombardier. Tot ca avioane de bombardament sînt testate și tipurile Ju 86 și He 111.

Milch impulsionează la maximum capacitatea industriei aeronautice. Fabrici de locomotive, cum ar fi „Henschel”, de material rulant, ca „Gotha” și „ATG”, șantiere navale, ca „Blohm und Voss”, se orientează spre

producția în masă de avioane și de piese detașate.

În martie 1935, Hitler se simte suficient de puternic pentru a proclama oficial existența unei armate aeriene — Luftwaffe. În fruntea ei este numit Göring, care îl ia ca șef al statului său major pe generalul Wever. Toate așa-zisele aerocluburi și școli de pilotaj sînt înglobate în „noua” armă, care dispune acum și de un Institut superior al aerului. Simultan, se înființează primele unități de artilerie antiaeriană, integrate tot în Luftwaffe. Aceasta este împărțită în patru grupuri regionale (*Gruppenkommandos*), care-și au centrele la Berlin, Königsberg, Brunswick și München.

În clipa cînd i se recunoaște, în mod public, identitatea, Luftwaffe dispune de 1 888 avioane și de un efectiv evaluat la aproximativ 20 000 ofițeri și soldați. O secundă de industrie formată din 30-40 uzine și fabrici specializate în producția aeronautică. La Centrul de probă de la Rechlin, în martie 1936, se în-

Postfață

Aprilie 1937. Războiul civil din Spania durează de nouă luni. Franchiștii încearcă zadarnic să spargă centura de fier a republicanilor din dreptul orașului Bilbao. Toate atacurile rebelilor se lovesc de voința dîră a poporului spaniol de a-și apăra recente cuceriri democratice. No pasaran! este lozincă sub care luptă republicanii¹. Și, într-adevăr, franchiștii nu pot trece.

Luni 26 aprilie ora 17.30. Zi de tîrg la Guernica, orașul situat la 35 km de front. Pe neașteptate, pe cerul senin de primăvară se ivesc avioanele de bombardament „Junkers” și „Heinkel” ale Legiunii Condor. Din plutecele lor metalice încep să curgă bombe. Atacul durează trei ore. Asupra micii localități sînt lansate 50 000 kg explozive. Dintre cei 7 800 civili de pe străzi și din case se vor aduna 1 654 morți și 889 răniți grav — în majoritate femei și copii.

26 aprilie 1937: primul bombardament asupra unui oraș deschis, asupra unei populații dezarmate și inocente. Pentru a cita un cronicar al vremii: „Cel de-al doilea război mondial a început la Guernica”.

Monstruosul raid al Legiunii Condor stîrnește, în întreaga lume, o indignare fără margini. La Paris, un spaniol, de pe atunci celebru, citește știrea pe prima pagină a ziarelor. E Pablo Picasso, în culmea gloriei sale. Are 56 ani și este cu trup și suflet de partea republicanilor. Încă de la începutul anului, guvernul de la Madrid îi comandase un tablou pentru pavilionul spaniol de la Expoziția internațională, care urmează a se deschide, în vară, la Paris.

La 1 mai, deci la numai patru zile după bombardament, Picasso se decide să consacre acest tablou Guernicai. În atelierul său de pe Rue des Grandes-Augustins, el își desfășoară, pe un imens șevalet improvizat, o pinză lungă de 7,76 m și lată de 3,51 m. Stînd pe vine sau cocoțat pe un taburet, Picasso desenează și pictează cu furie. „Conflictul din Spania este lupta reacțiunii împotriva poporului și libertății”, declară el presei.

¹ Magazin istoric, nr. 1/1972.

Picasso și celebra sa compoziție, Guernica, creată în numai cinci săptămîni

cheie testarea a 11 noi modele, printre care avioanele de vânătoare Me 109 și Me 110, bombardierele Ju 88, Do 17 și He 111, precum și bombardierele în picaj Ju 87 și „Henschel” Hs 123.

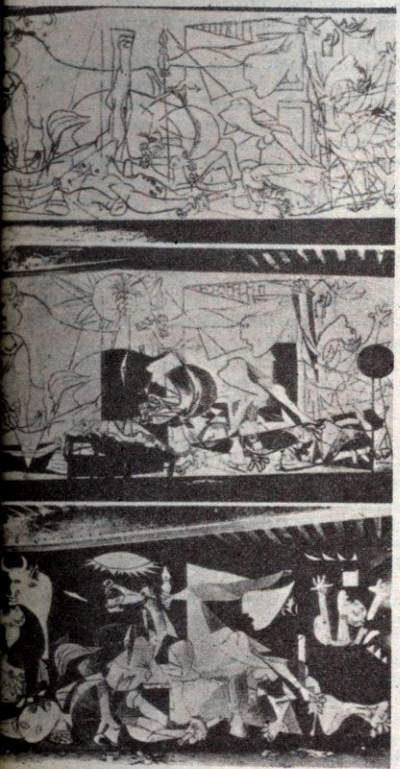
În 1936, Milch trece ca general în Luftwaffe, dar Göring se teme că însușirile de organizator ale colaboratorului său îi vor întuna gloria. Drept care, în iunie 1936, îl numește în postul de director al Biroului tehnic din Ministerul aerului pe Ernst Udet care, în primul război mondial, doborâse 62 avioane franceze și britanice. Cariera lui Udet urmează o curbă ascendentă rapidă, în vreme ce influența lui Milch pâlește în aceeași proporție. Avem de-a face cu unul dintre nenumăratele exemple de rivalități care s-au manifestat în sinul cercurilor conducătoare ale celui de-al III-lea Reich. În cazul de față, preferința acordată lui Udet se va dovedi nefastă. El este unul dintre promotorii cei mai înverșunați ai *blitzkriegului* — un război care nu va

trebui să dureze mai mult de un an, un an și jumătate. În concepția sa, aviației îi revine rolul principal de a sprijini trupele de uscat. În consecință, se renunță la bombardierele cu rază lungă de acțiune și se pune un accent deosebit pe cele în picaj. Opțiunea lui Udet va da rezultate spectaculoase pe termen scurt, dar va reduce la neputință aviația hitleristă în a doua parte a războiului.

Războiul civil din Spania, în 1936-1939, oferă lui Hitler un nesperat banc de probă pentru Luftwaffe. Încă din august 1936 naziștii trimit lui Franco șase avioane de vânătoare He 51 B și 20 avioane de transport Ju 52/3 m. Aceste efective cresc treptat, până ce devin o puternică forță aeriană, cunoscută sub numele de „Legiunea Condor”, sub comanda, mai întâi, a generalului Hugo Sperrle și apoi a generalului Wolfram von Richthofen.

La începutul verii 1937, „Legiunea Condor” primește ultimele tipuri de avioane de vână-

¹ Magazin istoric, nr. 7/1976.

La 4 iunie, după cinci săptămâni de lucru, tabloul este gata. În tonuri de negru, cenușiu și alb se disting câteva siluete: trei femei, un războinic răpus cu sabia frântă alături, un cal rănit și un *tour*, deasupra cărora planează un ochi uriaș. Intenția simbolică a imaginii se vedește tocmai în haosul caracteristic unei mari catastrofe.

Prezentată la Expoziția din 1937, compoziția — intitulată *Guernica* — este recuperată de autor și expedită mai întâi în Anglia, apoi în Statele Unite. Taxele de intrare, percepute vizitatorilor, servesc ca fonduri de ajutor refugiaților din Spania, unde Franco, sprijinit de Hitler și Mussolini, a învins.

În ajunul celui de-al doilea război mondial, Picasso încredințează tabloul Muzeului de artă modernă din New York. Nu în mod definitiv, ci spre păstrare, până când va reveni proprietarului său de drept — popoului spaniol. În 1955, *Guernica* face o nouă călătorie la Paris, unde este expusă la pavilionul Marsan. Apoi se înapoiază la New York. În cei patruzeci de ani cît stă acolo, tabloul atrage peste 150 000 000 vizitatori.

La 14 noiembrie 1970, Picasso semnează o scrisoare în care arată că „pinza va putea să rămână definitiv la Madrid, atunci când în Spania vor fi restabilite libertățile publice”.

La 8 aprilie 1973, marele artist al secolului nostru moare. Peste doi ani moare și Franco. Regimul pe care l-a instaurat generalul rebel nu-i va supraviețui. Executorii testamentari ai lui Picasso scriu Muzeului de artă modernă, din New York, care declanșează, la 10 septembrie 1981, Operația „Cuadro grande”. În mai puțin de cinci ore, pinza este scoasă din ramă, rulată, ambalată și trimisă cu avionul în Spania, împreună cu schițele și studiile preliminare ale pictorului. Acum *Guernica* este expusă în sala mare din Cason del Buen Retiro, o anexă a Muzeului „Prado”, alături de opere ale lui Velasquez, Goya și el Greco. Pinzel i s-a confecționat un cadru special de oțel și i s-a asigurat o protecție dintr-o vitrină de sticlă groasă de 15 mm și rezistentă la gloanțe, situată la 6 m distanță. În sală nu sînt admisi decît cîte o sută de vizitatori, controlați dacă nu dețin arme și legitimați în prealabil.

Căci bătrînul fascism, făptașul crimei de la *Guernica* a murit, dar neofascismul trăiește.

N.M.

² Magazin istoric, nr. 4/1980.

toare Me 109 B și de bombardiere He 111 și Do 17. Escadrelile sale, a căror eficiență pe fronturi este încă îndoielnică, își creează o sinistă reputație atacând obiective civile și masacrând mii de femei, bătrâni și copii. Unul dintre raidurile cele mai devastatoare se execută în 1937 asupra unui orașel din Țara Bascilor, numărând doar 7 800 locuitori — Guernica y Luno — care va servi drept temă imensei compoziții a lui Picasso și va intra în istorie ca unul dintre primele exemple ale barbariei naziste.

La începutul celui de-al doilea război mondial, în septembrie 1939, propaganda lui Gôbbels prezintă lumii imaginea unei gigantice Luftwaffe, dispunând de cel puțin 30 000 avioane. Adevărul se limitează la o zecime din această cifră: 3 750 aparate¹, dintre care 1 270 bombardiere bimotore He 111 și Do 17, precum și faimoasele „Stuka” (*Sturzkampfflugzeug* — avion de asalt și de luptă) și Ju 87 B-1, capabile să transporte pînă la 850 kg de explozive și dotate cu sirene puternice, menite să răspîndească groaza printre cei atacați.

Dovada cea mai evidentă a contrastului dintre sinistrele münchhausenisme² fabricate de ministrul propagandei naziste și realitate o semnalează Bill Gunston în cuvîntul introductiv la volumul amintit. „Veritabila rațiune de existență pentru Luftwaffe este atacul. La drept vorbind, ea nu are multă vreme nici măcar nevoie să atace: simpla sa prezență, umflată abil de o propagandă intensă, slujește la descurajarea oricărei intervenții din partea unor țări mult mai puternice. În epoca în care Hitler își trimite legiunile, mărșăluind în pas de gîscă, în Saar, în Renania, în Austria, în regiunile sudete, în Cehoslovacia și apoi în Polonia... Dar în bălălia Angliei, Luftwaffe este înfrîntă, așa cum este înfrîntă, în cumplita iarnă 1942-1943 și la Stalingrad... Apoi, avioanele britanice și americane încep să bombardeze oraș după oraș al Germaniei, fără ca Luftwaffe să se poată opune”.

Autorul citează, în încheierea prefeței sale, un episod despre a cărui autenticitate nu poate garanta nimeni. Convinș că spațiul aerian al Germaniei era impenetrabil, Gôring declarase, înainte de război, că, dacă un singur avion inamic va ajunge deasupra Reichului, el va accepta să-și schimbe numele în cel de Meier, cu rezonanțe evreiești. Se povestește că, la 21 aprilie 1945, fugind din Berlinul asediat de ostașii sovietici, Gôring și-ar fi întrerupt călătoria din pricina unui raid american. Intrînd într-un adăpost aerian, el ar fi declarat: „Dați-mi voie să mă prezint, mă cheamă Meier”.

Se non è vero...³

¹ Cifrele diferă intructiv de cele menționate de alte surse și figurind în articole publicate anterior de Magazin istoric.

² Karl Hieronymus, baron von Mûnchhausen, ofițer german născut la Hanovra (1720-1797). A devenit celebru datorită fanfanoradel și minciunilor ce-și slăbit atribuie.

³ „Se non è vero, è bene trovato” (Dacă nu e adevărat, se nimereste bine — proverb italian).

Cîștigătorul

Cîștigătorul celui de-al paisprezecelea concurs Magazin istoric, respectiv al ediției a 11-a 1981, este, după cum am precizat în nr. 2/1982, bucureșteanul GAVRILĂ G. COSTEA. Răspunzînd dorinței unui mare număr de cititori, iată cîteva date referitoare la cîștigător. Este de profesie mecanic. Locul de muncă: Trus-tul de construcții „Carpați”, stația utilaj transport, atelierul utilaje speciale. A lucrat, între altele, pe șantierele de electrificare a unor importante magistrale feroviare, precum și la construcția primului tronson al metroului din Capitală. Are 39 ani, este căsătorit. Soția sa, Maria, este maistru la întreprinderea de bunuri de consum — cauciuc Jilava. Marinela, fiica, este elevă în clasa a IX-a la Liceul de matematică-fizică nr. 4, Platforma Măgurele. Este o statornică participantă și ea la concursurile Magazin istoric.

Iată și cîteva gânduri ale concurentului premiat: „Apariția primului număr al revistei, în aprilie 1967, mi-a făcut o mare surpriză și cred că, asemeni mie, mulți cititori care simțeau nevoia unei reviste de cultură istorică, s-au bucurat nespus. Pentru mine, Magazin istoric constituie o continuă sursă de îmbogățire a cunoștințelor. Istoria m-a pasionat încă de pe băncile școlii, găsind în ea un izvor nesecat de învățăminte. Pot spune că prin cunoașterea mai aprofundată a istoriei poporului nostru mi-am format caracterul, m-am format pe mine ca om. Mă bucură reușita la concursul organizat de Magazin istoric, la care am mai participat și în alți ani. Mă bucur, de asemenea, că pasiunea mea pentru istorie a trecut și la fiica noastră. Iubind istoria, cunoscînd trecutul glorios, sînt sigur că se va forma un om drept din ea, devotat cauzei poporului român, patriei noastre socialiste”.

În fotografie, Gavrilă G. Costea în mijlocul familiei, în apartamentul lor din Șoseaua Alexandriei, nr. 114.

L. IOAN

München 1938

„ADEVĂRURI”

LIPSITE DE ADEVĂR

IOAN TALPEȘ, MARIAN ȘTEFAN

„După patruzeci de ani, poate oare fi evocat Münchenul fără pasiuni? Timp îndelungat, actori, martori și chiar istorici au abordat acest moment decisiv al istoriei europene fără să poată domina cu adevărat simbolică întrebare legată de acest «recul al democrațiilor», ca și «cușurarea lașă» ce a însoțit dezmembrarea Cehoslovaciei, fapt rămas ca un exemplu falimos de surzenie politică. Cercetările recente permit însă explicarea a ceea ce a fost”.

Rene Girault, profesor la Universitatea din Nanterre, introduce astfel pe cititori în ampla lucrare¹ consacrată cauzelor, căilor

și mijloacelor care au dus la rușinosul act de la München, din 30 septembrie 1938. Volumul, însumind 255 pagini, reunește comunicările și intervențiile participanților la colocviul cu tema München 1938, desfășurat între 16 și 19 noiembrie 1979, în organizarea Institutului de studii slave, din Paris și a Universității Paris I.

În ciuda optimismului ce se degajă din rîndurile semnate de profesorul Rene Girault, cititorul — în cazul de față cel român — va constata însă că, sub diverse forme, direct și mai ales indirect, prin referiri la declarații și aprecieri din epocă, apelîndu-se la memoriile unor oameni politici implicați în evenimente se mențin încă formulări și aprecieri inexacte privitoare la poziția României în cursul crizei sudete. La originea referirilor la România a rămas, și cu acest prilej, declarația ministrului de

¹ Este vorba despre volumul *Munich. Mythes et réalités*, apărut în 1979, sub egida Institutului de studii slave din Paris. Aducem cuvenitele mulțumiri locotenentului major Dan Rădulescu pentru datele furnizate în legătură cu apariția acestei cărți.

externe franceze, Georges Bonnet, cunoscut adept al politicii de conciliere față de hitlerism: „Franța nu putea să se angajeze într-o confruntare militară cu cel de-al III-lea Reich, dată fiind inferioritatea militară franco-ceslovacă în raport cu Wehrmachtul, mai ales în domeniul aviației, ajutorul rus fiind imposibil fără acordul polonezilor și românilor, care nu voiau să audă de așa ceva...”

André Mazan, Gonthold Rhode, Milan Hauner — participanți la colocviu — pornind de la aceeași declarație a lui G. Bonnet, se referă adesea la chestiunea ajutorului sovietic în favoarea Cehoslovaciei, motivând — după părerea noastră în mod simplist — imposibilitatea efectuării lui, fie pentru că nu exista „o frontieră comună între Cehoslovacia și U.R.S.S.”, fie datorită faptului că „nici Polonia și nici România nu și-ar fi dat acordul pentru survolarea teritoriilor lor”. Referindu-se la importanța înfrunării condițiilor de punere în aplicare a tratatului de asistență sovieto-ceslovacă din 1935, acești autori uită că premisa

esențială pentru ca acest tratat să intre în vigoare era punerea în aplicare a tratatului franco-ceslovacă.

O astfel de abordare a problematicii internaționale a anului 1938 este înfrântă nu numai în volumul amintit, ci și în multe alte studii și lucrări, semnificative și ele pentru maniera și spiritul în care se înțelege încă și în prezent a se face „lumină” în probleme controversate din istoria recentă.

A venit momentul ca pe baza documentelor de arhivă și a altor surse cunoscute deja să se facă într-adevăr lumină în ceea ce privește poziția României în timpul evenimentelor care au dus la rușinosul act de la München, din septembrie 1938. Cu atât mai mult cu cât perpetuarea interpretărilor tendențioase devine un anacronism în fața avalanșei documentelor privind perioada interbelică. În cele ce urmează, aducem în fața cititorului român și străin noi asemenea documente privitoare la atitudinea României.

Alianțe și stipulații

La 22 aprilie 1938, când Konrad Henlein, șeful partidului nazist al germanilor sudeti, rostea cunoscutul său discurs de la Karlovy Vary, cerind pentru sudeti „libertatea deplină de a profesa naționalitatea germană și doctrina politică germană”, se deschidea dosarul unei noi acțiuni imperialiste, anxioniste, concepute și dirijate de naștiți.

Agresiunea pârind iminentă, la 20 mai 1938, guvernul cehoslovac a ordonat mobilizarea parțială, arătându-se hotărât să reziste oricăror presiuni și amenințări. Dată fiind evoluția gravă a evenimentelor, România, în calitate de aliat al Cehoslovaciei, și-a precizat atitudinea: la 22 mai, ministrul de externe N. Petrescu-Comnen i-a declarat ministrului german la București, W. Fabricius, că „soarta Cehoslovaciei este de un interes vital pentru România”, rugându-l să comunice la Berlin „convincerea sa că un conflict armat între Germania și Cehoslovacia va provoca în mod inevitabil un război european...” Comnen a insistat asupra faptului că conflagrația nu va putea fi localizată, „dat fiind faptul că Georges Bonnet i-a declarat categoric la Geneva că Franța va interveni în sprijinul Cehoslovaciei și că raporturile militare existente între Franța și Marea Britanie sînt de așa natură, că

aceasta [Anglia] va acționa în mod inevitabil alături de țara noastră [Franța]”. În seara zilei de 22 mai, conținutul acestei declarații a fost comunicat guvernului cehoslovac și ministrului francez în România, Adrien Thierry. Cu prilejul convorbirii pe care acesta din urmă a avut-o cu Petrescu-Comnen, diplomatul francez a întrebat ce atitudine va lua România în cazul unui conflict. Iată răspunsul pe care l-a primit, așa cum a fost consemnat de Thierry, în raportul expediat la Paris: „Dacă Franța intervine — a declarat Comnen —, eu voi fi primul care voi sfătui guvernul să ia imediat măsuri militare...”

Atitudinea neechivocă a guvernului francez și declarația ambasadorului englez la Berlin în sensul că, dacă Franța va intra în război pentru Cehoslovacia, „soarta sa nu va lăsa indiferentă Marea Britanie”, urmate de poziția guvernului sovietic favorabilă sprijinirii Cehoslovaciei l-au obligat pe Hitler să evite escaladarea conflictului diplomatic.

România era interesantă în menținerea statului unitar și independent cehoslovac, unul dintre principalii susținători ai politicii antirevizioniste, de apărare a păcii, securității și colaborării europene, consecvent urmată de țara noastră în toată perioada de după primul război mondial. Guvernul român înțelegea să sprijine

Cehoslovacia, depășind prevederile convențiilor politice și militare în vigoare. Desigur, urmărindu-se păstrarea integrității și independenței, trebuia să se procedeze în așa fel, încât să se evite atragerea țării într-un conflict unilateral cu puterile revizioniste și expansioniste.

În luna mai 1938, când pentru prima dată s-a pus în mod concret problema aplicării tratatelor politice și militare încheiate în 1935 între Cehoslovacia, Franța și U.R.S.S. — cu contribuția nemijlocită a lui Nicolae Titulescu — același G. Bonnet a întrebat guvernul român în privința atitudinii pe care o va adopta în eventualitatea atacării Cehoslovaciei de către Germania. În convorbirile cu Comnen la Geneva, la 12 mai, G. Bonnet întrebase „dacă România ar fi de acord să permită trecerea [pe teritoriul ei a] trupelor și avioanelor sovietice, în caz că U.R.S.S. ar fi venit în ajutorul Cehoslovaciei”. Diplomatul român a răspuns că țara sa nu se putea angaja să sprijine Cehoslovacia, fără acordul prealabil al aliaților săi din Mica Înțelegere, date fiind obligațiile lor comune. În privința permisiunii „recerii trupelor sovietice, Comnen a declarat: „A accordea un asemenea drept de trecere, fără un deplin acord cu Polonia, ne-ar conduce la denunțarea imediată a tratatului româno-polon. Ceva mai mult,

ne-am transforma cu siguranță țara în teatrul unui război dintre cele mai crâncene, fără posibilitatea pentru Franța îndepărtată de a ne da concursul său prețios, riscând a-l pierde și pe cel al aliaților noștri actuali [subl. ns.]". Precizăm doar că, în momentul în care avea loc această discuție, Anglia și Franța, își asumaseră deja rolul de „mediator” în soluționarea „problemei” cehoslovace, iar guvernul francez cunoștea foarte bine și de mai multă vreme poziția cabinetului român. Iată, de pildă, o precizare semnificativă cuprinsă într-o notă întocmită la 26 aprilie, în cadrul Ministerului francez al afacerilor străine, cu privire la politica externă a României: „Dacă Franța vine în sprijinul Cehoslovaciei, atacate de Germania, România, a declarat d.l.[Gh.] Tătărescu [șeful guvernului român din ianuarie 1934 până în decembrie 1937], va merge alături de noi, dar după ce își va consulta aliatul său polonez...”

Guvernul român dorea ca Parisul să înțeleagă faptul că România voia să-și aducă contribuția la apărarea Cehoslovaciei, în măsura în care statele care aveau obligații directe față de aliata României și le îndeplineau. Era evident că „factorii cu rol determinant în adoptarea unor măsuri concrete și eficiente pentru apărarea nu numai a Cehoslovaciei, dar și a celorlalte țări din centrul și sud-estul Europei de primejdia pierderii independenței și integrității teritoriale — cum se aprecia într-un studiu publicat acum câțiva ani de Viorica Moisuc și Gheorghe Matei — erau subordonați hotărârii Franței și Marii Britanii de a se angaja într-un război cu Germania nazistă alături de Cehoslovacia, precum și hotărârii guvernului cehoslovac de a se opune cu armele oricărei agresiuni și de a cere aliaților săi aplicarea tratatelor în vigoare [subl. ns.]”. Punctul nodal în corelarea ripostei colective era Cehoslovacia. Apărarea acesteia ar fi impus însă aplicarea integrală a prevederilor incluse în Pactul Societății Națiunilor (ceea ce ar fi dus la recunoașterea de către acest for inter-

național a faptului că Cehoslovacia era victimă unei agresiuni, iar Germania ar fi fost denunțată ca agresor); respectarea angajamentelor asumate de către Franța și Uniunea Sovietică în baza tratatelor pe care acestea le aveau cu Cehoslovacia; și, în eventualitatea unui atac din partea Ungariei, aplicarea tratatelor încheiate între țările din cadrul Micii Înțelegeri.

Reamintim că atât pactul Micii Înțelegeri, cât și Convenția militară încheiată între statele membre ale acestei alianțe nu prevedeau decât asistența militară reciprocă în cazul unui atac din partea Ungariei, care se orienta în politica sa revizionistă după blocul puterilor fasciste.

Să urmărim acum modul în care a evoluat poziția factorilor de decizie de la București, spre a sublinia încă o dată atitudinea constant favorabilă apărării integrității și independenței statului cehoslovac.

„Podul aerian”

a funcționat

Trebuie precizat faptul, deloc lipsit de importanță în condițiile complexe ale primăverii, verii și toamnei anului 1938, că, depășindu-și obligațiile sale contractuale și în chip unilateral, guvernul român a acceptat trecerea prin spațiul său aerian a unui mare număr de avioane cumpărate de Cehoslovacia din Uniunea Sovietică. N. Petrescu-Comnen arăta că, atunci când G. Bonnet îl întrebase în legătură cu poziția guvernului român, el îl informase despre survolul acestor aparate, tocmai „pentru a demonstra până la ce punct eram decisi să ajutăm, în măsura posibilităților noastre, Cehoslovacia”.

Surse străine menționează trecerea avioanelor din U.R.S.S. spre Cehoslovacia, pe deasupra României, evaluând la câteva sute numărul acestora. Istoricii perioadei n-au sesizat însă (sau nu au dorit?) importanța acestui fapt. Documente depistate de noi

în arhiva Ministerului apărării naționale arată că avioanele cumpărate de Cehoslovacia din U.R.S.S. au trecut peste teritoriul românesc chiar pe baza unui acord încheiat între guvernul român și cel cehoslovac. Mai mult, cum rezultă din documente, teritoriul țării noastre a fost survolat de un număr mult mai mare de aparate decât cele comandate. Iată, de pildă, ce se spune într-o notă întocmită de Ministerul aerului și marinei, la 13 aprilie 1938: „Atașatul militar cehoslovac, cu nr. 170, din 24 noiembrie 1937, a trimis Marelui Stat Major copie după intervenirea ce a făcut la Ministerul aerului și marinei referitor la zborul pe deasupra teritoriului României a 21 avioane de bombardament (tip S.B. 450 km/oră) care au fost cumpărate de Cehoslovacia din U.R.S.S.” Ministerul aerului și marinei a aprobat survolul, iar Marele Stat Major a anunțat acest fapt trupelor de frontieră și organelor de resort. Ulterior, atașatul militar cehoslovac a comunicat lt. colonelului A. Moldoveanu, șeful Secției 2 din Marele Stat Major că „chestiunea avioanelor va fi soluționată [definitiv] de domnul ministru [al Cehoslovaciei] Wewerka cu M.S. Regele”. Numeroase documente (din 25 iunie, 20, 21 și 27 iulie) se referă la survolul acestor avioane, iar în cursul lunii septembrie, pe deasupra teritoriului României s-a format un adevărat pod aerian între U.R.S.S. și Cehoslovacia. Toate acestea s-au petrecut în pofida faptului că la 30 mai 1938, ministrul român la Berlin i-a comunicat lui Göring că peste teritoriul României vor trece numai avioanele ce vor zbura la trei-patru mii de metri înălțime, ieșind, astfel, din raza de acțiune a artileriei antiaeriene românești. Göring, care nu era un novice în problemele aviației, a înțeles desigur semnificația reală a informației primită de la diplomatul român. În condițiile anului 1938 era imposibilă apărarea antiaeriană a unei zone cu o suprafață de zeci de mii de kilometri pătrați numai cu ajutorul artileriei antiaeriene.

Împotriva avioanelor care zburau la peste 3 000 m înălțime putea fi întrebuințată aviația de vânătoare, dar ministrul român nu pusese în discuție o asemenea variantă, tocmai pentru a-l face pe Göring să înțeleagă că România nu se va opune zborului aparatelor sovietice destinate Cehoslovaciei.

Dar să reluăm firul evenimentelor. Sfârșitul lunii mai și începutul lunii iunie 1938 au marcat câteva momente esențiale în precizarea poziției guvernului român în contextul discuțiilor politico-diplomatice generate de criza cehoslovacă. La 27 mai, ministrul de externe cehoslovac, Kamil Krofta, îl încredința pe Lacroix, ministrul Franței la Praga, că N. Petrescu-

nistrul român adăugase însă că în cazul unui conflict generalizat, atitudinea ce va fi luată de guvernul de la București va trebui să fie reexaminată. Dl. Comnen a afirmat că nu făcuse guvernului Reichului nici o declarație din care să rezulte că guvernul român se va opune trecerii trupelor rusești ce vor merge în sprijinul Cehoslovaciei [subl. ns.]¹.

Întrevederea din 10 iulie 1938 dintre Maxim Litvinov, Coulondre, ambasadorul Franței la Moscova, și ministrul cehoslovac în capitala sovietică, Fierlinger, a avut ca subiect aceeași mult discutată problemă a condițiilor ce trebuiau îndeplinite prealabil pentru asigurarea intervenției militare sovietice în sprijinul Cehoslovaciei. La întrebarea lui Cou-

timul ei centru eventual de rezistență². Răspunzând apoi altei întrebări a diplomatului cehoslovac, Litvinov a arătat că „guvernul său este gata să-și ia un angajament formal de a-și retrage toate trupele la sfârșitul ostilităților și n-a putut spune nu cînd ministrul Cehoslovaciei a vorbit despre eventualitatea unei garanții internaționale. A amintit că dl. Titulescu și el [Litvinov] s-au pus de acord asupra unei formule prin care fiecare din cele două țări [România și U.R.S.S.] s-au angajat, în cazul cînd trupele lor vor împrumuta teritoriul celeilalte, să le readucă, la terminarea ostilităților, U.R.S.S. pe malul stîng al Nistrului și România pe malul drept”³.

Refugiați din zonele sudete ocupate de hitleriști

Comnen „i-a confirmat reprezentantului cehoslovac că, pentru moment, guvernul român nu putea să se declare dispus să permită traversarea teritoriului său de către trupele rusești care ar merge în sprijinul Cehoslovaciei. Mi-

londre dacă U.R.S.S. considera că teritoriul român oferea un interes practic, Litvinov a răspuns: „Guvernul sovietic acordă vrînd-nevrînd întreaga importanță acestei căi care îi permite să sprijine Cehoslovacia în Rutenia, adică în ul-

Declarația făcută de Litvinov a fost comunicată lui Thierry la București, iar acesta a făcut-o cunoscută gu-

¹ Vezi *Magazin istoric*, nr. 1/1967, proiectul stabilit de N. Titulescu și M. Litvinov, la Montreux, în iulie 1936, privitor la încheierea unui pact de asistență mutuală româno-sovietic.

vernului român, care a apreciat-o ca fiind neldestulătoare în condițiile concrete existente în acel moment. Contactele nedepășind faza stricte informării, la începutul lunii iulie, Carol II l-a însărcinat pe ministrul român la Praga să declare lui Krofta „că este hotărât să nu facă nici o declarație privitoare la atitudinea pe care o va lua România... S-a explicat apoi că, făcând cunoscută dinainte hotărârea sa de a se opune trecerii ajutorului rus, guvernul român nu intenționează să slăbească poziția Cehoslovaciei și nici să nemulțumească Rusia. El a spus că va lua o decizie la momentul cînd se va pune problema”. Se avea deci în vedere, lucru firesc de altfel, ca guvernul român să-și precizeze definitiv poziția după ce va cunoaște atitudinea Franței și a Uniunii Sovietice. Situația generală cerea guvernului român o deosebită prudență în stabilirea conduitei sale, pentru a evita angajarea într-un conflict fără a avea garanția că aliații săi își vor respecta, la rîndul lor, angajamentele asumate. Nu cunoaștem un document din care să rezulte un răspuns categoric al guvernului român în această chestiune, ci numai declarații în sensul că tranzitul trupelor sovietice destinate ajutorării Cehoslovaciei va fi aprobat de guvernul român numai după ce va primi unele asigurări că această acceptare n-ar pune țara în situația de a înfrunta singură riposta Germaniei. În această privință, diplomația română rămînea la punctul de vedere pe care și-l făcuse cunoscut încă la începutul lunii mai, în timpul convorbirii care avusese loc la Geneva între Comnen și Bonnet.

Între timp, conflictul germano-cehoslovac luase o altă

turnură. În luna iulie, lordul Walter Runciman¹ a fost trimis de guvernul britanic în Cehoslovacia ca mediator neoficial între cehi și germani. Era expresia orientării tot mai accentuate a guvernului condus de Chamberlain spre o rezolvare a crizei sudete în favoarea Germaniei. Documente publicate în ultimii ani ilustrează faptul că în a doua parte a lunii iulie, Franța și Anglia părăsiseră de fapt complet ideea apărării Cehoslovaciei².

La 20 iulie, Bonnet l-a convocat pe Stefan Osusky, ministrul cehoslovac la Paris, cu care prilej — cum se menționează în nota întocmită în timpul convorbirii — șeful politicii externe franceze i-a precizat „clar, încă o dată”, poziția guvernului de la Paris. Bonnet i-a citit pasajele esențiale ale memorandumului pe care guvernul britanic îl înmînase la 22 mai 1938 cabinetului francez; „Guvernul britanic — a precizat Bonnet — nu ar accepta să-și manifeste solidaritatea cu Franța, pentru afacerea sudeților, decît atîta timp cît sînt continuate negocierile între Germania și Cehoslovacia pentru o reglementare amiabilă a problemei sudeților. El aprecia în plus că rezultatul unui con-

flict generalizat ar fi «îndoielnic» la ora actuală. Guvernul cehoslovac trebuie să cunoască în mod deslușit poziția noastră: «Franța nu va face război pentru afacerea sudeților. Desigur, public noi ne vom afirma solidaritatea noastră, cum dorește guvernul cehoslovac, dar această afirmare trebuie să permită guvernului cehoslovac să obțină o soluție pacifică și onorabilă. În nici un caz guvernul cehoslovac nu trebuie să creadă că dacă războiul va izbucni noi vom fi alături de el, că, mai ales în această afacere, izolarea noastră diplomatică este quasi totală» [subl. ns.]”.

Osusky l-a informat pe Bonnet că personal a adus la cunoștința lui Beneș poziția guvernului francez și a insistat să nu „transpire” nimic privitor la această discuție, iar Franța să continue să-și afirme solidaritatea cu guvernul cehoslovac. Numai așa, considera Osusky, Cehoslovacia ar fi putut obține o soluționare onorabilă a afacerii sudete. „Eu, i-am răspuns — recunoștea Bonnet — că, bineînțeles, dacă voi fi nevoit să vorbesc în mod public, voi aminti legăturile care ne apropie de Cehoslovacia. Dar guvernul cehoslovac trebuie să fie convins că Franța, ca și Anglia, nu vor face niciodată război... Este important ca, înainte de toate, lucrurile să fie clare [subl. ns.]”.

(Continuare în numărul următor)

MICROFIȘIER

1. Arhivele Statului București, fondul microfilme S.U.A.; 2. Arhiva Ministerului afacerilor externe, fondul 71; 3. Arhiva Ministerului apărării naționale, fondurile 333, 948, 948/R.S.S.3; 4. *Documents diplomatiques français 1932-1939*, 2-e série, vol. 8, 9, 10; 5. *S.S.S.R. v borbe za mir nahanane vtoroi mirovoi voini sentabru 1938 g. — avgust 1939 g.* Documenti i materialii, Moscova, 1971; 6. *Istoria vtoroi mirovoi voini 1939-1945*, vol. 2, Moscova, 1973; 7. Martin Gilbert, Richard Gott: *Conciliatorii*, București, 1966; 8. I.M. Maiski: *Cine l-a ajutat pe Hitler*, București, 1963; 9. *Probleme de politică externă a României 1919-1939* (culegere de studii), București, 1971.

NICOLAE IORGA

așa cum l-am cunoscut

G. T. KIRILEANU

*Marele istoric
călătorind
spre reședința
de la Vălenii
de Munte*

Personalitate complexă, înscriindu-se în galeria marilor cărturari patrioți ai neamului, Nicolae Iorga, de la a cărui naștere s-au împlinit, anul trecut 110 ani, a fost, timp de mai bine de o jumătate de veac, o prezență de mare strălucire în viața publicistică, culturală și științifică românească, polarizând atenția contemporanilor săi, din țară sau din străinătate, el aflându-se și în scena vieții politice, chiar dacă pe acest tărîm marele savant nu s-a ilustrat la nivelul personalității sale.

De-a lungul anilor, Magazin istoric a publicat o bogată suită de articole consacrate vieții și operei marelui istoric¹, a cărui activitate pusă în slujba cercetării istorice s-a concretizat într-un impresionant tezaur, cuprinzînd 1 359 volume și broșuri și 25 000 articole. În România socialistă, importante scrieri ale lui Nicolae Iorga au fost retipărite în tiraje de masă. Operei și personalității sale i-au fost dedicate, de asemenea, substanțiale studii critice. S-a inaugurat, totodată, editarea unei ample selecții din cele 431 volume ale corespondenței marelui istoric.

Mărturiilor celor care l-au cunoscut pe N. Iorga li se adaugă acum însemnările lui G.T. Kirileanu, unul dintre cei care, o vreme, s-au bucurat de prietenia marelui savant. „Cercetător al istoriei și vechii culturi românești. Cărturar în deplinul înțeles al cuvîntului“, după cum îl caracterizează Enciclopedia istoriografiei românești, G.T. Kirileanu a fost, între 1906 și 1930, conducătorul Bibliotecii Palatului Regal. După 1930, odată cu venirea lui Carol II, a fost îndepărtat din postul de la Palat, ca unul care făcuse

¹ Magazin istoric, nr. 4/1968, 9/1969, 11/1970, 6/1971, 11/1975, 7/1978, 4/1979, 2/1981.

G.T. Kirileanu

parte din anturajul prințului Barbu Știrbei (unul dintre adversarii lui Carol II, omul de încredere al reginei Maria). G.T. Kirileanu a cunoscut o serie de personalități marcante ale vieții politice și culturale românești, a fost martorul unor importante momente din istoria României din preajma primului război mondial și din perioada interbelică. Activitatea sa culturală a îmbrățișat domenii felurite: editor, istoric, literat, folclorist, redactor și întemeietor de reviste, fiind, după cum observa Titu Maiorescu, unul dintre „acel care au mai mult înălțur decât în afară”. Era un bun și pasionat cercetător al folclorului, fapt care-l făcea tot pe Maiorescu să-l numească „cunosător al sufletului de la case”.

În 1948, G.T. Kirileanu a fost ales membru de onoare al Academiei române. În 1956, și-a donat valoroasa sa bibliotecă (cca. 30 000 volume) orașului Piatra Neamț, unde și-a trăit bună parte din viață. S-a stins la 13 noiembrie 1960. Poate nimeni altul nu l-a caracterizat mai bine pe G.T. Kirileanu decât Nicolae Iorga, în 1929, când scria: „Un om a cărui modestie ne-a împiedicat de a-l prețui munca tăcută, rareori prezentată în pagini tipărite”.

G.T. Kirileanu a ținut un jurnal al întâlnirilor sale cu Nicolae Iorga, ale cărui file consemnează momente și întâmplări din aproape trei decenii (1911-1940). Nu toate sînt, desigur, semnificative. Din aceste notații am selectat câteva fragmente referitoare, îndeosebi, la perioada anilor 1911-1918, anii în care întreg poporul român a trăit marea epopee a pregătirii și desăvîșirii unității naționale și statale, la care Nicolae Iorga — alături de alți reprezentanți de seamă ai culturii noastre — și-a adus contribuția.

În transcrierea selectivă a textului inedit (aflat la Cabinetul de manuscrise al Bibliotecii Academiei) am păstrat particularitățile stilistice ale autorului. Pentru ușurința lecturii, nu am marcat intreruperile în text. Titlul, intervențiile din paranteze drepte și notele de subsol ne aparțin. Sublinierile din text sînt ale originalului. Datele sînt pe stil nou.

Publicînd acum pentru întâia dată aceste însemnări, sperăm să contribuim la o mai bogată cunoaștere a omului-Iorga, așa cum era și se manifesta el în intimitate ori în viața publică.

Ioan LĂCUSTĂ

1911

20 iunie. Vizită la N. Iorga în noua sa locuință din Vălenii de Munte.

Întîlnindu-ne la Biblioteca Academiei Române, N. Iorga îmi spune că mă feresc de dînsul și nu vreau să-i văd noua sa locuință de la Văleni. I-am făgăduit că întîia zi de concediu voi folosi-o întru aceasta. M-am ținut de cuvînt.

Mă primește doamna Iorga, care-mi spune că primejdia bolii de care a suferit soțul ei a trecut [în iunie 1911, Iorga a fost bolnav trei săptămîni de zile; a fost îngrijit de dr. I. Cantacuzino]. Mă conduce la Iorga, în odaia sa de lucru, cu ferestrele spre soare, cu verdeața copăceilor tineri. Păreții îmbrăcați cu rafturi îndesate cu cărți. Cîteva strane învîtitoare cu poliți pline de cărți. O masă-birou încărcată cu manuscrise. Pe pereți cîteva tablouri: Dimitrie Cantemir, împăratul Rudolf și Mihai Viteazul la Praga, Mănăstirea Dragomirna, apoi tablouri colorate din *Istoria literaturii franceze* de Petit de Julleville. Ceta vol. 21 din *Studii și documente* [Studii și documente cu privire la istoria românilor, vol. XXI. Documente interne. Miscellanea, București, 1911] și era necăjit de multe greșeli de tipar. Zice că-s al șaselea prieten care vine

să-l vadă și că, în această privință, a făcut reflecții amare: el sare pentru toți, dar pentru el aproape nimeni. Și nimeni nu i-o venit în ajutor în timpul bolii. Aștepta pe vreunul de la Academie (Remus Caracăș sau N. Caratojan), dar nu s-a arătat nime.

Pe ascuns de doctor a făcut mereu articole și toate corecturile pentru *Neamul românesc* ș.a. Bolnav, a trebuit să iasă din casă spre a scoate din mîinile jandarmilor pe încasatorul *Neamului românesc*, Andriescu din Fărcaș, care fiind pus sub privigherea jandarmilor, pentru că ar fi adunînd știri asupra purtărilor episcopului de Buzău, fusese arestat.

După lămuririle mele [spune Iorga] jandarmii l-au liberat, făcînd scuze. Pe cînd stăteam de vorbă a venit poștarul cu corespondența de dimineață. Cu o reperiune uimitoare, alcătuita la unele scrisori răspunsurile, iar asupra altora da convenite ordine în scris.

După ce a mîntuit cu corespondența și-a făcut inhalafia și gargara și-apoi m-a dus prin toată casa: alătura de bibliotecă, odaia de dormit, cu mobilă națională de la Cîmpulung (Bucovina), largul balcon din fața casei, cu minunați stilpi de lemn cu săpături, restul odăilor nefiind încă mobilate. Trecem în grădină, unde mă silește să admir toate florile:

După masă, Iorga m-a petrecut pină-n stradă, zicînd că eu sînt din aceia ce-l înfeleg și de aceea nu-l uit.

1912

30 noiembrie. Mai alaltăieri, băetul de la librăria Sfetea îmi aduce volumul din urmă al *Istoriei omanilor* de N. Iorga [*Geschichte des Osmanischen Reiches*, vol. IV, Gotha, 1911] și-mi spune că Iorga a venit la librărie și a zis că miniștrii Filipescu¹ și Cantacuzino² au crezut că ar fi nimerit să se recomande Marelui Duce³ (președinte al Societății istorice ruse) această operă în care se cuprinde și istoria războaielor ruso-turce.

Întrebînd pe d. Basset [secretarul regelui] ce-ar fi de făcut, dînsul a întrebat dacă n-a trimis cu cartea și vreo scrisoare. Apoi auzind de indemnul miniștrilor F. și C., mi-a spus că era vorba de o ședință la Academia Română, la care Iorga să facă o comunicare în fața Marelui Duce. Dar ședința neputîndu-se ține, poate că ar fi nimerit să i se dea Marelui Duce cartea lui Iorga. Și așa d. Basset mi-a spus să fac o notiță regelui și să o trimit cu cartea. „Dl. prof. N. Iorga, în urma indemnului d-nilor miniștri Filipescu și Cantacuzino, ne-a trimis, prin librarul său, ultimul volum din *Geschichte des Osmanischen Reiches* (în care se cuprinde istoria războaielor ruso-turce, precum și istoria războiului din 1877), cu rugămintea de a fi prezentat Alteței Sale Imperiale Marelui Duce Nicolae Mihailovici“.

Se vede că regele a dat-o, căci n-am mai văzut volumul. Ducîndu-mă mai apoi la Iorga să văd m-o întreba ceva despre asta, el pace! Atunci aduc eu vorba. El dă să se facă a nu ști despre asta. Eu mă întunec și-i spun mai răspicat că băetul de la librărie mi-a spus că era trimis de dl. Iorga și că m-am mirat că d-sa n-a luat calea obișnuită pentru prezentarea unei cărți la Marele Duce. Iorga a răspuns: „Ba, mă rog, eu n-am dorit deloc să prezint vreodată cărți de-ale mele unui Mare Duce, dar cred că era interesul regelui să prezinte asemenea carte“.

Îmi spune de audiența la rege, că s-a înțeles deplin în privința politici noastre externe.

Prințul Carol [viitorul rege Carol II] n-a fost la lecție [la Universitate] și văd că Iorga-i nemulțumit de felul cum îi ascultă cursul. Am auzit de la [D.A.] Sturdza că prințul se așezase astfel încît să se poată uita la fete. Dar Iorga l-a rugat să șadă altfel.

1913

26 martie. M-am dus la restaurantul vegetarian să-i arăt lui Iorga recunoștința mea ca fiu de țaran pentru cuvîntarea de ieri la Camera întru apărarea țărănimii⁴.

Era cu Murgoci⁵ și I. Scurtu⁶. Tocmai povestea despre lupta lui cu întreprinzătorii și mai, ales cu Victor Ionescu. Iorga a spus lămurit că se teme să nu fie bătut și de aceea trebuie să fie cu mare grijă.

30 aprilie. Azi dimineață, fiind la Academia Română, vine Iorga și-mi spune că are a-mi vorbi ceva important.

Mi-a spus că ieri a întrebat pe ministrul de justiție, Cantacuzino, despre soarta grației răsculaților din 1907. Ministrul a răspuns că n-o să fie grațiați, deoarece regele s-a arătat neînduplecat contra față de toate încercările făcute în acest seop. Iorga a văzut că inima lui [Cantacuzino] de ciocoi nu-l lasă și i-a răspuns că nu-i adevărat că regele se împotrivește:

— De unde știi?, l-a întrebat ministrul.

— Secretarul petițiilor la rege mi-a spus că regele aprobă toate grațiile propuse de ministrul de justiție.

„Na, zic eu în gîndul meu, nu-i chip să vorbești ceva cu Iorga că încurcătura-i gata“.

Iorga mă îndeamnă să cer audiență la rege și să-i spun că politicienii pun în spinarea lui dorințele lor de războare. I-am promis că voi găsi eu un mijloc să aduc la cunoștință regelui aceasta.

31 mai. M-am dus la Restaurantul „Mura“ [pe strada Academiei] și i-am spus lui Iorga că cererea lui de audiență are data de 23 mai, iar la 24 mai regele a plecat la Constanța, prin urmare nu putea să acorde audiențe. A tăcut. Mi-a spus că prințul Carol a fost la curs. La curs a vorbit despre Milan [Obrenovici] al Serbiei [rege în 1882-1889].

Iorga întreba pe Ciotori⁷ cînd a ris prințul în hohot, căci Iorga după zece minute nu mai vede în clasă, gîndindu-se numai la șirul celor expuse. La cursul viitor încheie și Iorga a zis că prințul Carol nu va scăpa fără cîteva cuvinte de rămas bun.

Drept statuiele ce se ridică lui Kogălniceanu, Iorga zice că liberalii le monopolizează în interesul partidului lor, pe cînd în timpul vieții lui Kogălniceanu liberalii se purtau altfel.

⁴ La 25 martie 1913, N. Iorga a rostit o cuvîntare luînd atitudine în favoarea țărănilor răsculați în 1907.

⁵ Gheorghe Munteanu Murgoci (1872-1925), geolog și geograf român, membru corespondent al Academiei, profesor la Școala națională de poduri și șosele și la Școala politehnică din București (*Magazin istoric*, nr. 7/1922).

⁶ Ioan Scurtu (1877-1922), profesor și ziarist român, colaborator al lui N. Iorga la revista *Semăntorului*.

⁷ Dimitrie N. Ciotori, scriitor și diplomat român, membru de onoare al Academiei române; a colaborat la revista lui N. Iorga, *Semăntorului*.

¹ Nicolae Filipescu (1862-1916), om politic român, fruntaș al Partidului Conservator; adept al intrării României în primul război mondial de partea Antantei; în noiembrie 1912, ministru agriculturii și domeniilor.

² Mihail Cantacuzino, om politic român, primar al Capitalei; în 1912 era ministru de justiție.

³ În noiembrie 1912, Marele Duce Nicolae al Rusiei a vizitat România.

22 decembrie. Eșind de la soții Meissner¹ (otel Regal) cerc la ușa d-lui Iorga.

Îl întreb de călătoria în Serbia². Îmi spune că a văzut la Academia din Belgrad portretul regelui Alexandru, pe cînd la noi nu se pomeneste de portretul lui Cuza Vodă nici la Academie, nici în Palatul Regal. În Palatul Regal, zic eu, nu este nici un chip de voievod de-ai noștri, ca și cum țara ar fi început de la 1866. Și ce frumos ar fi ca în jurul scării de marmură să fie și numele voievozilor noștri, în locul lui Frederic cel Mare și al celorlalte tablouri banale de pictură.

Se plînge de nepolitețele prințului Carol. Poate o fi avînd vreun motiv de nemulțumire, zic eu. Atunci Iorga îmi spune că în audiența ce a avut toamna asta la Castelul Peleş, între altele, i-a spus regelui că prințul Carol nu-i prea bine înconjurat.

1914

28 ianuarie. Ziarele de ieri publică telegramele primite de Iorga de la suveranii balcanici cu prilejul inaugurării Institutului balcanic³, iar la sfîrșit se spune că s-a primit o telegramă din partea regelui României. Întreb pe Popescu și-mi spune că regele a însărcinat pe mareșal să facă un răspuns scurt, fără vreo amintire a celor cuprinse în telegrama lui Iorga.

¹ Constantin Meissner, profesor și om politic junimist, ministru de industrie și comerț (1918). Soția sa, Elena, profesoară și directoare a Școlii normale de fete din București, a fost președinta Asociației pentru emanciparea civilă și politică a femeii române.

² Între 23-25 noiembrie 1914, Iorga s-a aflat în Serbia, fiind decorat cu Ordinul „Sf. Sava” în grad de mare cavalier.

³ La inițiativa lui N. Iorga a fost creat, în ianuarie 1914, Institutul de studii sud-est europene; actul de înființare este semnat de Nicolae Iorga, Gh. Murgoci și Vasile Părvan.

30 mai. Găsesc pe Iorga la otel, scriind pe dosul unui plic oficial interviul cerut de ziarul austriac *Die Zeit*. Îmi dă să citesc un articol asupra convorbirilor lui Michelet⁴, după curs, cu studenții. Iorga, mare admirator al lui Michelet ca istoric. Despre Lavissee⁵ n-are idee mare.

Întră Vasile Kogălniceanu⁶, iar Iorga se încrețește la față, concentrîndu-se la scrierea interviului. Te miră cum poate omul acesta, în asemenea larmă, să scrie așa de concis. Căci după ce-a mintuit de scris, ne-a citit în nemțește interviul. La masă îmi vorbește cu durere de moartea lui Pompiliu Eliade și de pierderea fără vreme a atîtor forțe tinere. Și bieții N. Dobrescu și Gîrleanu sînt în gura morții.

Iorga se teme de cancer, de cînd cumnatul său, Ștefan Bogdan, i-a spus că are ca și el simptomele acestei boale.

1 iulie. Mă duc la Restaurantul „Andrei Dumitrescu” [pe strada Academiei] pe la 9 seara să găsesc pe Iorga. Trimisese cuvînt că va veni mai tîrziu, avînd niște corecturi. Îl găsesc pe mintuite. Mergem la restaurant. În fund, era ministrul Radovici⁷. Iorga se așează la o masă cu spatele la Radovici, cu care nu mai vorbește de cînd cu lupta electorală de la Ploiești. Mă pune dracu și zic către Iorga: „Mi se pare că Radovici se hîlizește către noi”. Iorga se și întoarce c-o privire fulgerătoare spre Radovici și cu greu l-am potolit.

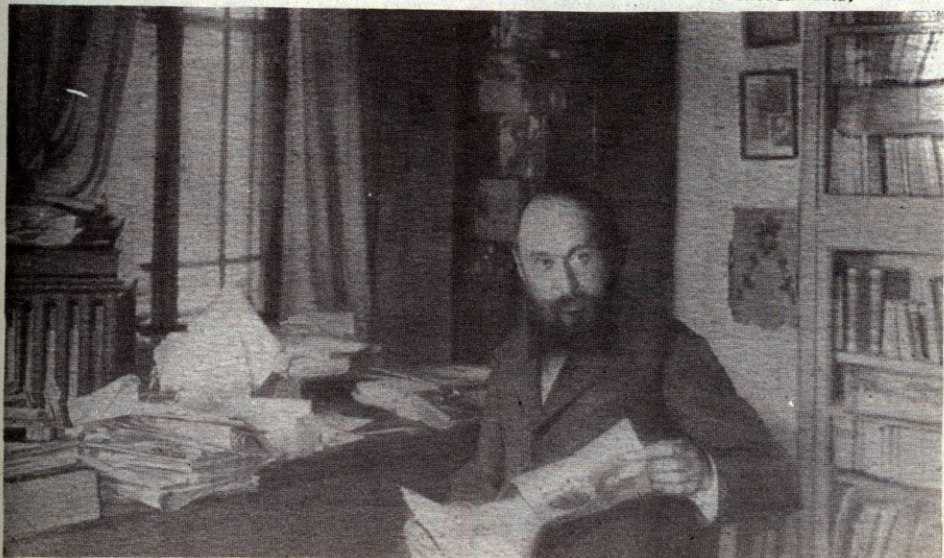
⁴ *Magazin istoric*, nr. 1, 4/1973.

⁵ Ernest Lavisse (1842-1922), istoric și publicist francez; opere: *Istoria Franței de la origini pînă la Revoluție* (9 vol.), *Istoria contemporană a Franței* (10 vol.), *Istorie generală* (12 vol.) în colaborare cu A. Rambaud.

⁶ *Magazin istoric*, nr. 9/1972, 4/1981.

⁷ Al. Radovici (1860-1918), om politic, socialist la începuturile carierei sale politice; ministru liberal de industrie și comerț (1914-1916), director al Băncii naționale în timpul refugului de la Iași (1916-1918).

La masa de lucru (fotografii aflate în colecțiile Bibliotecii centrale de stat a R.S. România)

Măfncă grăbit niște cartofi prăjiți cu brânză, o prăjitură și o sticlă cu apă minerală, ca să se poată duce la ședința de noapte de la Camera.

Iorga cumpără ziarul *L'Indépendance roumaine* și citește comentariul ședinței de ieri, în care vorbise Iorga și Mille. Alăturarea asta îi face rău. Dar cuvintele ziarului îl amărăsc și mai tare. Căci Procopiu, directorul ziarului, îl lăudase în tot felul ieri după discurs și-i spusese că dorește prilejul unei convorbiri, în care să-i spună tot binele ce are la inima lui pentru Iorga. Iorga îi făgăduiește de îndată un dar de cărți! Și-a doua zi, ziarul lui îl gratifică astfel: „Dans des phrases alambiquées et non depourvées de perfidie, M. Iorga a cru pouvoir s'acquitter de sa dette de reconnaissance envers les conservateurs qui l'ont élu à Prahova.” [În fraze alambicate și nu lipsite de perfidie, dl. Iorga a crezut că poate să-și plătească datoria de recunoștință conservatorilor care l-au ales în Prahova...].

— Cum pot fi oamenii pină la atâtea lipsiți de bună credință?

25 august. Venind de la Zorleni spre București, m-am oprit ieri la Văleni spre a face o vizită d-lui Iorga. La 9 1/2 dimineața nu se sculase. Mă întimpină cu bucurie în cămeșă de noapte și-mi spune ce-a visat: găsise niște cărți vechi și rare la Mănăstirea Văcărești, se certase cu Drăghiceanu¹, căruia i-a fost de atîta ajutor. Îmi dă să citesc cartea asupra lui Brîncoveanu [*Viața și domnia lui Constantin Vodă Brîncoveanu*], lucrată și tipărită într-o lună de zile! Îmi arată și celelalte cărți de curînd tipărite. Se duce să se spele. La întoarcere îi spun că în cartea lui mereu scrie: tipărituri brîncovenesti, sculpturi brîncovenesti, icone brîncovenesti. Oare despre regele Carol se va spune tot așa? Și Iorga îmi răspunde: Că la rege nu se va mai duce decît cînd l-o chema, că i-a făcut o impresie penibilă în ultima audiență, cînd povestindu-i lucruri văzute [în Germania] în călătoria spre Anglia, i-a spus că balanța comercială germană se apropie de cea engleză. Regele căsca gura și parcă se îneca de bucurie. Va să zică simțurile lui germane sînt mai presus de orice.

Informația despre accidentul prințului Carol, cu uciderea unui copil, îl îngrozește pe Iorga și zice că va fi o pată pe toată viața asupra prințului. Eu îl asigur că prințul va uita foarte ușor.

Îmi spune de convorbirea avută cu I.I.C.] Brătianu înainte de Consiliul de Coroană². Iorga l-a conjurat să nu mergem alături de Austria, aceasta fiind o imposibilitate sufletească și națională. Morțun era tot pentru Austria³. Îmi arată declarația publicată la 20 iulie și zice că la Consiliul de Coroană s-ar fi primit tocmai ideile sale.

¹ Virgil Drăghiceanu (1879-1964), istoric, membru corespondent al Academiei române, secretar al Comisiunii monumentelor istorice (înființată în 1892), al cărei președinte era Nicolae Iorga.

² *Magazin istoric*, nr. 6/1973.

³ Despre adevăratele sentimente ale acestuia, ca și poziția lui în problema unității naționale, vezi mărturiile lui I.G. Duca (*Magazin istoric*, nr. 1/1976).

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● **ROMÂNIA ȘI NOUA ORDINE INTERNAȚIONALĂ** (sub egida Institutului de economie mondială; volum întocmit de Traian Chebeleu, Lazăr Comănescu, Aurel Ghibuțiu, George Marin; coordonator Nicolae Ecobescu).

Editura politică, București, 1981, 484 pp., 20 lei: culegere de texte reprezentative, de referință, pentru înțelegerea complexului proces istoric de edificare a unei noi ordini economice și politice internaționale — problemă cardinală a lumii contemporane.

● **M.C. Stănescu — MIȘCAREA MUNCITOREASCĂ DIN ROMÂNIA ÎN ANII 1924-1928.**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1981, 296 pp., 16,50 lei: primă monografie reconstituind, pe baza unei bogate documentații, în mare parte inedită, activitatea desfășurată în această perioadă de P.C.R., de celelalte organizații politice și profesionale muncitorești din România.

● **Valeriu Răpeanu — CULTURĂ ȘI ISTORIE.**

Editura Cartea românească, București, 1981, 220 pp., 8,50 lei: studii despre N. Iorga și Gheorghe I. Brătianu.

● **Constantin Botez, Ioan Saizu — LETEA.**

Editura Sport-Turism, București, 1981, 264 pp., 41 lei: un secol de istorie a cunoscutei fabrici de hîrtie și celuloză din Bacău.

● **Dimitrie Cantemir — DESCRIEREA MOLDOVEI** (prefață și tabel cronologic Leonida Maniu).

Editura Minerva, București, 1981, 266 pp., 5 lei: reeditare în cadrul colecției „Biblioteca pentru toți”.

● **Al.I. Odobescu — NOTE DE CĂLĂTORIE** (editie, cuvînt înainte, tabel bibliografic de Corneliu Popescu).

Editura Sport-Turism, București, 1981, 304 pp., 21,50 lei: însemnări din România, Anglia, Franța, Germania.

● **Vasile Iosipescu — CARUSELUL VIOLENȚEI.**

Editura Militară, București, 1981, 222 pp., 5 lei.

● **General-maior Corneliu Soare — DIALECTICA LUPTEI ARMATE.**

Editura Militară, București, 1981, 228 pp., 8,50 lei: incursiuni în problematica filozofico-militară actuală.

● **Diodor din Sicilia — BIBLIOTECA ISTORICĂ** (traducere de Radu Hîncu și Vladimir Iliescu).

Editura Sport-Turism, București, 1981, 482 pp., 27 lei: prima traducere în limba română a scrierii istoricului roman (cca. 80-cca. 21 î.e.n.).

În fața tribunalului istoriei

HERNÁN CORTÉS SE PREZINTĂ

ARTURO SOTOMAYOR

Exploratorul spaniol Hernán Cortés¹ (1485-1547) a fost unul dintre cei mai controversați protagoniști ai conquis-tei. După ce a participat la cucerirea Cubei, în 1511, și s-a stabilit acolo ca plantator, fiul modestului hidalgo Martín Cortés Monroy a plecat în fruntea unei expediții de 11 corăbii, pe care fuseseră îmbarcați 500 soldați, 16 cai și 14 tunuri, cu misiunea de a cucerii Imperiul aztec², aflat în partea centrală a Mexicului. Prin lupte înverșunate și în urma unui îndelung asediu, Cortés a reușit să cucerească Tenochtitlanul (astăzi Ciudad de México), capitala imperiului, ceea ce a însemnat, practic, stăpânirea întregii țări.

Istoricii au apreciat foarte diferit faptele navigatorului și conchistadorului spaniol în Lumea Nouă. Mulți dintre ei au preluat ca mărturie sigură versiunea cortesliană asupra evenimentelor, respectiv lucrarea sa *Cartas de relación de la Conquista de México* (Scriptori de Informare despre cucerirea Mexicului), primul document în ordine cronologică despre ceea ce ulterior a fost denumit conquista. În versiunea acestor autori, Cortés iese nici mai mult nici mai puțin decât imaculat. Alții îl condamnă total pe explorator, aruncându-l în brațele Satanei pentru actele sale. Cert este că însemnările exploratorului menționează prea puține date despre învinși, reduși la condiția de sclavi. Codexurile lor au fost dis-

truse în mod barbar. Numai concepția lor urbanistică a reușit să supraviețuiască în orașul Tenochtitlán. Mai amintim că un spaniol curios, care a trăit în

secolul XVI, Fray Bernardino de Sahagún a adunat unele date despre antichitățile mexicane.

Trebuie subliniate însă două aspecte: pe de o parte, opera lui Cortés a atins dimensiuni neegale de nici o altă aventură de cucerire, pe de altă, cronicile sale, alături de cele ale lui Bernal Díaz del Castillo și Francisco López de Gómara, confesorul și copistul navigatorului, au constituit surse primare ale istoriei conquis-tei, din acești trei autori derivând apoi o constelație de epigoni.

Un recent portret istoric al lui Hernán Cortés, într-o viziune mai complexă, încearcă profesorul mexican Arturo Sotomayor, în cartea sa *Cortés según Cortés* (Cortés după Cortés sau, într-o traducere mai liberă, Cortés după faptele sale), apărută în 1979, la Ciudad de México. Din această lucrare, am extras câteva fragmente, restrinse potrivit necesităților impuse de spațiul revistei. Valoarea și noutatea lucrării profesorului Sotomayor constau în discernămintul critic al surselor istorice cu care investighează epoca și viața lui Cortés, aducând astfel un punct de vedere al istoriografiei mexicane contemporane. Titlul și subtitlurile aparțin redacției Magazin istoric.

¹⁻² Magazin istoric, nr. 6/1973; 6/1979.

În 1518, Hernán Cortés, fiul unui obscur cavaler spaniol, pornește să cucerească Imperiul aztec, debarcând pe țărmul american...

Pentru apelativul „don”

Diversele interpretări pe care le comportă unele evenimente istorice de-a lungul timpului trebuie puse în folosul identificării noastre ca popor. Odată cu perfecționarea cercetării documentare, arheologia, antropologia și istoria propriu-zisă ne-au oferit noi instrumente, care au aruncat lumini necunoscute asupra civilizației americane precolumbiene, precum și asupra expedițiilor exploratorilor — cu scop mercantil sau de cucerire — organizate în anii 1517 și 1518¹ de guvernatorul Cubei, Diego Velázquez², și conduse de Francisco Hernández de Córdoba și, respectiv, Hernán Cortés.

Lui Hernán Cortés, cel care a comandat invazia în platoul Anáhuac (Podișul Mexican), mulți nu îi iartă ce a făcut acolo, deși există și autori care îi elogiază faptele. El este, de altfel, unul dintre cei mai disputați eroi ai conquistei spaniole. În privința acestui binom, Cortés-conquista, unii se manifestă ca procuratori ai lui Cortés, alții se consideră plenipotențieri ai lui Cuathtëmoc I, ultimul conducător al rezistenței locale împotriva năvăliților. Aceste două atitudini, în esență opuse, au tulburat mult timp limpezimea unei judecăți istorice asupra lui Cortés.

Puțini cercetători au trecut personalitatea acestui explorator prin sита societății iberice de la sfârșitul secolului XV și din primele decenii ale sec. XVI. Nu este deloc prudent să izolezi personalitățile de epoca lor, să le sustragi mediului în care se mișcă, pentru a le

prezenta ca și cum ar fi apărut în mod spontan. Cristofor Columb, Juan de Padilla (conducătorul unei răscoale spaniole din 1520-1521) sau Hernán Cortés au acționat sub impulsul unor împrejurări externe și al unor mobiluri personale, precum și pentru a duce la îndeplinire ambițiile propriilor lor clase sociale.

Cortés a fost produsul sindromului peninsular, respectiv al declinului economic al Spaniei, care a urmat expulzării evreilor neconvertiți la creștinism, în 1492, și apoi a maurilor, în 1502. Această criză i-a condamnat pe tinerii

...primește daruri de la solii locali...

creștini să aleagă între a se călugări, a deveni aventurieri sau curtezani intriganți, deprinși cu reverențele. Tânărul Cortés (în 1518, în vîrstă de 33 ani) nu era dotat nici pentru studii la Universitatea din Salamanca³, nici pentru a îmbrăca sutana, deși a știut să se folosească de cei care au purtat-o, și nici nu se putea bizui pe protecția vreunui duce sau marchiz binefăcător. Descoperirea lui Columb a oferit cavalerilor de provincie, cum era și Cortés (născut la Medellín, în provincia Extremadura), șansa insulelor din Marea Caraibilor, ca un fel de pământ al făgăduinței, unde aurul se aduna cu pumnul. Această perspectivă îl ferea de riscul de a suferi răni, ce ar fi putut deveni fatale, în războaiele italiene (este vorba despre războaiele dintre Spania și Franța, pentru supremație în Italia, desfășurate în anii 1494-1559). Ambitiosul cetățean din Extremadura, dornic de aur și de a fi tratat cu apelativul „don”, și-a îndreptat deci pașii

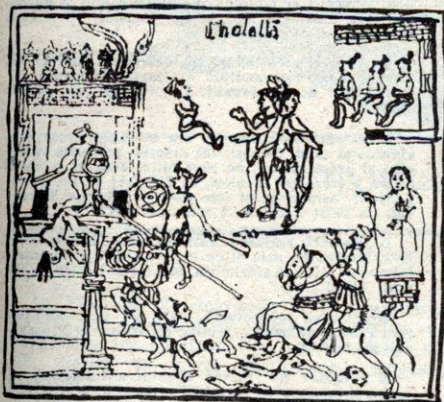
¹ Unii autori afirmă că expediția lui Cortés nu a început în 1518, ci în februarie 1519, cum, de altfel, s-a menționat și într-un articol apărut în revista noastră, nr. 6/1973.

² Conchistadorul spaniol Diego Velázquez a cucerit Cuba, devenind guvernatorul ei, funcție pe care a îndeplinit-o pînă în 1522.

³ Fondată prin 1220 de Alfonso IX, Universitatea din Salamanca a cunoscut, în sec. XVI, o mare dezvoltare, avînd 75 catedre, cu peste 6 000 cursanți, dintre care mulți străini.

spre insulele caraibiene. America avea să vină puțin mai târziu.

Cu speranța că vom contribui la limpezirea personalității lui Cortés, să răspundem citorva întrebări. A fost el un *capitán de España* sau nu? Dar mai întâi să vedem ce sensuri dă *Dicționarul limbii spaniole* cuvântului *capitán*. Prima și a doua conotație, „ofițer de trupă” și, respectiv, „comandant de navă comercială și de război”, nu se pot aplica personalității lui Cortés; cea de-a treia, „șef militar”, i se potrivește pe jumătate, pentru că nu era militar, ci căpetenia unui grup de aventurieri, care, mai degrabă, prin modul lor de acțiune, se sustrăgeau legilor decât se supuneau lor. Al patrulea sens, „căpetenie de răufăcători”, se potrivește ca o mânășă acțiunilor lui Cortés. În timpul invaziei sale în Anáhuac. Dicționarul mai menționează că termenul se aplică și unei căpetenii de tilhari, de bandiți. Și această explicație este perfect adecvată actelor lui Cortés, întreprinse de când a părăsit Cuba, trădându-l pe guvernatorul insulei, și pînă în noaptea când a fugit din Tenochtitlán, hăituit de localnici, pe care-i furase, îi trădase și, în mare parte, îi ucisese.

...și răspunde acestui gest de ospitalitate prin masacrarea populației...

Începînd din 23 octombrie 1518, cînd a ridicat ancora la Santiago de Cuba, Cortés s-a comportat deci ca un tilhar. „Pe legea mea, am colindat pe acolo ca un frumos corsar”, spune el misionarului spaniol Bartolomé de Las Casas, după cum menționează acesta din urmă în lucrarea *Historia de las Indias*. Faptele sale dovedesc că de cînd a fugit cu flota încreștinată de Diego Velázquez și

pînă a murit, Cortés nu merită titlul de „capitán de España”, căci nici măcar nu a luptat pentru a-și apăra patria.

Inadvertențe și contradicții

Dacă ne-am întreba care este locul conchistadorului în istoria lumii, am putea răspunde că el se numără printre personalitățile epocii sale; mai mult, este poate cea mai strălucitoare figură a Spaniei vremii. Legenda spune că, la refuzul regelui Carol V de a apela la serviciile sale, refuz însoțit de afirmația că nici nu îl cunoaște pe aventurier, Cortés i-ar fi replicat, cu insolență justificată, că el este cel care i-a adus suveranului mai multe teritorii decât cele moștenite de el însuși. Probă că navigatorul și-a cîștigat un loc în istorie este și abundența de biografii ce-i sînt consacrate, unele denigratoare, altele apologetice.

Cert este că intrarea sa în istoria Mexicului este îndreptățită. El a cucerit confederația Anáhuac, punînd bazele unei societăți diferite atît de cea indigenă, cît și de cea spaniolă. Lui i se datorește organizarea inițială a Noii Spanii, ce-i drept în folosul său absolut personal.

Ca om, privit numai prin faptele sale, Cortés s-a manifestat mai întîi ca un trădător față de rege, respectiv față de Diego Velázquez; ca un om perfid, fiind neleal față de Montezuma¹ și alte căpetenii băștinașe, la a căror ospitalitate a răspuns făcîndu-le prizoniere și ucigîndu-le; ca un escroc, căci s-a dat drept ambasador al regelui Spaniei; ca hoț, căci în peregrinările sale dintre octombrie

¹ Magazin istoric, nr 4/1978.

...și a împăratului Montezuma, care va fi incinerat

1518 și în 1520 a jefuit atît în Cuba, cît și în Anáhuac.

Deși avea în mină pe conducătorii confederației Anáhuac, prinși prin violență și înșelăciune, Cortés a luat ostatece alte căpetenii aztece, pe care a cerut, și a obținut, o mare răscumpărare, în schimbul libertății ce urma să le-o acorde. Conchistadorul și-a călcat însă promisiunea, ucigîndu-i pe șefii azteci și păstrînd răscumpărările. După cum o demonstrează atentatele comise împotriva propriilor compatrioți și tovarăși de aventură (pe unii i-a mutilat, iar pe alții i-a ucis, pentru a-și asigura șefia misiunii), Cortés s-a dovedit un tip sîngeros. A asasinat, în palatul Axayácatli, întreaga nobilime anáhuacă, începînd cu regele Montezuma și cu femeile, pe care mai întîi le-a bălăcorit, și continuînd cu bătrîinii de seamă.

Garanția veracității tuturor acestor fapte comise de Cortés ne-o dau mărturiile depuse de martorii oculari, unii tovarăși ai conchistadorului, alții soldați ai lui Pánfilo de Narváez (comandant militar trimis de Diego Velázquez în Mexic, pentru a obține supunerea răscolatului, dar învins de Cortés), cit și unele izvoare istorice autentice: *Historia de las Indias, Islas de Tierra Firme*, de Diego Durán, *Código Florentino* și chiar *Cartas de relación de Cortés a Carlos V.*

Să-l privim acum pe Cortés ca scriitor, mai ales în urma analizei lucrării *Cartas de relación*. Ea ne furnizează versiunea pe care a vrut să ne-o dea Cortés despre aventura sa. Un cercetător contemporan dr. Ignacio Romerovargas Yturbe notează că este inutil „să se caute succesiunea cronologică a evenimentelor în relatarea lui Cortés, pentru simplul motiv că autorul ei nu a pornit de la ideea de a scrie istoria în cursul ei. El a procedat la gruparea evenimentelor, în funcție de argumentele sale justificative, de autoapărare. Drept care, dacă se face un studiu, fie el și superficial, al *Scrisorilor de informare ale lui Cortés către Carol V.*, rezultă numeroase inadvertențe cronologice și contradicții izbitoare, care minează caracterul strict științific al lucrării lui Cortés. În mod inevitabil, aceleași erori apar și în operele celor care l-au copiat pe Cortés, fără a analiza esența scrierilor sale, luînd *Scrisorile* drept istorie propriu-zisă.

În românește de
Alin GENESCU

Magazin Istoric XV

15 + 1. În numărul viitor

al revistei un nou concurs de
istorie națională și universală

dotat cu premii.

CLIO SE AMUZA

Din fuga condeiului

Guy Bechtel și Jean-Claude Carrière, doi istorici literari francezi, au publicat în Editura „Laffont” un Dicționar al prostiei, în care consemnează greseli, mai mari și mai mici, comise de scriitorii și gazetarii, și ei mai mari și mai mici. În numărul 12/1981 al revistei noastre, am extras erori din opere literare; în cel de față, redăm cîteva perle gazetărești, unele preluate din Dicționarul prostiei, altele culese din presa franceză de Jacques Castelnau și Bernadette de Castelnaujac.

● „Ea își ridică brațul alb strălucitor, ca o marmură albă de Carrara, și modelat ca al lui Venus din Milo”. (Jules de Gastinne, *La Presse*, 7 octombrie 1888)

● „Bătrînul general de Morfontaine, care își păstrase deprinderile militare, se plimba pe alai cu capul descoperit și cu minile la spate. Tinea în mină un ziar și îl citea”. (Ponson du Terrail, *La Patrie*, 1869)

● „Jumătate din Ipsos, jumătate din cărmăluș, jumătate din lemn, aceste case serveau drept loc de înținerii din Aix-la-Chapelle”. (François de Nion, *Le Journal*, 17 mai 1915)

● „Curașosul ciung se întreba neliniștit dacă nu s-a lăsat un nou obstacol în fața tinerei fete: Ooo!... Ooo! a strigat el, punîndu-și minile pînă la gură”. (Secretul submarinului, în *Le Journal*, 18 august 1918)

● „Să mai menționăm un voluptuos nud al lui Eugène Huc, reprezentînd o femeie în ținută de seară”. (G. de Pawlowski, *Le Journal*, 29 aprilie 1932)

● „O adevărată minune era ea însăși cu... titul vizuor și solid, cu șnăl săi superbi, șoldurile puternice și prestația sa, cu care Milo, artistul a cărei falimă a traversat secolele, ar fi putut da un corespunzător nemuritorul sale statui”. (Charles Mérouvel, *Le Petit Parisien*, 1 februarie 1911)

● „Deseri, regiilor răsărea între frate și soră: Hai, Marinette, urla el cu o voce joasă, o să ratezi intrarea!” (Inimă sfărîmată, în *Le Petit Parisien*, 13 mai 1918)

● „Pleoape misterioase, care nu erau ale lui, i-au coborît pe ochi”. (Minile lui Orlac, în *L'Intransigeant*, 1920)

● „Ocazie: de vânzare absolut noi pelerină superbă și manșon de vermină”. (Gazette de Biarritz, 7 august 1919)

● „Dacă într-o zi se lucrează două ore și în ziua următoare opt, înseamnă că nu s-au lucrat decît patru ore pe zi”. (Louis Forest, *Le Matin*, 28 martie 1922)

● „La 1 februarie 1875, într-o frumoasă după-amiază de ianuarie, un om s-a apropiat de tribună”. (Camille Pelletan, *Le Rappel*, 4 februarie 1875)

● *La Presse*, din ianuarie 1863, anunța primirea d-lui Octave Feuillet în Academia franceză la rubrica Crime și delict.

● Cu ocazia unui spectacol de gală la Marsilia, în al cărui program figurau Marc Taynor, orchestra sa de cow-boys și cîntărețul Gloria Lasso, alifele s-au redactat astfel: „Marc gală cu Marc Tay nor, cow-boyii săi și glorioșul său Lasso”.

AȘA VĂ PLACE

FIGARO

ȘI LUMEA NOUĂ

ANA MARIA ȘERBĂNESCU

În ziua de 29 februarie 1776, ministrul francez al Afacerilor externe, Gravier de Vergennes, i-a înmănat lui Ludovic XVI un plic sigilat ce purta mențiunea „Regelui, personal”.

Regele, atunci în vîrstă de numai 22 ani, a fost descris, aproape fără excepție, de istorici, drept reprezentantul cel mai desăvîrșit al omului care lăsa pe mîine ceea ce putea face azi. Ridicase această trăsătură a caracterului său la rangul unei politici de stat. Descriș de contemporani ca fiind gras, molflu, șovăielnic, încerca să scape de povara responsabilității sale de „uns al Domnului”, amînînd sine die luarea vreunei hotărîri. Monarhul Franței inspira mai degrabă compasiune decît respect; pînă și propria lui soție, Maria-Antoineta, fiica împărătesei Maria Tereza¹, îi spunea,

în deridere, „bietul de el”. Vergennes — cunoscînd ezitățile monarhului și informat, pe alte căi, de conținutul plicului — aștepta, întrebîndu-se dacă textul scrisorii, decis și persuasiv, îl va determina, în sfîrșit, să ia o hotărîre. Ludovic avea să citească:

„Sire,

Faimosul conflict dintre America și Anglia, care în curînd va împărți lumea și va schimba sistemul Europei, impune flecărei puteri, cu necesitate, să analizeze atent în ce măsură va fi afectată de această divizare, dacă va profita de pe urma ei sau nu va avea decît de pierdut... Astăzi, cînd izbucnirea unei crize violente se apropie cu pași mari, mă vîd obligat să o previn pe Măiestatea Voastră că păstrarea posesiunilor noastre din America și pacea, pe care se pare că o doriți atît de mult, depînd numai și numai de această unică propunere: trebuie să-i ajutăm pe americani...

¹ Magazin istoric, nr. 3/1981.

În imaginile de mai sus: Pierre-Augustin Caron de Beaumarchais (dreapta; pictură de Jean-Marc Nattier) și — cel mai înrîdătit dintre personajele sale — istețul Figaro.

Dacă răspunsul este că nu îl putem sprijini pe americani, fără să-i supărăm pe englezi și fără să atragem furtuna asupra noastră... răspund, la rîndul meu, că nu vom avea de înfruntat nici un risc dacă va fi pus în aplicare planul pe care îl l-am înfățișat de atîtea ori, de a-l ajuta în secret pe americani, fără a ne com-

promite... Și dacă Măiestatea Voastră nu are la îndemînă pe altcineva mai abili pentru a-l folosi, mă angajează și răspund..."

Cine era semnatul scrisorii și, totodată, cel care avea curajul să-și asume o misiune atît de delicată și plină de riscuri?

„Caron tatăl și fiul”

Pierre-Augustin Caron de Beaumarchais avea, în 1776, 44 ani. În „romanul său istoric serios”, pe care i-l dedică, intitulat *Vulpes in vi*, Lion Feuchtwanger îi face următorul portret: „Tatăl că trece în caleașcă Pierre Caron de Beaumarchais, mare politician, om de afaceri, dramaturg... Este foarte inteligent și deloc înțelept. Lacom de plăceri, suportă însă cu bărbăție nenorociri și lipsuri. Se arată accesibil tuturor ideilor mari ale vremii, chiar dacă se contrazic între ele. Mulți îl socot celebru, unii rău famat...”

Caleașca a ajuns în străzile aglomerate din centru. Pierre stă mai drept decît pînă acum și-și aranjează cu gesturi elegante ținuta. Jumătate din Paris îl cunoaște: din zece parizieni, unul îl salută. Este conștient de faptul că nenumărați parizieni îl urmăresc din ochi și-și spun unul altuia: „Tatăl pe *monsieur de Beaumarchais*, marele financiar, marele scriitor, amestecat în toate treburile statului”.

Personajul era deci în culmea gloriei. Fiind de obîrșie umilă, drumul pînă aici nu-i fusese deloc ușor. În discursul lui Figaro¹ — cel mai îndrăgît dintre personajele create de el — către marii seniori, incendiar pentru acele vremuri, Beaumarchais își permisesese să dea glas propriilor gînduri: „Noblețea, bogăția, titlurile, slujbele vi se urcă la cap. Mă rog, ce ați făcut dumneavoastră în schimbul acestor avantaje? V-ați dat osteneala să vă nașteți. Dar eu, eu, care provin din mulțimea fără nume, eu, dracu’ să măia, numai ca să-mi trăsc existența a trebuit să cheltuiesc mai multă viclenie și știință decît s-a folosit timp de o sută de ani

pentru a guverna Spania, cu coloniile ei cu tot”. „Să-mi tirăsc existența” era, desigur, o licență poetică, deoarece Pierre-Augustin Caron își cumpărase titluri și funcții, devenise de Beaumarchais, manevra sume uriașe și trăia pe pîcior mare.

S-a născut în 1732, ca fiu al unui cunoscut ceasornicar din Paris. Respectînd tradițiile familiei, a acceptat să devină ucenicul tatălui său care, îngrijorat de pasiunea lui Pierre pentru muzică, i-a cerut să semneze un contract în toată regula. Printre alte obligații, menționate în amănunt, figurau și următoarele: „Dimineața te vei scula la 6 fix, iar în timpul iernii la ora 7; vei lucra pînă la cină, fără să refuzi nimic din ceea ce-ți voi da să faci... Amintește-ți că ar fi rușinos și dezonorant să rămîi un ceasornicar de duzină și că dacă nu ajungi cel mai bun nu meriți nici un fel de considerație... Vei renunța la blestematul de muzică... totuși, ținînd seama de slăbiciunea ta, îți dau voie să cînti la violă și la flaut, dar numai cu condiția strictă de a face acest lucru după masa de seară, în zilele lucrătoare și fără să tulburi liniștea vecinilor sau a mea”.

Caron fiul și-a respectat într-un asemenea mod obligațiile încît, la 20 ani, era recunoscut drept unul dintre cei mai buni meșteri ai Franței. Datorită ingeniozității sale a reușit să depășească un obstacol considerat, în sec. XIX, de netrecut în breasla ceasornicarilor, și anume acela de a face ca toate ceasurile să arate aceeași oră, inventînd piesa numită eșapament, care reducea la zero aproximația de 30 minute în cunoașterea orei exacte, și care există și astăzi în orice mecanism de măsurat timpul. Dar, mai înainte de a-și face publică invenția, ceasornicarul oficial al regelui, un oarecare Lepaute, care avea misiunea de a

comunica cu regularitate ora exactă la Versailles și în cartierele elegante ale Parisului, cîstînd din cînd în cînd cu prezența și prietenia sa atelierul lui „Caron tatăl și fiul”, a profitat de faptul că Pierre nu s-a putut abține să nu se fălească în fața lui cu descoperirea făcută și, pur și simplu, și-a însușit-o, prezentînd-o, cu surle și trîmbițe, Academiei de științe și Măiestrii Sale, Ludovic XV. Ucenicul nu s-a lăsat intimidat nici de prestigiul lui Lepaute, cunoscut în toată Europa, nici de faptul că acesta era membru al Academiei, nici de înaltele sale relații în cercurile Palatului și, după ce l-a acuzat într-o scrisoare deschisă, publicată în *Mercure de France*, cea mai importantă gazetă a vremii, a cerut, prezentînd argumente nelndoielnice, ca Academia regală de științe să restabilească adevărul. Raportul comisiei, însărcinată să ancheteze cazul, datat 4 martie 1754, conchidea: „Academia a decis, în 16 februarie, că dl. Caron trebuie considerat adevăratul inventator al eșapamentului ceasurilor și că dl. Lepaute n-a făcut decît să imite această invenție... care este perfectă... deși, în același timp, cea mai dificilă de executat”. Dezonorat și acoperit de ridicol, Lepaute a fost nevoit să-i cedeze tînarului său rival locul și titlul pe care le deținuse.

Reputația de scriitor a lui Beaumarchais și activitatea desfășurată de el în timpul războiului pentru independență a coloniilor engleze din America de Nord² au lăsat în umbră această primă parte a vieții lui, anii petrecuți cu mare cheltuială de muncă, disciplină, pricepere, migală și răbdare în atelierul de ceasornicărie. Și totuși în anii de dinaintea revoluției franceze, originea aristocratică era una din condițiile esențiale pentru a pătrunde în cercurile

¹ În fiecare dimineață, ziarul *Le Figaro*, fondat în 1854, reamintește cititorilor săi una din maximele lui Beaumarchais: „Sans la liberté de blâmer, il n'est pas d'éloge flatteur” (Unde nu e puțină de critică nu e nici laudă măgulitoare).

² Magazin istoric, nr. 1-6/1976.

Versaillesului. Așadar, dacă Beaumarchais nu ar fi fost cearnicar...

„Am fost la Versailles”

Citeva zile după preluarea funcției lui Lepaute, Caron fiul și-a făcut apariția la Versailles, unde a fost primit de Ludovic XV. Fizicul agreabil, personalitatea sa cuccuritoare prin inteligență și spirit, i-au câștigat multe simpatii. Monarhul i-a permis să asiste la treziera sa, dimineața, ceremonie complicată la care nu luau parte decât intimii regelui și înalta nobilime, și să arate chiar el celor prezenți ceasul mic și, spre deosebire de cele care existau, plat, purtând semnătura „Caron”, pe care i-l executase. Favorita regelui, marchiza de Pompadour, i-a comandat și ea unul, dacă se putea și mai mic. Când Pierre Caron i-a adus un minunat inel s-a infuriat, dar, după ce l-a examinat atent cu lupa, înmînătu-l cu multă eleganță chiar de către bijutier, a fost pur și simplu uluit! În monșura inelului se afla un ceas minuscul, fără roțiță pentru a fi întors. Prin simpla răsucire a cadranelui îngust de aur, ceasul mergea fără întrerupere 30 ore.

Abia putînd face față comenzilor și din ce în ce mai bogat Pierre Caron își permite să cumpere funcția de intendent al Casei Regale, de la încă nerăposatul soț al viitoare sale soții, Madeleine Franquet, iar, după moartea acestuia, să adopte numele „de Beaumarchais”, reprezentînd un domeniu ce-i revenise prin moștenire. Personajul nostru urca scările sîrînd nu din două în două trepte, ci din patru în patru. Devenise preferatul fiicelor regelui, cărora le dădea lecții de muzică și le organiza concerte. Ascensiunea lui rapidă îi crease însă multe dușmănii. Celor care se legau de noblețea lui, de dată mult prea recentă față de poziția pe care și-o cucerise la Curte, le replica cu cinism: „Știți bine că noblețea mea este într-adevăr a mea, pe pergament sigilat cu marele sigiliu de ceară galbenă; că ea nu este ca a altora dubioasă sau

declarată numai prin vorbe, și că nimeni nu va îndrăzni să mi-o conteste, deoarece posed o chitanță în regulă!”... În cercurile cele mai înalte se spunea că regele, în timpul unui concert improvizat, cedase propriul său fotoliu „acestui Caron” și că rămăsese în picioare douăzeci de minute, timp în care „acest mizerabil” sezușe nestîngerit, picior peste picior. Dar, pentru rege, pentru prințul moștenitor, pentru Mesdames, fiicele regelui, Beaumarchais era un agreabil tovarăș de distracții și chiar un prieten. În pofida acestor favoruri, Beaumarchais nu și pierduse capul. Conștient de faptul că nu viitorul său mai îndepărtat, ci chiar ziua de mîine depindea de capriciile familiei regale, a zgîrțiat cu un diamant — ca un vizitator oarecare — pe unul din geamurile palatului, ca să știe toată lumea: „Am fost la Versailles. Iată dovada”.

Tactul, inteligența și simțul politic cu care era înzestrat l-au determinat pe Ludovic XV să-l însărcineze, în calitate de trimis personal, cu o misiune politică și economică în Spania. Cîteva luni înainte, prin Tratatul de la Paris, din 10 februarie 1763, Franța cedase Spaniei teritoriul ei de peste mări, Louisiana, numită astfel în cinstea regelui Louis (Ludovic) XIV. Atît Ludovic XV cît și Choișeul, ministrul afacerilor externe, sperau însă să recupereze provincia, mizînd pe repetatele pacte de familie, care uneau Bourbonii din Europa. Pentru cei mulți, motivul plecării lui Beaumarchais era rezolvarea unei neplăcute situații de familie, în care fusese amestecată una din surorile sale și un oarecare don Joseph Clavijo, pretendentul ei, ce dăduse bir cu fugiții.

În perioada șederii la Madrid, Beaumarchais a avut numeroase întrevederi cu Carol III (1759-1788) — „despotul luminat” al Spaniei — cu primul ministru, de Grimaldi, și cu alți oameni de stat. Pentru moment Franța dorea măcar o concesiune asupra Louisianei pentru o perioadă de 20 ani, urmîrînd astfel să și mențină cel puțin un picior economic pe solul

american. Augustin Bailly, istoric și biograf al lui Beaumarchais, afirmă însă că „ministrii care-l primeau pe trimisul lui Ludovic ar fi considerat o înjosire să cedeze unei alte puteri exploatarea celei mai bogate dintre coloniile lor”. Deși scopul principal al călătoriei sale n-a fost atins, întors acasă, fie datorită faptului că Parisul se așteptase la eșuarea negocierilor, fie că au fost apreciate ca utile în viitor relațiile pe care Beaumarchais și le făcuse în societatea madrilenă — fusese răsfățatul tuturor, organizase spectacole interpretînd el însuși diverse roluri, se împrietenise cu contele Buturlin, ambasadorul Rusiei și cu lordul Rochford, ambasadorul Angliei — Beaumarchais a fost întîmpinat, la întoarcere, cu aceeași amabilitate de Ludovic și, mai ales, de Mesdames. Adusesse cu el faimoasa cacao pe care italienii o amestecau cu cafea, pentru a face „delicioasa băutură numită Cappuccino” și, se inspirase, mai ales, pentru personajele, din *Bărbierul din Sevilla*.

Episodul răfuiei cu don Clavijo, pe care l-a descris și publicat în *Fragment din călătoria mea în Spania*, a făcut ocolul Europei și a constituit subiectul a numeroase opere literare, cea mai celebră, tragedia intitulată *Clavijo*, fiind scrisă de Goethe.

Beaumarchais a scris și el cîteva scurte comedii bufe, bazate pe comic de limbaj, pentru amuzamentul celor din Versailles, care le-au și interpretat. În 1767, prima sa piesă, *Eugenia*, a fost jucată la Comedia franceză. Eșec la premieră; cu repeziunea ce-i era caracteristică, a rescris în întregime ultimele două acte, peste trei zile, următorul spectacol fiind un mare succes. Un an mai tîrziu, s-a recăștorit (prima sa soție murise înainte de plecarea lui în Spania) și, cam în aceeași vreme, datorită unei *Glume nevinovate ale cărei urmări mi-au otrăvit zece ani din viață* (cu acest titlu Beaumarchais a publicat relatarea întîmplării), relațiile cu familia regală s-au răcit. Anecdota, povestită lui Ludovic de unul dintre curteni, făcea aluzie la datoriile monarhului; acesta, iritat, l-a întrebant cum de

i-a venit o idee atît de neroadă. Răspunsul a fost: „O știu de la Beaumarchais!”

Este doar începutul unei serii de necazuri. În 1770 rămîne din nou văduv; în 1771, este implicat într-un proces, în jurul unei moșteniri, care va dura ani de zile, va duce, în repetate rînduri, la internarea sa și, în final, acuzat că ar fi falsificat o semnătură, la condamnarea pierderii tuturor drepturilor civile; în 1772, îi moare unicul fiu, Augustin; în 1773, premiera piesei *Bărbierul din Sevilla* este interzisă din cauză că autorul se află în închisoare. Într-o scrisoare, datată 9 aprilie 1773, către șeful poliției, Sartines, unul dintre prietenii care rămăseseră alături de el, Beaumarchais mărturisește: „Sînt la capătul puterilor. Cîrulă zvonul că sînt un om terminat; nu mai am nici un fel de credit, afacerile mi se duc de ripă; familia mea, căreia îi sînt tată și susținător, e cuprinsă de jale. Domnule, toată viața mea am făcut numai bine, fără ostentație, și mai totdeauna am fost sfîrtecat de răuvoitori... Gîndurile mă macină, situația în care mă aflu mă omoară; din cauza lipsei de somn și a silei față de orice mîncare, simt că mă paște o boală nemilosă. Aerul din închisoare este infect și-mi distruge sănătatea și așa mi-e dezgustabil...” „În aprilie 1773 — scrie baronul Grimm, care mai lansase diverse atacuri în presă la adresa lui Beaumarchais — întregul Paris îl privea cu oroare. Fiecare, crezînd cele șoptite la ureche, pe cuvînt, îl considera capabil de cele mai odioase crime”. Circula, de pildă, zvonul că își otrăvise nevestele. Parisul care îl ridicase în slăvi îl călca acum în picioare. Frédéric Grendel, autorul unei documentate monografii intitulată *Beaumarchais sau calomnia*, comentează: „Într-adevăr, acest oraș se poate întoarce pe dos ca o mînușă și e în stare să adore mîine, ceea ce a aruncat azi la gunoi”.

„Noi și țara noastră...”

Personalitate marcantă a vieții culturale românești de la mijlocul secolului trecut, Eftimie Murgu (1805-1870) a fost unul dintre tribuni revoluției de la 1848 din Banat și Transilvania, militant înflăcărat pentru drepturile naționale și sociale ale românilor, pentru înfăptuirea unității statale. Activitatea sa din anii 1845-1849 a fost marcată de străduințele depuse în slujba realizării unității de acțiune, atît între revoluționarii munteni și ardeleni, cît și între aceștia și cei maghiari. „Eu frate — scria Eftimie Murgu lui N. Bălcescu la cîteva zile după declanșarea revoluției în Țara Românească — s-aș gîti că am plîns de bucurie cînd am luat știre despre triumful libertății în România și cu nerăbdare aștept... să văd România slobodă și să mă bucur de fericirea fraților mei, caril mai de mult ar fi meritat această soartă”.

În vara anului 1849, Murgu s-a aflat alături de Nicolae Bălcescu, sosit în Transilvania spre a încerca o apropiere între forțele revoluționare române și cele maghiare. În septembrie 1849, a fost arestat de trupele imperiale habsburgice, care înăbușiseră în singe revoluția. Trimis la închisoarea din Arad, avea să fie anchetat de generalul baron Iuliu Iacob Haynau, comandantul trupelor imperiale. În 1851, Consiliul de Război l-a condamnat la moarte prin streang și confiscarea averii, pedeapsă comutată ulterior la 4 ani de dețenție, executată la Josefstadt, în Boemia, de unde a fost eliberat în octombrie 1853.

Din perioada arestării sale, datează și proiectul unui memoriu pe care Murgu nu a mai apucat să-l definitiveze, fiindu-i probabil confiscat. Documentul a fost găsit printre actele din timpul anchetei și dețenției de la Arad. Unele dintre ideile exprimate în acest document le întâlnim într-o scrisoare din 21 septembrie 1849, trimisă din închisoarea Aradului deputatului Sigismund Pop, ceea ce confirmă faptul că proiectul de memoriu a fost redactat în aceeași perioadă. Inedititatea, caracterul său antifeudal, antinobiliar, argumentația însușită de spiritul dreptății naționale și sociale conferă acestor pagini valoarea unei mărci semnificative pentru zîndrea militantă a revoluționarului pașoptist. Evidențînd străvechile drepturi ale românilor, Murgu subliniază faptul că ele au fost respectate, în decursul secolelor, chiar și de otomani¹.

Originalul — redactat în limba germană — se află la Viena, în Kriegsarchiv, iar o copie microfilmată la Direcția generală a Arhivelor statului București, microfilme Austria, rola 100, c. 97-99.

Prezentăm în traducere cîteva fragmente din acest proiect de memoriu, al lui Eftimie Murgu.

... Noi și țara noastră ne-am bucurat din timpuri străvechi de drepturi și legi fundamentale, care au rămas neatinse, chiar de barbaria vecurilor trecute. Libertatea personală și egalitatea între noi, proprietatea asupra pămîntului au fost tot timpul o sfințită lege fundamentală a țării. Prerogativele cetățenilor, privilegiile sau chiar avantajele ereditare sînt cu totul necunoscute țării noastre. Boieria a fost o distincție individuală pentru cei care au binemeritat de la stat pentru serviciile lor folositoare; nobilimea ereditară nu este cunoscută nici măcar după nume.

Aceste drepturi și legi ale țării noastre și ale națiunii noastre au fost pe deplin respectate, ca îndreptățite chiar și de acele state cu care ne-am război... Chiar și otomanii, cărora ne-am împotrivit cu multe jertfe, ca un zid de apărare al Europei, nu s-au atins niciodată de drepturile țării, națiunii și bisericii noastre, după ce le-am căzut în fine și noi [Banatul] ca jertfă, rămîndu-le supuși atît de lungă vreme.

Pămînturile noastre, drepturile juridice, precum și administrarea țării ne-au fost lăsate atunci. Neatinse au rămas naționalitatea, limba și religia noastră.

Împreună cu aceste drepturi, otomanii au cedat țara noastră Austriei în anul...² Ce bucurie pentru noi, că am putut trece sub protecția unei puteri creștine. Se înțelege că Turcia n-a putut transmite Austriei mai multe drepturi decît deținuase ea însăși. Cîrind această bucurie s-a transformat însă într-o tristețe adîncă, sub apăsarea revoltătoare a unei credințe creștine care nu respectă nici oamenii, nici dreptul popoarelor. Plăcută ne rămîne amintirea acelor popoare, înfățișate drept barbărie din cauza prejudecăților religioase, dar în a căror trăsături de caracter lăudăm întruchiparea corectitudinii, dreptății și a unei omelii mai mari...

O stare...³ deci anacronică domnește în țara noastră. În locul administrației proprii, trebuie să acceptăm... cîteva străini necunoscuți, care — sub protecția unui jude al țării, care s-ar numi rege — vor să-și aroge stăpînirea absolută asupra pămîntului nostru, asupra persoanelor noastre, și care, independent de voința noastră, nesocotesc totuși persoana noastră, țara noastră, drepturile noastre, jefuind țara și considerîndu-ne sclavi.

Acești oameni se numesc nobili, lor stăpînului lor se numește rege. Dar aceste denumiri... nesînt cu totul străine și necunoscute. Noi n-am intrat niciodată în vreo legătură cu acești oameni care nesînt necunoscuți, pentru a se putea găsi în aceasta posibilitatea vreunei înțelegeri. De la noi, bănățeni, acești oameni nu dețin nimic din care să rezulte că am fi avut vreo legătură cu ei...

Costin FENEȘAN

¹⁻² Magazin istoric, nr. 7/1970; 3/1975.

³ În original lăsat liber. Banatul a fost ocupat de Imperiul habsburgic în urma campaniei militare din anul 1716, anexiunea fiind consfințită prin Tratatul de pace de la Passarowitz (1718).

⁴ În original lăsat liber.

UN GENOCID DE TREI SECOLE

SERENA FOGLIA

Cîte „vrăjitoare“ au fost trimise la moarte între secolele XIV și XVII, cînd a bîntuit așa-zisa demonomanie? La această întrebare, istoricii oferă o cifră înspăimîntătoare: 9 500 000. O cifră cu atît mai de groază, cu cît densitatea populației europene din epoca respectivă era cu mult inferioară celei de astăzi. Un singur jude, faimosul inchiizitor spaniol Torquemada, a condamnat la ardere pe rug 10 220 femei, în decurs de numai 18 luni. Bilanțul întregii sale cariere în materie de vrăjitoare se ridică la exact 97 371 victime (la care se adaugă, bineînțeles, ereticii, evreii și celelalte categorii persecutate cu înverșunare de Sfîntul Oficiu).

Într-o lucrare intitulată *Il libro delle streghe* (Cartea vrăjitoarelor), apărută anul trecut la Milano, Serena Foglia, cunoscut istoric italian, se ocupă pe larg de această feroce represiune, care a bîntuit mai ales în apusul continentului nostru și căreia revista *Magazin istoric* i-a consacrat pagini și cu alte ocazii (nr. 6/1969). De notat că vinătoarea de vrăjitoare nu s-a manifestat nici pe departe cu aceeași acuitate în Europa Răsăriteană. În particular, ea a lipsit cu desăvîrșire pe teritoriul Moldovei și Țării Românești. În Transilvania, cazurile înregistrate s-au da-

torat în mod vădit influenței exercitate de către „moda“ apuseană¹.

În momente de vîrf ale încordării internaționale postbelice, denumirea „vinătoarea de vrăjitoare“ a fost folosită de politicieni de extremă dreaptă — cum a fost cazul senatului american Mac Carthy, devenit organizatorul unei adevărate „vânători de vrăjitoare“ —, pentru a desemna o campanie de persecuții antidemocratice printre intelectualii de stînga, democrați, în special din lumea filmului, televiziunii și radioului. Cunoscutul dramaturg american Arthur Miller a scris atunci, în plină epocă a războiului rece (1953), piesa *Vrăjitoarele din Salem* (montată și în țara noastră, unde a fost prezentat și filmul realizat de Raymond Rouleau, în 1956, după un scenariu de Jean Paul Sartre, cu Yves Montand, Simone Signoret, Mylène Demongeot), în care face rechizitoriul acestui genocid, privit, de data aceasta, de ceaialtă parte a Atlanticului, în coloniile americane ale Coroanei britanice (în statul Massachusetts, la 1692), unde, în absența inchiiziției, puritanismul și bigotismul au avut ferocități lor.

Prezentăm în continuare cîteva dintre cele mai semnificative pasaje ale volumului *Il libro delle streghe*.

¹ *Magazin istoric*, nr. 7/1967.

*Supticiu
de vrăjitorare
„în stil englezesc“*

Începînd cu sec. III. e.n., creștinismul, proclamat de către împăratul Constantin (306-337) ca religie oficială a Imperiului roman, s-a răspîndit — sau mai bine-zis a fost impus de către clasele dominante — în întreaga Europă. Evanghelizarea masivă a populațiilor nu a împiedicat totuși religiile „păgîne” (mai ales cele romană, germanică și celtică) să supraviețuiască. În cadrul acestora din urmă, elementele de magie aveau drept scop să procure bani, avantaje și bucurii imediate, ceea ce venea în contradicție cu preceptele creștine, pentru care suferințele de pe lumea aceasta reprezentau o garanție a veșnicei fericiri pe lumea cealaltă. De aceea codurile lui Teodosius (379-395) și Iustinian (527-565)¹ prevedeau pedepse aspre pentru cei ce practica vrăjitoria. Sf. Augustin (354-430) scria, cu destulă luciditate, că vrăjitoarele nu dispun de maleficele puteri ce li se atribuiau, de exemplu, de a transforma pe oameni în fiare, dar că ieșesc să dea naștere unor stări de halucinație, care îi fac să creadă pe cei supuși „tratamentului” lor că au suferit o asemenea metamorfoză.

De-a lungul primelor secole ale evului mediu, clerul s-a dovedit mai îngăduitor față de vrăjitoare și de cele presupuse ca atare decît autoritățile civile. În anul 936, papa Leon VII (936-939) a recomandat principilor germani să nu aplice acuzațelor pedeapsa cu moartea, așa cum o cerea codul penal, ci să le lase în viață, pentru a le da posibilitatea să se căiască. Această moderație a înaltelor vîrfuri ecleziastice pornea din rațiuni nu umanitare, ci politice. În ciuda fervorii misiunilor și a numeroaselor convertiri ale regiilor și altor cîrmuitori „barbari”, Biserica nu avea nici puterea, nici armătura ideologică, pentru a dezrădăcina vechile credințe și tradiții păgîne. Această reținere din partea înaltului cler a avut drept efect, pe de o parte, o atenuare a traumatismului cultural provocat de trecerea la o altă religie, pe de altă parte, o alimentare a „idolatriilor”, pe care creștinismul se străduia să le combată.

Dar, în 1484, atitudinea Sfîntului Scaun a suferit o transformare radicală. Decretat drept *mirabilis* (minunat), ca urmare a conjuncției dintre Jupiter și Saturn, sub semnul Scorpionului, anul 1484 promitea credincioșilor începutul unei noi epoci de aur. Din păcate, bula papală promulgată de Inocențiu VIII la acea dată nu confirma prin nimic optimista profeție și marca, de fapt, debutul oficial al vînatărilor de vrăjitoare.

„Episcopul Inocențiu, sluga slugilor lui Dumnezeu, întru veșnică amintire — începea documentul. Dorind din adîncul sufletului, așa cum o cere îndatorirea noastră păstorească, ca în vremile noastre credința să sporească și să se răspîndească pretutindeni și mai presus de orice și ca răutățile eretice să fie smulse din sînul credincioșilor, ne măr-

turism sfînta și smerita rîvnă de a face totul pentru a atinge acest țel. Și pentru ca toate greșelile să fie smulse, mulțumită grijii noastre, ca de săpăliga plivitorului destoinic, zelul credinței trebuie să sporească în inimile credincioșilor. De curînd a ajuns la urechile noastre, pricinuindu-ne multă nemulțumire, vestea că în anume părți ale Germaniei, cum ar fi parohiile Kölnului, Salzburgului și Bremenului, bărbați și femei, uitînd de mintuirea lor și abătîndu-se de la credința catolică cea dreaptă, s-au încredințat demonilor pe calea vrăjilor și au făptuit fărădelegi, ucigînd copii, nimicînd roadele pămîntului, măcelărînd vitele și făcînd să piară bunuri pămîntești de tot soiul... Vrăjitorii și vrăjitoarele împiedică pe bărbați și pe femei să dea naștere copiilor, ba chiar să își îndeplinească îndatoririle luate prin cununie și îndeobște săvîrșesc nelegiuiri care pun în primejdie nu numai sufletele lor, ci și ale semenilor lor, aducînd o grea jignire împăratului cîresc și dînd multora o pildă scîrbavnică”.

Doi călugări misogini

De fapt, prin această bulă, papa consacră în chip oficial opera a doi inchișitori dominicani, Jacob Sprenger și Heinrich Kramer. Manualul celor doi călugări, publicat în 1486, sub titlul *Malles Maleficarum* (Ciocanul răufăcătoarelor), a devenit în următoarele două secole textul fundamental care stabilea legătura indisolubilă dintre vrăjitorie și sexul feminin. Definind magia ca o crimă cu caracter religios și social, manualul autoriza în mod explicit exterminarea vrăjitoarelor și avea să servească drept cod de jurisprudență pentru investigarea, judecarea și condamnarea femeilor învinuite de vrăjitorie.

Documentul lui Sprenger și Kramer, doct, pedant și feroce, este de un misoginism obsesiv și fanatic. Împărțit în trei capitole, conform canoanelor scolasticii, *Malles* analizează și interpretează fiecare aspect al „teoriei și practicii vrăjitoriei”. În prima parte, autorii susțin că existența vrăjitoarelor este o realitate și că a nega puterea lor înseamnă a comite crima de erezie. Cei doi călugări îngrămădesc argumente în vederea demonstrării tezei că femeia — și numai femeia — este făptura cea mai vulnerabilă la ispitele diavolului. Iată un exemplu din logica celor doi dominicani: ieșind din coasta lui Adam, coastă care este îndoită, femeia are o structură fizică defectuoasă încă de la naștere, ceea ce îi pervertește și mintea, și sufletul.

În cea de-a doua parte a lucrării, autorii descriu practicile vrăjitoarelor, pe care le împart în două categorii: *mulieres phytomicae* (femei superstițioase, care se ocupă mai ales cu ghicitul viitorului) și *mulieres maleficae* (adevăratele vrăjitoare satanice, care s-au devotat în întregime demonilor subpămînteni). Sprenger și Kramer precizează că au ajuns la această clasificare de pe urma mărturiilor obținute în cursul proceselor înstruite de ei. Fără a mai adăuga, bineînțeles,

¹ Magazin istoric, nr. 2/1971.

că aceste mărturii fuseseră smulse după torturi sălbătice.

Un singur exemplu va fi suficient pentru a scoate în evidență fanatismul dement și criminal al inchiizitorilor germani. În a doua parte a lucrării, ei citează, cu toată convingerea, exemplul unei vrăjitoare din satul Baldhust, de lângă Konstanz. Jignită că nu a fost invitată la nunta unor vecini, bătrâna s-ar fi adresat diavolului, care dezlănțuise o ploaie torențială în momentul culminant al ceremoniei nuptiale. Evident, probe despre această „crimă” nu puteau exista. Judecătorilor le-a fost suficientă opinia vecinilor că ploaia se datorase nemulțumirii femeii. Aceasta a fost arsă pe rug.

În cea de-a treia parte a manualului lor, autorii indică normele pe care trebuie să le urmeze procesele intentate vrăjitoarelor. Așa cum rezultă din text, puterea judecătorilor era absolută, vinile acuzatei erau aprioric indiscutabile, apărarea sa devenea imposibilă. Tortura se impunea ca o necesitate, iar sentința capitală era inevitabilă. În același capitol, se enumeră indiciile pe baza cărora o femeie putea fi bănuită de practici magice. Reiese clar că invidia, delațiunea, răzbunarea și alte multe resentimente erau mai mult decât suficiente pentru a trimite pe o nefericită în fața inchiizitorului. Și iată un alt exemplu, citat de autori și care le demonstrează pe deplin ferocitatea. Într-o vară secetoasă, un tinăr exasperat a exclamat cu voce tare: „Cînd o să vină ploaia odată?”. Fetița sa, în vîrstă de opt ani, s-a oferit să-l ajute. Nevenindu-i să-i creadă ochilor, tatăl a văzut-o cum fuge spre râu, unde a bătut apa cu palmele de șapte ori, invocînd numele diavolului. Imediat după aceea, a plouat din belșug. Întrebîndu-și fiica de unde învățase descîntecul, ea i-a răspuns că de la mama sa. După spusele fetei, în timp ce țărînul era la munca cîmpului, nevasta lui primea în casă bărbați care reprezentau întruchipări ale necuratului. Pentru a se convinge pe deplin de puterile supranaturale ale copilului, tatăl i-a cerut să declanșeze o ploaie cu grîndină asupra ogrului unui vecin. Fetița s-a executat. După care țărînul s-a dus la inchiizitori și și-a denunțat soția și fiica.

Întrul să precizăm că la judecată bărbatul nu i s-a reproșat nimic, nici măcar că a distrus recolta vecinului. La fel de inutil este poate să amintim că acest vecin a tăgăduit pînă la capăt că grîndina i-ar fi pricinuit niște pagube și că reclamantul nu a trebuit să aducă nici o dovadă în sprijinul acuzațiilor sale. Soția sa a fost arsă pe rug, iar fetița pedepsită cu 25 lovitur de bici.

Rugul — în peisajul cotidian

În manualul lor, cei doi dominicani se delectează descriind păcatele „înnăscute ale femeilor”. În această privință ei ating culmele absurdului învinuindu-le că sînt făpturi rele și perfide, susceptibile de a comite orice crimă, de la minciună pînă la omor, de la furt pînă la profanarea cadavrelor. După părerea lui Sprenger și Kramer, femeia este

Detaliu dintr-o pictură a lui Hieronymus Bosch

prin excelență menită să devină amanta diavolului. Privirea unei vrăjitoare asupra pîntecului plin al unei femei însărcinate era apreciată de inchiizitori ca suficientă pentru a provoca avortul.

Autorii manualului recomandau ca după arestarea împinicatei să se efectueze o percheziție foarte minuțioasă a locuinței sale, pentru a o împiedica să ia cu sine „orice bucurie, elixir sau altă alcătuire magică, în stare să o pună la adăpostul tăcerii” (cu alte cuvinte, să-i permită să nege învinuirile). Din același motiv, pîrta trebuia trimisă la închisoare într-o cușcă pe roți, ca să nu atingă pămîntul din care își tragea puterile. În temniță urma să fie înfometată, deoarece orice aliment ar fi fost capabil să-i furnizeze resurse pentru a-și înfrunta juzii.

Înainte de proces, acuzata era rasă pe cap și pe tot corpul, pentru a se descoperi „punctele de infiltrare a diavolului”. Dacă nu se găsea nici unul, trupul ei era străpuns cu lancea pentru a se vedea dacă sîngera sau nu, căci lipsa hemoragiei era dovada incontestabilă a satanismului. Dacă în cursul procesului, acuzata refuza să răspundă, însemna că diavolul o apăra; dacă, dimpotrivă, vorbea și încerca să conteste învinuirile, însemna că diavolul îi inspiră răspunsurile. La fel, sub tortură fie că țipa de durere, fie că tăcea, fie că murea, vina era a satanei.

Sprenger și Kramer recomandă judecătorilor să se înarmeze cu sfînte scripturi, cu apă neîncepută și cu crucifixuri, pentru a se feri de influențele nocive ale acuzatelor. Mai presus de toate, inchiizitorii trebuie să evite privirile vrăjitoarelor, care le pot stîrni sentimente de milă și indulgență. Autorii recunosc că, în decursul lungii lor cariere, nu totdeauna au fost în stare să se pună la adăpost de manipulațiile magicienelor și că în unele nopți au avut coșmaruri, în care și-au văzut victimele uîlind de durere pe rug sau pierind în beciurile unde erau schingiuite.

Credulitatea, superstiția, perversiunea psihică și demența pură din *Malleus Maleficarum* au dominat mințile unor personalități de seamă ale epocii — teologi, juriști, esești, filosofi. În paralel, numărul victimelor creștea într-o avalanșă îngrozitoare. În jurul anului 1500, într-o singură lună, în parohia Como au fost arse pe rug peste 300 presupu-

vrăjitoare. Alte mii, zeci de mii au pierit în Franța și Germania, în Spania și Anglia, în Suedia și Danemarca. Nu exista oraș, țară sau sat în care rugul să nu facă parte din peisajul cotidian. De sub teascurile recent createlor tipografii ieșeau lucrări peste lucrări de demonologie, demonolatrie și demonomanie. Semnatarii lor erau scolastici de frunte, ca francezii Jean Bodin și Nicolas Remy sau capete încoronate ca Iacob I, regele Angliei. Pe toți îi frământa o singură preocupare — cum să distrugă diavolul din femeie. Și cum diavolul era ceva mai greu de identificat, savanții autori se mulțumeau să sugereze mijloacele de distrugere a femeilor.

Celebrul jurisconsult și procuror regal din Laon, Jean Bodin a scris lucrarea intitulată *La Démonomanie des Sorcières* (Demonomania vrăjitoarelor), în care, prelund tezele din *Maleus*, s-a silit să demonstreze că victimele persecuției sale constituiau un grav pericol atât pentru stat, cât și pentru familie. La rîndul său, Nicolas Remy, procuror al lui Carol III, ducele Lorenei, a redactat un veritabil ghid al inchiuzurii în volumul său *La Démonolatrie*. Cu o „logică” de necrezut pînă și pentru acea vreme, Remy susține că existența diavolului i-a fost revelată încă din copilărie în pietrele din praștiile cu care trăgeau băieții de seama sa. „Femeia nu este decît o praștie vie, în care necuratul își poate plasa oricînd piatra, scrie plin de înțelepciune procurorul. Să fim cu ochii în patru față de cele care au încheiat pactul cu demonii. Și să fim necruțători cu cei care se arată îngăduitori față de asemenea fapte și față de crimele lor execrabile”.

Mărul care fluieră

Pentru a stirpi demonolatriea, Remy cerea ca la arderea pe rug a femeilor învinuite de vrăjitorie să asiste și copiii lor, în vîrstă de peste doi ani. Iar pentru ca spectacolul să le rămînă definitiv întipărit în minte, micuții erau bătuți cu nuiele în tot timpul execuției.

În vreme ce Remy opera în Lorena, Henry Boguet extermina vrăjitoarele din cantioanele elvețiene. Boguet credea orbește în puterile fără limită și în omniprezența demonului. Dacă nu ar fi avut urmărit atît de tragice, cazurile citate de el ar părea extrase din libretul unor opere comice. Într-un rînd, i s-a reclamat că pe podul de deasupra unui pîrîu se află... un măr care fluieră și care îi sperie pe trecători. Procurorul a raționat numaidecît că mărul este fructul cu care Eva l-a ispitit pe Adam și că, și în împrejurarea de față, vina trebuie să aparțină unei femei. „Cercetările” întreprinse au dezvăluit că metamorfoza mărului într-un instrument muzical avea mai multe autoare — trei bătrîne din satul vecin. Care, bineînțeles, au sfîrșit pe rug.

Un alt caz relatat de Boguet o privește pe Françoise Secrétain, din comuna Coirrières, din zona Munților Jura. La 5 iunie 1598, o fetiță în vîrstă de opt ani, Louise Maillat, s-a prăbușit la pămînt pradă unei crize de

epilepsie. Dusă la biserică, fetița a declarat că este posedată de cinci demoni, trimisi de Françoise Secrétain. Cu cîtva timp înainte, aceasta înnoptase în casa familiei Maillat și îi dăduse copilului o bucată din turta pe care o avea în traistă. Arestată deîndată, femeia a negat orice vină, arătînd, printre altele, că o împrumutase pe mama Louisei cu 56 taleri și că aceasta o anunțase că va găsi mijlocul să nu-și plătească datoria. Așa cum era și de așteptat, declarații nu i s-a acordat nici o importanță. Nici măcar faptul că Louise a revenit asupra învinuirii pe care o lansase și că a mărturisit în fața tribunalului că fusese învățată să spună această minciună de către mama ei nu a schimbat cu nimic soarta inculpatei. Boguet a condamnat-o la moarte și a asistat la arderea ei pe rug, constatănd cu satisfacție că execuția îi oferea o ultimă probă a vinii celei osîndite de el: flăcările cuprinseseră mai întîi cruciulița șiragului de mătînii pe care femeia îl strîngea în mînă, ceea ce însemna că diavolul acționase pînă în ultima clipă.

Autodafeurile (cum au ajuns să se cheme, după numele lor spaniol, arderile pe rug ale vrăjitoarelor, ereticilor și celorlalte victime ale inchiiziției) se organizau în zile de sărbătoare, cu participarea notabilităților localității respective și a unui număr de spectatori, mulți dintre ei aduși cu sila. Femeile acuzate de practici magice erau legate „în snop” de lemnele așezate transversal, iar focul era pus de pe laturi, astfel încît cele din mijloc asistau la chinurile celor de la margine, înainte de a pieri ele însele. Adesea se aprindeau ruguri multiple, așezate în cerc. Preoți și călugări „recomfortau” pe osîndite, citindu-le din *Sfînta Scriptură* și așteptîndu-le mărturisirile în *extremis*. De multe ori însă ceremonia nu se desfășura conform programului și, în pragul morții, sărmanele femei își strigau nevinovăția.

Voci rare, dar temerare

Trebuie remarcat că, în ciuda valului de fanatism, care se năpustise asupra Europei Occidentale, unele minți luminate ale vremii au avut curajul de a combate sălbățile persecuții la care erau supuse femeile. Leonardo da Vinci, de pildă, scria: „Vrăjitoria nu este decît o minciună născocită de creiere bolnave, care fac din drac o ființă vie, îi dau limbă și simțire, îi atribuie puteri pe care nu le are și nenorocesc ființe nevinovate”. În 1519, la Grenoble, un filozof, pe numele său de literat Cornelius Agrippa, a luat apărarea unei tinere, acuzată de vrăjitorie pe un singur motiv — că mama ei pierise pe rug în urma unei învinuiri similare. Cu o îndrăzneală cu totul ieșită din comun, Agrippa a apărât-o pe acuzată în procesul respectiv, demontînd piesă cu piesă rechiziitoriul procurorului și reușind să obțină nu numai achitarea „clientei” sale, ci și o despăgubire de 100 franci din partea autorităților. Agrippa a scris două lucrări în care a înfruntat prejudecățile și fanatismul inchiuzitorilor, *De occulta philosophia* și *De incer-*

tituludine et vanitate scientiarum atque artium (Despre nesiguranța și zădărnicia științelor și artelor). În paginile acestor volume, autorul nu se codește să-i numească pe promotorii vinătorii de vrăjitoare „lupi lacomi, vampiri setoși de sînge omenesc, profitorii nerușinați, măscărici macabri și calomnatori spurcați”.

Un discipol al lui Agrippa, Johann Wier, medic la curtea lui Wilhelm, duce de Clèves, a publicat în 1579 un tratat în care se pronunța fără ezitare în favoarea celor acuzate de practici necurate. Scria Wier: „Se spune și se afirmă în multe texte autorizate că, ajutate de diavol, vrăjitoarele pot să dezlănțuie furtuni, să facă să cadă grindină, să zboare repede de la un loc la altul, să se împerecheze cu demoni, să prefacă oameni în fiare și să înfăptuiască mii de alte minuni monstruoase. Dar toate acestea sînt roade ale unor închipuiri bolnave sau interesate. Vrăjitoarele nu sînt de cele mai multe ori decît niște biete bătrîne, strivite de sărăcie, lipsite de cultură, terorizate de autorități. Arestarea, anchetarea, schingiuirea și judecarea lor le umple de o spaimă nemăsurată, care le face adeosea să mărturisească fapte ce nu le-au săvîrșit și să denunțe complicii ce nu i-au avut niciodată.”

Wier demască *Malleus Maleficarum* ca pe o culegere de absurdități și cruzimi, îndreptate cu precumpănire împotriva femeilor. El își încheie lucrarea cu o fierbinte perorație: „O, voi judecători singeroși, care ați uitat că sînteți oameni și care lăsați ca superstițiile să ia locul credinței în sufletele voastre, vă poftesc în fața unui tribunal ceresc care să hotărască de partea cui e dreptatea — a voastră sau a mea. Veți vedea atunci că minciunile pe care le-ați crezut și le-ați răspîndit se vor ridica împotriva voastră și viețile pe care le-ați curmat vor cere răzbunare”.

Din păcate, vocile de asemenea factură sînt puține și se aud rar. Vinătoreea de vrăjitoare a devenit o adevărată „industrie”, de pe urma căreia trăiesc o mulțime de profitorii: judecătorii și cancelarii, scribii și procurorii, temnicerii și schingiuitorii, exorcisții și călăii... Interesele care intră în joc sînt atât de mari și atât de complexe, încît osînde se abat, atunci cînd e nevoie, și asupra animalelor: în 1600, în Scoția sînt arși pe rug și calul și stăpînul lui care l-a învățat să facă revelații.

După statisticile, cu siguranță incomplete, ale perioadei dintre sec. XIV și sec. XVII, în Europa Occidentală au fost sacrificate sub pretextul vrăjitoriei peste 9 500 000 femei. „Acest genocid, scrie istoricul olandez Jene-sepp, a discreditat creștinismul în fața lumii”. Un alt istoric, H. Hansen, subliniază și el: „conceptul de vrăjitorie nu s-a născut din fanteziile populare, deși a putut prospera în mare măsură grație lor. Dar el a fost construit și definit la modul teoretic de teologia bisericii medievale și consolidat pe plan judiciar de legislația bisericii medievale”.

Este interesant de semnalat, fie numai și în treacăt, că unii dintre inchișitorii specializați în vinătoreea de vrăjitoare s-au trezit

la un moment dat că sînt ei înșiși „mari maeștri în arta magiei negre”, organizînd „li-turghii diavolești” și ucigînd, cu mijloacele banale ale otrăvii sau pumnalului, persoane care le displăceau, în numele „stăpînului sub-pămîntean”.

În prima jumătate a sec. XVII, reacția împotriva terorii antifeminine a devenit mai puternică. În a sa *Teologia Universalis*, Adam Tanner, de exemplu, demonstrează cu o stringență logică că așa-zisele mărturisiri ale vrăjitoarelor nu pot fi luate în considerație: dacă ele sînt cu adevărat „slugi ale satanei”, nimic din ce spun nu corespunde adevărului, iar dacă afirmațiile lor sînt demne de crezare, înseamnă că cele din gura cărora ieșeau nu se abătuseră de la dreapta credință.

Un alt jurist, Paul Layman, apelează la judecătorii, invitîndu-i să cîntărească cu mai multă prudență indiciile fragile și adesea inexistente pe baza cărora erau condamnate presupusele vrăjitoare. La începutul sec. XVII, un fost inchișitor german, Friedrich Spee, întrebă de episcopul din Würzburg cum de încărunțise la vîrstă de numai 30 ani, a avut temeritatea să-i răspundă că aceasta se datora numeroaselor femei pe care le spovedise înainte de execuție și care erau nevinovate de crimele ce li se imputau. Spee nu s-a mîrginit la acest act de curaj. Datorită eforturilor sale, Philip Schönborn, mare elector de Mainz, a abrogat normele judiciare discriminatorii față de femei. Mai mult decît atît, în lucrarea sa *Cautio Criminalis* (Precauția față de criminal), Spee scoate în relief ridicolul și lipsa de fundament a credinței în vrăjitoare și combate cu îndrăjire folosirea torturii ca mijloc curent de smulgere a recunoașterii lor.

În această privință, Spee insistă asupra faptului că procurorii, schingiuitorii și călăii își justificau existența prin victimele care le treceau prin mîini și aveau tot interesul să le sporească numărul la maximum, întrucît în afara salariilor erau plătiți și cu bucata. Autorul demască barbaria cu care erau tratate acuzatele, cărora înainte de execuție li se coseau buzele pentru ca nu cumva să revină asupra mărturisirilor făcute și să nu-și dezinovătească așa-zii complici denunțați sub chinuri.

Spee stăruie îndelung asupra perversității așa-numitelor *ordalii* (încercări) ale apei și focului, la care erau supuse inculpațiile. Aruncată într-un rîu, acuzata nu-și dovedea nevinovăția decît dacă se îneca, deci atunci cînd era prea tirziu; dimpotrivă, arsă cu fierul roșu, femeia era considerată nevinovată numai dacă aplicarea stigmatului nu lăsa nici o urmă.

Încet, foarte încet, activitatea lui Agrippa, Wier, Tanner, Spee și a urmașilor lor a început să dea roade. Odată cu ultimele decenii ale sec. XVII, vinătoreea de vrăjitoare și-a pierdut din nefastul ei elan și a ieșit treptat din domeniul istoriei, intrînd în cel al lingvisticii, pentru a desemna o persecuție organizată și sistematică, promovată din nou în secolul nostru de regimurile fasciste și fascizante.

STUDENTUL ROMÂN

În completarea informațiilor, mărturiilor și documentelor inedite privind mișcarea revoluționară de tineret din România, publicate de revista noastră (nr. 10/1979, 12/1980, 2/1982), ing. BOGDAN GOILAV, din București, ne solicită câteva informații noi privind revista Studentul român. Răspundem interesului editorului nostru printr-o serie de noi documente dintr-o recentă cercetare datorată prof. Mihail I. Dragomirescu.

La începutul anului 1935, studenții tineri din București au înființat publicarea unei reviste locale, purtătoare de cuvânt a vitorului Front Studențesc Democrat, care a reunit studenți comunisti, național țărăniști, radical țărăniști, socialiști etc. A fost depusă mai întâi o cerere de aprobare a revistei Studentul, avându-l ca redactor responsabil pe Gogu Rădulescu, student la Academia comercială, care a fost mai apoi președintele F.S.D. Cererea a fost respinsă, vitorul redactor responsabil fiind cunoscut tineret. S-a depus atunci o altă cerere, de data aceasta din partea unui student de la Facultatea de litere și filozofie, simpatizant al partidului comunist, dar necunoscut de autorități ca atare. Aprobarea a fost obținută și la 27 iunie 1935 a fost tipărit primul număr al revistei. În perioada 27 iunie 1935 și 31 mai 1936 au apărut opt numere din Studentul român, fapt rar pentru o publicație legală a P.C.R., acestea fiind, de regulă, interzise după primele numere. De redactarea, tipărirea și difuzarea revistei se ocupa conducerea Frontului Studențesc Democrat, însoțit de președintele lui, Gogu Rădulescu, în locuța lui și a lui Ilie Konstantinovski, din str. Smirnan, nr. 11 fiind redacta; în afară de aceasta, cel doi studenți, semnând „G.R. și I.K.”, au publicat în Cuvântul liber o Cronică studențească, între 15 august 1935 și 5 septembrie 1936.

Dintr-o notă a Direcției Generale a Poliției, aflăm că „publicația Studentul român a fost tipărită în 5 000 exemplare”. Programul revistei era schițat în articolul de fond Ce vrem, din primul număr, scris de Gogu Rădulescu, dar semnat Studentul român. Acest articol-program, ca și întreaga revistă, se remarcă prin limbaul simplu, ferit — pe cât posibil — de sabane, urmărind să convingă cercuri largi de studenți, fiind seama de urmărirea apărării oficialității, în primul rând a organelor de reprimare (Siguranța), dar afirmând cu hotărâre poziția P.C.R. în problemele studențești.

Organele de reprimare și-au dat repede seama, cum se arată într-o notă a Siguranței din 4 iulie 1935, că Studentul român este scos de studenții comunisti. După apariția celui de-al doilea număr, Direcția Generală a Poliției propunea, la 13 noiembrie 1935, Ministerului de Interne suspendarea revistei al cărei scop era de a convinge studenții „să se înscrie în așa-zisul Front Studențesc Democrat, o nouă formație comunistă, camuflată”, Harnambale Ionă fiind „un cunoscut comunist”, iar printre colaboratorii aflându-se Gogu Rădulescu, semnând cu pseudonimul D. Iacob și Dinu Mihail. Revista, bucurându-se de larg eșec printre studenți, iar Frontul Studențesc Democrat avind legătură cu presa democratică și cu oamenii politici burghezi de stînga (Virgil Madgearu, Grigore Iulian, Dem Dobrescu și alții), interzicerea Studentului român a înfrînt.

Recunoașterea importanței revistei Studentul român este ilustrată de preluarea numelui ei de studenții grupați în Frontul Democrat Universitar (1946). În primul număr al seriei noia Studentului român (15 mai 1946), în Editorial se scrie „Continuăm Studentul român, revista înaintașilor noștri grupați în jurul Frontului Studențesc Democrat”.

O EROINĂ

Prof. emerit TULIU RACOTĂ, din Sighișoara, ne trimite o evocare a eroinei Lucreția Canja (1898-1964) participantă la primul război mondial, din care reținem: După luarea hotărârii naționale privind unirea Transilvaniei cu România, Lucreția Canja s-a întors între ai săi, în satul Păruș, iar la câteva luni a primit Virtutea militară de război, cl. a II-a și Brevelul nr. 4 226, din 2 aprilie 1919, în care menționa că „s-a oferit să servească de călăuză unui regiment de infanterie, care avea misiunea să atace inamicul ce se găsea pe malul opus al Otului; a intrat cu primul ostași în apă și i-a condus cu cel mai

desăvîrșit curaj, prin ploaia de gloanțe, contribuind astfel la reușita atacului”. Mai tiru, i s-a mai oferit o medalie și a fost improprietărită cu un loc de casă în Păgăras. În 1920, Lucreția Canja s-a stabilit în orașul Salem-Ohio (S.U.A.), unde a decedat în 1964.

CHEIA PUTERII ORAȘULUI

VIORICA URȘU, de Muzeul Județean Maramureș, din Baia Mare, ne semnalează sigiliul orașului Baia Mare (denumit în vechime Rul Doamnelor) din sec. XIV. Turnat în argint, tiparul sigiliului este, prin măiestria execuției, o piesă de mare valoare artistică. Principalele elemente ale compoziției (un mlner lucrind într-o galerie, un țaran săpind via la poalele unui deal, stejari și pomi fructiferi redați stilizați) simbolizează atit bogățiile naturale cit și ocupațiile locuitorilor.

Compoziția (în imagine) este încadrată de un text, parțial prescurtat între două linii ornate: S[igillum] d[omi]ni R[ivulo] D[omi]n[arum] Mutus Amor Civ[itu]m Optimu[m] E[st] Civitatis Firmame N[itu]m, în traducere „Sigiliul (orașului) Rul Doamnelor. Dragostea dintre cetățeni este suprema țară a orașului”.

Un mesaj umanist, al cărui înțeles, în fața vitregiei și nesiguranței vremurilor medievale era, de fapt, un apel al orașenilor la într-ajutorare, socotită cheia puterii orașului.

DORINȚĂ

Prof. IONEL GEORGIAN, din comuna Vlădești, Oficiul poștal Stîlpeni, cod. 0 413, jud. Argeș: Interesat ca elevilor mei să li se dezvolte gustul și interesul pentru istorie, le-am recomandat și împrumutat spre lectură revista Magazin Istoric. În decursul anilor colecția mi s-a descompletat. Întrucît doresc să am o colecție completă și în bună stare, vă rog să anunțați dorința mea de a cumpăra toate numerele, de la primul pînă la cel mai recent, care să fie bine conservate, să n-aiă decupaje, rupturi etc. Costul revistelor, transportul precum și alte eventuale cheltuieli suplimentare vor fi achitate conform dorinței expeditorului.

NU LA NOI

IOAN LUCA SEBASTIAN, din Jibou, jud. Sălaj; FLORIN TUPCIL, din Cîmpulung, jud. Argeș; VASILE SAYA, din Galați; NICOLAE DUMITRESCU, din Arad; VIOREL PETRESCU, din Craiova: După cum am precizat în repetate rânduri, noi nu ne ocupăm cu comerțul de carte. Pentru procurarea lucrărilor prezentate în cadrul rubricii Cărți sosite la redacție, adresați-vă librăriei „Cartea prin poștă”, din București, str. Plutar Moș nr. 5.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

LUPTĂTOR

Pornind de la articolul Bună vecinătate, ospitalitate, ajutor prietenesc (nr. 10-11/1981) C. SĂVULESCU, din București, ne scrie: Fotografia înedită pe care v-o trimitem, executată în jurul anului 1869 de Carol Pop de Szathmari, îl înfățișează pe Vasili Levski (1837-1873), erou al poporului bulgar, unul dintre conducătorii asprilor revoluționare democratice a Comitetului central revoluționar bulgar, creat la București, în 1870. În 1862 și 1863 a activat pe teritoriile României și Serbiei, formând detașamente de partizani bulgari, care să lupte împotriva asupritorilor otomani. Vasili Levski preconiza instaurarea unei republici democratice independente în Bulgaria. La vârsta de treizeci și cinci de ani, el a fost capturat de otomani, condamnat la moarte și executat în anul următor la Sofia.

DA ȘI NU

Dr. N.E. GIURGIU, din Baia Mare. Aveți dreptate! În introducerea la articolul 1812. Bătălia de la Maroliaroslavet (nr. 11/1981, pagina 25), în al doilea alinaț, ultimele patru rânduri se vor citi: „Din prima zi când Napoleon intră în oraș, 2 septembrie, Moscova este incendiată. Focurile nu se sting până la 6 septembrie. Fiecarele distrug două treimi din case, magazine și fabrici”.

Nu aveți dreptate. Ziua de 2 septembrie ca și celelalte date din articol aparțin stilului vechi, cum, dealtfel, se menționează în același alinaț al introducerii. Datele invocate de dv., și folosite de unii autori, sînt ale stilului nou (pe atunci diferența între cele două stiluri era de 12 zile).

PENTRU CONCURS

A doua ediție a concursului Magazin istoric. Cine? Unde? Cînd? ca și precedentele, s-a bucurat de largă apreciere a cititorilor noștri. Iată câteva din gândurile trimise, odată cu buletinele de participare:

MARIN BURTAN, pensionar, din Timișoara: Apreciez concursurile ca un mijloc important de fixare a unor cunoștințe importante din cuprinsul revistei.

IOAN POPA, din Beiuș: Ca unul din mii de participanți la toate concursurile organizate de revistă, vă adresez cele mai sincere felicitări pentru modul în care reușiți să pregătiți revista, care face din Magazin istoric o publicație mult îndrăgită de cititori.

CORNEL PRODAN, inginer chimist, Combinatul chimic, din Giurgiu: Sînt abonant la Magazin istoric încă din 1967, de la apariție. Găsesc concursurile inițiate de revistă foarte interesante și atractive.

CITITORI ȘI ARTICOLE

Pe marginea unor articole publicate în revista noastră, ne-au mai scris, formulând și unele sugestii, următorii cititori: NICOLAE BUTARU, din Craiova, BERNARD SIBISTEANU, din Focșani (Testamentul politic al lui Nicolae Titulescu, nr. 9/1981); CONSTANTIN DOCHITA, din București (200 zile de război mai puțin, nr. 8/1981); HEINRICH GOLDSTEIN, din Cluj-Napoca (În București, acum 50 ani, nr. 7-12/1981); GAVRIL BRÎNDĂȘ, din Lugoj (Drumul tutunului, nr. 9/1981); TRAIAN PRISLOPEAN, din Deva (Hitler, regele Carol și mareșalul Antonescu, nr. 4/1975).

NUME

Numele autorului notei Cu litere latine (nr. 10/1981) este VLADIMIR ALEXANDRESCU și nu Alexandru. Nu este vorba de un oarecare orgoliu personal — ne scrie autorul — dar cred că este legitimă cererea mea ca informația apărută să figureze sub numele meu corect. Drept pentru care facem cuvenita rectificare.

Nicolae MINEI

CERERI ȘI OFERTE

CONSTANTIN C. SANDU, str. Progresului, nr. 28, Drăgășani-Zlătărei, jud. Vâlcea, solicită: nr. 1-2, 4, 12/1981; ofertă: nr. 12/1978.

CRISTIAN BĂLAN, str. Lotriorei, nr. 19, bl. M 31 A, et. IV, ap. 74, București, oferă colecția 1967-1979. IULIAN NISTORESCU, str. Cezar, nr. 31, Galați, solicită colecția 1967-1969; ofertă colecția 1970, 1972, 1974, 1978.

ILIE HERJENESCU, str. Crizantemei, nr. 2, bl. 7, sc. A, ap. 3, Ploiești, ofertă: nr. 4-9/1967.

ILIE MOȘNEAGU, str. Primăverii, bl. P 11, sc. D, et. II, ap. 5, Botoșani, ofertă: nr. 5, 7/1972; 1-3, 7, 11-12/1973; 3, 7, 9-10, 12/1974.

VASILE FOLTUȚ, com. Denta, nr. 180, jud. Timiș, solicită: nr. 5-6, 9/1980.

DUMITRU BOIT, b-dul Leontin Sălăjan, nr. 11-13, sc. A, ap. 307, Timișoara, solicită: nr. 11/1978; 1/1981, ofertă: nr. 6/1967; 12/1973; 2/1976.

ADRIAN POPESCU, str. 23 August, nr. 160, Cîmpina, jud. Prahova, solicită: nr. 1/1967; 10-11/1968; 7-8/1969; ofertă: nr. 3/1967; 7-8/1968; 3, 5/1970; 6, 11/1974; 3, 5/1977.

FLOREA GH. MARINESCU, com. Ungheni, sat Humele, jud. Argeș, solicită: nr. 7-12/1974; 4-7/1980.

CONSTANTIN TÂNĂȘIȚĂ, Alea Giurgeni, nr. 6, bl. F 12, sc. 6, ap. 68, București, ofertă: nr. 5-12/1963; 1-6, 9, 11-12/1969; 1-11/1970; 1-2, 5-12/1973; 1-5/1974; 2-3, 8, 10, 12/1975; 2/1976; 6-8/1978.

NICOLAE MILEA, str. Brazda lui Novac, bl. 24, ap. 8, sc. E, et. 1, Craiova, solicită: nr. 2-10, 12/1969; 1-2, 5-7, 9/1970; 3/1971; 12/1973; 12/1974; 2, 4/1975; 8-9/1977.

MULȚUMIRE

IACOB ȘOMFLEAN, din com. Găltii-Bistriței, jud. Năsăud: Prin prezenta țin cu mulțumesc redacției pentru publicarea cererii mele, ajungînd astfel în posesia numerelor ce-mi lipseau din colecție. Totodată, ofer: nr. 3/1971, 12/1979, 6/1980.

CONTENTS (Romanian History) I. ARDELEANU The Revolutionary Youth in the XX-th Century ● ȘT. A. ANDREI Our Contemporary — Titulescu ● M. ȘTEFAN, GH. DAVID, I. LĂCUSTĂ The Peace Calling of the Romanian People (IV) ● I. POPESCU-PUȚURI Peasantry and History ● C. POPIȘTEANU Interview with John Sanness ● 1899. The VI-th Congress of the RWSDP (II) ● C.N. VELICHI Romanians and the Re-birth of the Bulgarian National State ● A.S. IONESCU A Romanian in Civil War America ● The XV-th ICHS: JUKKA NEVAKIVI ● I. TALPEȘ, M. ȘTEFAN Romania and the Sudeten Crisis ● G.T. KIRILEANU Reminiscences on Nicolae Iorga

SOMMAIRE (Histoire roumaine) I. ARDELEANU La Jeunesse révolutionnaire du XX-e s. ● ȘT. A. ANDREI Titulescu — notre contemporain ● M. ȘTEFAN, GH. DAVID, I. LĂCUSTĂ La Vocation de paix du peuple roumain (IV) ● I. POPESCU-PUȚURI La Paysannerie et l'histoire ● C. POPIȘTEANU Interview avec John Sanness ● 1899. Le VI-e Congrès du PSDR (II) ● C.N. VELICHI Les Roumains et la renaissance de l'État national bulgare ● A.S. IONESCU Un Roumain dans l'Amérique de la guerre civile ● Le XV-e CISH: JUKKA NEVAKIVI ● I. TALPEȘ, M. ȘTEFAN La Roumanie et la crise des Sudètes ● G.T. KIRILEANU Souvenirs sur Nicolae Iorga

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) И. АРДЕЛЯНУ Революционная молодежь в XX в. ● ШТ. А. АНДРЕЙ Титулеску в современности ● М. ШТЕФАН, Г. ДАВИД, И. ЛĂКУСТĂ Призвание к миру румынского народа (IV) ● И. ПОПЕСКУ-ПУЦУРЬ Крестьянство и история ● К. ПОПИШТИНУ Интервью с Джоном Саннесом ● 1899. VI-ой съезд СДПР (II) ● К.Н. ВЕЛИЧИ Румыны и возрождение болгарского национального государства ● А.С. ИОНЕСКУ Румын в Америке гражданской войны ● XV мкин: ЖУККА НЕВАКИВИ ● И. ТАЛПЕШ, М. ШТЕФАН Румыния и Судетский кризис ● Г.Т. КИРИЛЯНУ Воспоминания о Николае Иорге

INHALT (Rumänische Geschichte) I. ARDELEANU Die revolutionäre Jugend im XX. Jahrhundert ● ȘT. A. ANDREI Titulescu in der jetzigen Zeit ● M. ȘTEFAN, GH. DAVID, I. LĂCUSTĂ Die Friedensveranstaltung des rumänischen Volkes (IV) ● I. POPESCU-PUȚURI Die Bauernschaft und die Geschichte ● C. POPIȘTEANU Interview mit John Sanness ● 1899. Der VI. Kongress der S.D.P. der R.A. (II) ● C.N. VELICHI Die Rumänen und die Wiedergeburt des Bulgarischen Nationalstaates ● A.S. IONESCU Ein Rumäne im amerikanischen Bürgerkrieg ● Der XV. CISH: JUKKA NEVAKIVI ● I. TALPEȘ, M. ȘTEFAN Rumänien und die Krise der Sudeten ● G.T. KIRILEANU Erinnerungen über Nicolae Iorga

SUMARIO (Historia rumana) I. ARDELEANU La juventud revolucionaria en el siglo XX ● ȘT. A. ANDREI Titulescu en la contemporaneidad ● M. ȘTEFAN, GH. DAVID, I. LĂCUSTĂ La vocación de paz del pueblo rumano (IV) ● I. POPESCU-PUȚURI El campesinado y la historia ● C. POPIȘTEANU Interviu a John Sanness ● 1899. El VIº Congreso del PSDMR (II) ● C.N. VELICHI Los rumanos y el renacimiento del Estado nacional búlgaro ● A.S. IONESCU Un rumano en la guerra civil de Norteamérica ● El XVº CISH: JUKKA NEVAKIVI ● I. TALPEȘ, M. ȘTEFAN Rumania y la crisis sudeta ● G.T. KIRILEANU Recuerdos sobre Nicolae Iorga

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, București, strada
13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136-137, telex : 11226

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100, telefon 16 68 72.

REDACTORI: Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstășel, Ana Maria Șerbănescu, Marian Ștefan
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACȚIE: Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR: Anton Tănase
CORECTURA: Georgeta Apreotesel, Constanța Avram

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la oraș și de la sate. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

magazin istoric